

Moss – en by i endring?

En sosiokulturell stedsanalyse av stedsbruk,
stedsbilder og stedsidentitet

Marthe Jakobsen

Masteroppgave i samfunnsgeografi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2010

Forord

Da var masteroppgaven ferdig! For en uvirkelig følelse. Det har vært en spennende, utfordrende og svært lærerik prosess, og en opplevelse jeg ikke ville vært foruten. Jeg føler meg lettet over at jeg rakk fristen og jeg er stolt av oppgaven slik den ble i ferdigstilt form. Samtidig har tanker om fremtiden begynt å snike seg på den siste tiden. Hva skal jeg ta meg til nå, uten masteroppgaven hengende over hodet mitt, slik den har gjort det siste året?

Det er mange å takke for at denne oppgaven ble påbegynt, gjennomført og avsluttet. For det første takker jeg alle som stilte opp som informanter. En stor takk rettes til min veileder Ingar Brattbakk. Takk for interessante, faglige diskusjoner, for gode, praktiske og nyttige tilbakemeldinger og for å oppmuntre meg til å levere i mai. Takk til alle medstudenter på pauserommet, for at dere gav meg oppmuntring og varmende ord når jeg en gang i blant fikk løsrevet meg fra oppgaveskrivingen i Moss og kommet meg til Blindern.

Til min familie, takk for at dere har støttet meg, vist interesse, vært tålmodige med meg og vist forståelse for at jeg har vært lite til stede som tante, søster, datter og svigerdatter den siste tiden. Til mine gode venner, Helén, Nanna, Ingrid og jentene i VT sendes også en stor takk. Takk for at dere har heiet meg frem, ikke mistet troa på meg og vist forståelse for min manglende deltakelse i det sosiale liv. Til dere alle: det skal bli bedre nå!

Og til slutt, tusen hjertelig takk til Tor Christer, som har holdt ut med de mange (oppgaverelaterte) humørsvingningene mine den siste tiden. Takk for at du har delt av din innsikt i det å være mossing, og for at du har nikked og smilt når jeg har hatt høyttlesning i stua, og for at du gav dine innspill i den etterfølgende "tenke-høyt"-monologen. Takk for at du tok meg med ut på tur da det viste seg at jeg ikke hadde vært ute av døra på fem dager. Takk for at du aldri har tvilt på at jeg skal klare det, og for at du har fungert som bautastein i livet mitt den siste tiden. Du er den beste!

PS: Takk til de nye, høylytte naboene og deres fem hunder. Takk for at dere har gitt meg svært god trening i konsentrasjon, i å stenge ut bjeffing, barneskrik og blokkfløyter og fokusere på analyse og tolkning. Dere har vist meg at jeg kan klare alt, under *alle* omstendigheter.

Marthe Jakobsen, 16. mai 2010.

Innhold¹

1. INNLEDING	6
1.1 Sosiokulturelle stedsanalyser.....	7
1.2 Problemstillinger	9
1.3 Oppbygging og gjennomføring.....	10
2. TEORI	11
2.1 Sted- hva er det?.....	11
2.2 Fra humanisme til sosialkonstruktivisme	12
2.3 Sted og identitet	17
2.4 Kulturell kapital som identitet	21
2.5 Sted som hjem	22
2.6 In place/out of place.....	23
2.7 Stedets representasjoner, stedsmyter og image.....	24
2.8 Postmodernisme og byen i endring	26
2.9 Fra industribyer til...?	28
2.10 Entreprenørpolitikk.....	29
2.11 Servicesektor og sentrumsutvikling	30
2.12 Image og stedsfornyelse.....	31
2.13 Kunst- og kultur i byutviklingen.....	34
3. METODE	36
3.1 Kvalitativ metode.....	36
3.2 Troverdighet.....	37
3.3 Bekreftbarhet	46
3.4 Overførbarhet.....	51
3.5 Presentasjon av informantene	52
4. MOSS – en innføring.....	55
4.1 Kort om Moss.....	55
4.2 Hvem bor i Moss?.....	57
4.3 Fra industriby til...?.....	58
4.4 Sentrumsfornyelse og sentrumsoffensiven	60
4.5 Møllebyen og Kanalen.....	62
4.6 Moss som kunstbyen	64

---

¹ Oppgavens lengde er 44.975 ord, inkludert litteraturliste og appendiks.

5.	STEDSBRUK- hvordan bruker informantene Moss?	66
5.1	Stedsbruken - hvordan benytter informantene seg av de "nye" sentrumsområdene.....	66
5.2	Bruk av områder utenfor sentrum	76
6.	STEDSBILDER- fortellingene om Moss.....	79
6.1	Bilder av Moss som den gode by	79
6.2	Moss som en by uten en tydelig (positiv) identitet	85
6.3	Moss' identitet som "byen slik den var"	91
6.4	Moss identitet som slik den bør bli	94
7.	STEDSIDENTITET	98
7.1	Mossinger som sære og klagete	98
7.2	Moss – ikke som Fredrikstad	99
7.3	De nye mossingene	105
7.4	Sense of place: Identitet med stedet, mot stedet eller ingen identitet med stedet.....	107
7.5	Tilknytning på bynivå eller bydelsnivå?	113
8.	OPPSUMMERING OG AVSLUTNING	116
8.1	Stedsbruk.....	116
8.2	Stedsbilder.....	117
8.3	Stedsidentitet	118
8.4	Bruk, bilder og identitet i Moss.....	120
8.5	Oppgavens nytteverdi og overførbarhet.....	121
	Litteratur	124
	Appendiks	128
	Vedlegg 1: Informasjonsskriv	128
	Vedlegg 2: Intervjuguide benyttet ved intervjuene	129

Kart og bilder

Kart 1:	Kart over Moss Kommune.....	56
Kart 2:	Kart/bilde av sentrum.....	61
Bilde 3:	Møllebyen.....	63
Bilde 4:	Amfisenteret.....	67
Bilde 5:	Gågaten.....	69
Bilde 6:	Kanalen.....	73
Bilde 7:	Promenade Kanalen.....	74

1. INNLEDING

I den postmoderne verden og globale økonomien har byen fått en større og viktigere rolle enn den hadde under den fordristiske epoke. Mange tidligere industribyer, som Moss, befinner seg i en omstrukturingsfase, noe som medfører relativt store endringer for byene (Bergsli 2005). Regenerering av sentrumsområder, kunst- og kultur som viktige moment i planleggingen, entreprenørpolitikk og revitalisering av historiske områder, er noen populære tiltak byer setter i gang for å bedre byens image, og imøtekomme krav fra det "nye" samfunnet. I dag verdsettes ikke tungindustri og produksjon på samme måte som i de tradisjonelle industribyene, da industri ikke lengre nødvendigvis knyttes til positive stedsbilder. Samtidig lever vi i en verden full av nye teknologier og kommunikasjonsmetoder, som gjør både mennesker og informasjon mer mobile (Dicken 2007). Dette har ført til antakelser om at mennesker i dag blir stedløse (placelessness) og lite tilknyttet sine hjemsteder, da man har store muligheter til å reise, pendle og bosette seg steder hvor man ikke har røtter (Relph 1976). I tillegg kommer ideen om at med byers restrukturering og etterfølgende fornyede fysiske uttrykk, vil stedets identitet etter hvert endres. Hvordan kommer endringene i byens rolle til uttrykk i Moss?

Jeg er ikke selv mossing, men kommer opprinnelig fra Sør- Odal i Hedmark. Jeg er dog blitt godt kjent med byen de syv årene jeg har bodd i Moss, og har ofte undret meg over "mossesjela", som mossingene kaller det. Moss har evnen til å forbause meg, irritere meg og sjarmere meg, og i mine innflytter-øyne er det dette som gjør byen interessant og som til stadighet klarer å tirre min nysgjerrighet, som gjør at jeg ønsker å finne ut mer om byen og menneskene som bor her. Jeg la raskt merke til at mine mossevenner hadde et ganske ulikt syn på byen enn meg selv. For eksempel stilte mange venner seg relativt negative til sentrumsfornyelsen da den ble satt i gang, især til kjøpesenterutvidelsen og ikke minst til at gamle bygninger skulle rives. Videre jobbet jeg i en periode som freelancejournalist i lokalavisa "Moss Dagblad", og da jeg skulle dekke diverse arrangement, fikk jeg til stadighet høre: det er jo typisk mossinger det vet du - de dukker aldri opp!" Samtidig har jeg flere fotballfrelste venner, som i seg selv kan være problematisk. Det jeg likevel tidlig bet meg merke i, var hvordan de stadig poengtert sin skuffelse over andre mossinger: "Folk gidder ikke møte på Melløs stadion og støtte byen

sin, det er så typisk Moss ikke å være patrioter”, var en tilbakevendende frase annenhver søndag, til min store overraskelse. Hvorfor opplever vennene mine sin egen by på denne måten?

Fra et bygeografisk utgangspunkt er også Moss en interessant by. For det første var Moss tidligere en typisk tungindustriby, og hele stedet er i stor grad bygget rundt fordums beskjeftigelser. Etter nedleggelse og utflyttinger av byens hjørnesteinsbedrifter på slutten av forrige århundre, har det skjedd mange forandringer i byen. En relativt storstilte sentrumsfornyelse ble satt i gang for å bedre byens omdømme og fjerne noe av tungindustriavtrykket byen var preget av etter årevis som industriby. Noen revitaliserte sentrumsområder, som Møllebyen har beholdt sitt estetiske mølle- og industripreg, mens andre industriområder, som Glassverket, har blitt jevnet med jorden og uttrykket er endret totalt.

For det andre knyttes det gjerne typiske og inngrodde stedsbilder til Moss. Ett eksempel er det viden kjente begrepet *mosselukta*. Kilden til Mosselukta er papirfabrikken Peterson, og lar seg vanskelig beskrive. På landsbasis refererer ofte mosselukta til en meget skjæmmende lukt, til tross for at lukten sies å ha blitt vesentlig forbedret etter hvert som reglene for rensing av industriavfall er blitt skjerpet. Mossinger er videre kjent for å forsvare lukten med replikken ”det loktær pengær”. Mosselukten ble kåret til norsk kulturminne 2009. Når stinkende industriutslipp får en slik utmerkelse, sier det noe om hvor kjent, men også myteomspunnet, denne lukten er.

For det tredje er Moss interessant grunnet sin geografiske beliggenhet. Byen ligger både i hovedstadens nærområde, samtidig som den tilhører Østfold, med kort avstand til Fredrikstad, Sarpsborg og Sverige (Vestby 2005b). Dette synliggjøres når vi ser på andel innflytte i byen, samt antall pendlere inn til eller ut av Moss.

1.1 Sosiokulturelle stedsanalyser

Sosiokulturelle stedsanalyser har de siste årene blitt populære innen samfunnsgeografien og i planleggingssammenheng. En slik analyse skiller seg fra

tradisjonelle stedsanalyser, der man blant annet kartlegger stedets demografi, topografi og økonomiske profil. Sosiokulturelle stedsanalyser derimot, er opptatt av at steder består av noe mer enn de klassiske analysene kan finne ut av (Ruud m.fl. 2007). Steder inneholder stedsbilder og forestillinger, myter og image. I en slik analyse betraktes sted som et punkt der ulike erfaringer, meninger og interesser møtes (Røe m.fl. 2002). Steder oppfattes som *sosialt konstruerte og relasjonelle*. Derfor er nettopp de mentale bildene av stedet svært viktige å finne ut av, da dette kan ha påvirkning på stedets fysiske og sosiale forhold. I tillegg forstås steder som dynamiske prosesser, der endringer i sosiale forhold på stedet, endringer mellom steder, og steder sett i forhold til hverandre, gir stedet mening og betydning for mennesker.

Ruud m.fl. (2007) har skrevet en veileder for forskere og andre som ønsker å utføre en sosiokulturell stedsanalyse. Denne har for meg vært til stor hjelp og nytte, især i henhold til valg av tema, fokus og viktige spørsmål som bør stilles. Stedsbruk og stedsbilder er to dimensjoner ved sted som på en god måte kan avdekkes med en slik analyse. Med stedsbruk menes hvordan folk bruker stedet, men også hvordan stedet har blitt tatt i bruk av ulike aktører. Med stedsbilder menes de mentale bildene av og forestillingene om et sted. Hvilke bilder dominerer, hvilke anses som en sannhet? Hvilke karakterer eller stereotyper trekkes frem? Hvordan påvirker bildene bruken? Humanistene skilte mellom subjektive og intersubjektive stedsbilder (Ruud m.fl. 2007). De subjektive stedsbildene er individenes egne forestillinger om stedet, det de selv erfarer og opplever. De intersubjektive stedsbildene er de kollektive, samlende stedsbildene som det råder stor enighet om, som dominerer enten i positiv eller negativ forstand.

Stedsidentitet er også et interessant aspekt i sosiokulturelle stedsanalyser. Slike analyser kan være med å belyse hvordan informantene knytter sin egen identitet til Moss, samt hvordan de forholder seg til de kollektive identifikasjonene, som begrepet *mossinger*.

I veilederen for sosiokulturelle stedsanalyser, legges *stedsinteresser* frem som en tredje dimensjon, i tillegg til stedsbruk og stedsbilder (Ruud m.fl. 2007). I denne oppgaven har jeg dog valgt ikke å fokusere på *stedsinteresser*. For det første fordi jeg ikke var spesielt

interessert i maktstrukturenes innvirkning på sentrumsfornyelsen, da oppgaven ble påbegynt. Det er altså ikke de ulike aktørenes interesser jeg har hatt størst fokus på. For det andre handler utelukkelsen også om oppgavens avgrensing. Med stedsinteresser i tillegg til stedsbruk, stedsbilder og stedsidentitet, ville oppgavens omfang blitt for stor i denne sammenheng.

1.2 Problemstillinger

I oppgaven søker jeg å finne ut av hvordan et utvalg av Moss' innbyggere *opplever* byen de bor og tar del i. Med *opplevelse* henviser jeg til hvordan de bruker byen, og hvilke bilder de har av Moss. Det er informantenes fortellinger om og opplevelser av Moss, som danner grunnlaget for datamaterialet analysen bygger på. Ut i fra datamaterialet vil jeg diskutere dominerende stedsbilder informantene har av hjemstedet. Jeg vil undersøke om stedsbruken har endret seg, etter forandringene som har skjedd i sentrum de siste 10–15 årene. I tillegg vil jeg finne ut av om stedsidentiteten er i endring, da byen ikke lengre er en typisk industriby, med alle skiftene dette har medført. Med stedsidentitet menes innbyggernes identitet med Moss, både individuelle og kollektive identifikasjonsprosesser.

- *Hvordan bruker og opplever informantene Moss i dag etter sentrumsfornyelsen, og hvordan knytter informantene seg til byen?*

Denne problemstillingen er svært bred, og blir umulig å svare på under ett. Derfor har jeg formulert tre underproblemstillinger:

- *Hvordan brukes sentrum og andre områder av informantene i dag, i forhold til før sentrumsfornyelsen? Hvorfor er det endringer/ikke endringer?*
- *Hvordan konstruerer informantene stedet Moss; hvilke dominerende bilder kan avdekkes? Hvorfor er bildene i endring/ikke endring?*
- *Hvordan knytter informantene egen identitet til Moss? Knytter informantene sin identitet til den kollektive stedsidentiteten (mossing)? Er identiteten i endring på grunn av byens endrede profil, eller andre endringer?*

1.3 Oppbygging og gjennomføring

I dette kapitlet skal jeg kort legge frem hvordan oppgaven er lagt opp videre. Kapittel 2 uttrykker oppgavens teoretiske rammeverk, og presenterer relevant litteratur som er viktig for å bygge oppunder problemstillingen og analysen. Teorien er tematisk todelt, der den første delen er en redegjørelse for ulike syn på *sted*, samt en gjennomgang av de humanistiske og sosialkonstruktivistiske perspektiver. Den andre delen skal gi en forståelse for hvorfor byer er i endring, og tar opp temaene postmodernisme, globalisering og nyere bypolitikk. I kapittel 3 vil jeg gjennomgå oppgavens metodiske tilnærminger. En redegjørelse for datainnsamlingen, samt overveielser og vurderinger i forhold til forskningens kvalitet, blir diskutert her, via begrepene troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet. I kapittel 4 gir jeg en presentasjon av Moss. Både byens historie og dagens situasjon presenteres, med vekt på hvilke forandringer som har funnet sted de siste årene. Kapittel 5, 6 og 7 presenterer oppgavens analyse. Kapittel 5 omhandler hvilke områder i sentrum og utenfor sentrum informantene bruker, og om det har sammenheng med sentrumsfornyelsen. I kapittel 6 presenterer jeg de dominerende stedsbildene informantene har av Moss. Både positive og negative bilder kommer frem her. I kapittel 7 identifiserer jeg informantenes stedsidentitet. Kapitlet er delt i to, der første del tar for seg kollektive identifikasjonsprosesser, mens andre del forholder seg mer til informantenes individuelle stedstilhørighet. Kapittel 8 er avsluttende og oppsummerende, der jeg vil gjennomgå funnene mine. I tillegg vil jeg si noe om oppgavens overførbarhet og nytteverdi.

2. TEORI

I dette kapittelet vil jeg ta for meg teoriene som ligger til grunn for oppgaven. Først vil jeg se på hvordan ulike teoretiske retninger innen samfunnsvitenskap har sett på sted og steders betydning. Jeg vil her særlig vektlegge humanisme og sosialkonstruktivisme. Deretter vil jeg se nærmere på betydningen av stedsidentitet, hjem, stedsrepresentasjoner, stedsmyter og image. Til slutt vil jeg kontekstualisere oppgavens problemstillinger, ved å trekke inn postmodernismen, globalisering og trekk ved nyere byutvikling.

2.1 Sted- hva er det?

Stedsbegrepet er svært vanlig å bruke i dagligtale på flere språk. Det er enkelt å skjønne, alle kan intuitivt forstå hva som menes når ordet brukes. Det er nettopp begrepets banalitet og enkelthet som står i sterk kontrast til hvordan man i geografifaget skal finne definisjonen på sted. Hvordan kan noe så enkelt være så komplekst? Er sted lokalitet, topografi, grenser på et kart, en følelse eller stedstilhørighet? Cresswell (2004) mener at det som er med på å gjøre sted så komplekst, er hvordan det både refererer til et objekt man kan studere ontologisk², men er også en måte å se verden på, epistemologisk³. Er steder like for alle, eller oppfattes de forskjellig? Er sted bare kart, eller finnes steder også der kartet ikke har gitt dem noe navn? Og ikke minst, hva inneholder stedet? Det spørres på hvem som ser det.

Ulike retninger innen samfunnsgeografien har hatt ulike tanker om hva sted er. Den tradisjonelle regionalgeografien på 1800-tallet var ideografisk og la vekt på steders unike karakterer, og hva som gjorde at regioner skilte seg fra hverandre, både naturmessig, men også kulturelt (Cresswell 2004). Regionalgeografen Vidal de la Blache var især opptatt av hvordan naturen på stedet påvirket menneskelig oppførsel, og var årsak til personligheter og *genres de vie* (ways of life) (Holloway & Hubbard 2001). Som en reaksjon på regionalgeografiens mangel på generaliserende forskning, og lite

---

² Ontologi: tingenes eksistens- læren om væren, altså hva man mener eksisterer og hvordan.

³ Epistemologi: læren om viten- hva kan vi vite om verden og hvordan.

vitenskapelige metoder, ønsket man på 1950–1960 tallet mer kvantitative undersøkelser, der harde fakta, som matematiske formler, skulle forklare romlig organisering (Hansen og Simonsen 2004). Steder ble nå ansett som en nøytral base, et bakgrunnsteppe, bestående av avstand og lokalisering. Nå var det de universelle lovene om menneskelig atferd på steder som ble forsøkt avdekket. Stedet i seg selv derimot, var ikke ilagt en spesiell betydning. Med andre ord var for så vidt stedet i seg selv likt for alle, men menneskelig oppførsel skilte seg likevel fra sted til sted, og man ønsket for eksempel å finne unisone adferdstrekk uavhengig av geografi. Senere ble synet på steder endret og det menneskelige aspektet kom sterkere i fokus.

2.2 Fra humanisme til sosialkonstruktivisme

Innen humanistisk geografi er det særlig to forfattere som har hatt stor innvirkning på geografifaget og ikke minst stedsforskningen. Edward Relph med boken *Place and Placelessness* (1976) og Yi-Fu Tuans *Topophilia* (1974) og *Space and Place* (1977), trakk frem sider ved stedet som til da ikke hadde vært vitenskapelig belyst. Stedet ble ikke ansett som et bakteppe eller rekvisitt, men kom i fokus. Sted ble nå ansett som vitenskapelig viktig, som en motsetning til det mer abstrakte og lite menneskeorienterte *rom*-begrepet. Stedet eksisterer, slik humanistene ser det, som en egen opplevelse og dermed er ikke steder like for alle. Humanistene var opptatt av sted som en kompleks del av menneskers virkelighetsoppfatning, og argumenterte for at steder har reell betydning for mennesker og er viktige deler av menneskenes liv (Holloway & Hubbard 2001).

Steder består av tre bestanddeler i følge Relph (1976), og legger grunnlaget for stedsoppfatningen, henholdsvis den fysiske settingen, aktivitetene og meningene. De to første delene av sted er lette å få øye på, og kan enkelt dokumenteres. Stedets *mening* er derimot vanskelig å få grep om. Meningen, altså den følelsesmessige representasjonen av stedet menneskene har, kan ha røtter i den fysiske delen, aktivitetene eller objektene. Dermed er de tre delene av sted alltid interrelaterte. Stedet i humanismen består altså av mer enn det man kan se ved første øyekast. *Place and Placelessness* (1976) kom nettopp som en kritikk mot den objektive, naturvitenskapelig-inspirerte samfunnsforskningen, som var det rådende paradigmet i vitenskapen på denne tiden.

Som tittelen gjenspeiler, er Relph (1976) bekymret for det moderne menneskets evne til å føle seg knyttet til verden via steder. Relph mener det å føle en sterk stedstilknytning ligger i vår natur, og er et grunnleggende trekk for mennesker, et trekk som ikke må undergraves (Cresswell 2004).

“The essence of place lies in the largely unselfconscious intentionality that defines places as profound centres of human experience. There is for virtually everyone a deep association with and consciousness of the places where we were born and grew up, where we live now, or where we have had particularly moving experiences” (Relph 1976: 43).

Relph (1976) har et forholdsvis romantisk syn på fortiden og det tradisjonelle levesettet, og lengter tilbake til en tid der alt var trygt, sikkert og tilsynelatende statisk. Han synes å ønske seg et samfunn som ikke er i forandring, verken sosialt eller kulturelt, en type samfunnsoppbygging som han mener er på vei inn i historien. Han ser med positive øyne tilbake på en verden der mennesker fulgte de konvensjonelle ideene, gjorde som de skulle, visste sin plass i verden og holdt seg til det. I den moderne samfunn er menneskene mer mobile og fleksible, noe som fører til at Relph (1976) trekker konklusjonen om at steder mister sin betydning. Stedsløshet (placelessness) er for Relph både et miljø, der steder ikke lengre er spesielle, men er også en holdning der man ikke ser betydningen av det spesielle ved steder (Antonsen 2001). Med den geografiske friheten man i dag har, mister man dermed etter denne betraktningsmåten også en viktig følelse av tilhørighet. Det er en tilhørighet Relph mener ikke kan erstattes av geografisk uavhengige sosiale nettverk. Ideen videreføres i humanismen til et argument om at folk ikke kan flytte hvor som helst, uten å miste noe vesentlig. Ukritisk tro på mobiliteten og en naiv tanke om at man kan føle tilhørighet til stadig nye steder, er å benekte den fysiske betydningen for mennesker og samfunn, mener Relph (1976).

Et av Tuans viktigste poeng er at sosiale og geografiske forståelser av steder er uadskillelige (Holloway & Hubbard 2001). Som Relph (1976) mener også Tuan (1975) at steder er svært viktige for menneskenes tilværelse og livsopplevelser. Ordet *topophilia* refererer til det følelsesmessige båndet mellom menneske og sted, båndet som gjør at mennesker føler seg knyttet til stedet (Cresswell 2004). For Tuan er ikke steder bare geografi eller lokalitet, men også viktig på mikronivå.

“Place is a center of meaning constructed by experience. Place is known not only through the eyes and mind but also through the more passive and direct modes of experience, which resist objectification. To know a place fully means both to understand it in an abstract way and to know it as one person knows another” (Tuan 1975:152).

Tuan (1975) tar altså utgangspunkt i et opplevelsesperspektiv, der ulike individer opplever steder forskjellig, nettopp fordi mennesker er ulike. Det å bo et sted, å besøke et sted, er nettopp å oppleve det. Hvert menneske har sitt unike verdensbilde- det er Tuans utgangspunkt. Samtidig anerkjenner Tuan at individer og grupper påvirker hverandres stedsbilder og perspektiver (Antonsen 2001). På den ene siden trekker Tuan frem at mennesker utvikler en *sense of place* til steder. Denne følelsen av sted blir viktige for det enkelte mennesket, på grunn av *topophilia*. På den andre siden eksisterer ikke steder kun avhengig av den menneskelige bevisstheten om det (Halloway & Hubbard 2001). Noen steder innehar, i følge Tuan, en egen *stedsånd* eller personlighet som er uavhengig fra de individuelle opplevelsene av stedet. Denne stedsånden er noen steder så sterk, at mange føler en tilhørighet dit, uten engang å ha vært der. Tuan har grunnet denne betraktningen fått kritikk for å være essensialistisk (Cresswell 2004). Essensialismekritikken legger vekt på Tuans forsøk på å oppdage steders statiske essenser og personligheter, og jakten på trekk ved stedet som aldri forandrer seg, og som gjør stedet unikt.

Ifølge Dale (1994, i Brattbakk 1999) har den humanistiske retningen bidratt med nyttige perspektiver, spesielt i forhold til det som handler om tilhørighet og stedsidentitet. Brukt alene er den allikevel å betrakte som ufullstendig. Noe av humanismens problem ligger i det meget sterke fokuset på subjektet (Berg & Dale 2004). Mennesket studeres løsrevet fra strukturene de er en del av, og man får inntrykk av at alle mennesker, uansett sosial status, ressurser og kapital, står fritt til å handle som de vil. Det er med andre ord ikke tatt i betraktning om mennesker må flytte fra hjemstedet av for eksempel økonomiske grunner. Hva ville humanistene for eksempel sagt om dagens amerikanske situasjon, der tusenvis av mennesker ser seg nødt til å forlate sine hjem grunnet finanskrisen, og ikke fordi man er ukritisk mobile og fleksible? Mister alle disse menneskene noe vesentlig, som de aldri kan finne noe annet sted igjen?

Sosialkonstruktivisme

Oppgaven videre bygger i stor grad på en sosialkonstruktivistisk betraktningsmåte. Sosiokulturelle stedsanalyser tar nettopp utgangspunkt i ideen om at steder er sosialt konstruerte (Ruud m.fl. 2007). Tanken er at de dominerende sosiale praksisene på stedet er med på å gi stedet dets mening. Det er altså denne grunnleggende forståelsen som er min vitenskapelige ramme rundt hele prosjektet.

Det er tre bevegelser innen sosialkonstruktivisme som legger grunnlaget for forståelsen av samfunnets konstruksjon (Gergen & Gergen 2007). For det første er det en kritisk bevegelse, som kommer som en motbør mot maktelitens sannhetsregimer. Implisitt ligger her en tanke om at man ikke blindt må godta det som av øvrigheten blir *frem satt* som sannheten. Vitenskapsfilosofen Foucault var viktig i denne bevegelsen. Filosofen var opptatt av hvordan kunnskap ble satt i arbeid gjennom diskursive praksiser, for slik å regulere andres oppførsel via makt (Hall 1997). Foucault utviklet nye måter å tenke på makt og det sosialt konstruerte og utvidet maktbegrepet. Han begynte å se på makt som noe mer enn en statisk essens. Makt behøver ikke alltid være undertrykkende, mente Foucault, fordi all kunnskap er makt (Hall 1997). Det vil alltid være en sannhet, men aldri en absolutt sannhet. I dette ligger tanken om at hvis alle tror noe er sant, så vil det få konsekvenser for samfunnet. Hva som i samfunnet for eksempel blir ansett som akseptabel oppførsel, er sosialt skapt, det er ikke en sannhet. Likevel er det en sannhetsdiskurs, og har dermed makt til å kontrollere samfunnet.

Den andre bevegelsen innen sosialkonstruktivisme er påvirket av litteraturteori og semiotikk (Gergen & Gergen 2007). I denne bevegelsen har språket en avgjørende betydning, og man snakker i den forbindelse gjerne om "den språklige vendingen" i samfunnsvitenskapen. Med dette kom en forståelse av at språket aldri er nøytralt, men inneholder ladede begreper vi alt har ilagt en (sosialt konstruert) mening. Språket refererer til mye mer enn bare det uttalte ord, men gjengir alt det vi kommuniserer. Med dette kommer også tanken om at alt kan leses som en tekst, om det er arkitektur, sosiale forhold eller fysiske strukturer.

Den siste bevegelsen handler om sosialkonstruktivisme som sosial aktivitet (Gergen & Gergen 2007). Bevegelsen har et fokus på at kunnskap om sosiale prosesser øker vår forståelse av de underliggende, sosialt konstruerte forholdene. Forstår man det sosiale, kan man også forstå faktorene som er med på å skape det vi anser som sannheten. Med andre ord skapes sannhet i sosiale relasjoner, og hele forståelsen av hva sannhet er, settes spørsmålsteget ved. Synet om at steder er sosiale konstruksjoner er det rådende paradigmet innen stedsteori i dag (Røe 2002).

Sosialkonstruktivisme legger altså vekt på at det ikke finnes noen objektiv sannhet eller en universell virkelighet som forskere kan avdekke (Gergen & Gergen 2007).

Menneskenes virkelighetsoppfatning, hvordan vi ser på verden og hverandre, er sosialt konstruert. Steder i seg selv er også sosiale produkter, og et uttrykk for de underliggende strukturene, som økonomi og sosiale forhold. Hvordan stedet oppleves og gis mening til, baserer seg på enkeltindividers erfaringer, men vil også endres og justeres når man kommer i kontakt med andre. Massey (1991) har vært viktig for denne forståelsen. Steder er åpne og eksisterer i relasjon til hverandre, og kan ikke forstås som noe absolutt som kun avgrenses på et kart. Med andre ord konstruerer mennesker tanker om hva stedet er, gjennom *interrelasjonelle* prosesser. Dette kan vi videre knytte til det Cresswell (2004) kaller mening og materialitet, som er de to dimensjonene innen sosialt konstruerte steder. Med mening henvises det til hvordan mennesker opplever stedene, og tillegger dem en betydning, alltid vil være i en sosial kontekst. Med materialitet vises det til at steders fysiske sider også er sosialt konstruert. Boliger, arkitektur, veier og alt som er bygget, har jo blitt bygget av mennesker i en viss, sosial kontekst. Det bygde er ikke naturgitte konstruksjoner, som var nødt å bli slik de ble, men er heller et produkt av samfunnets dominerende diskurser om hva som blir ansett som pent, lønnsomt, viktig eller nødvendig. Steder blir i det sosialkonstruktivistiske perspektivet med andre ord betraktet som noe konstruert gjennom menneskers forestillinger, men også praksis (Ruud m.fl. 2007).

Videre er også de mentale bildene og de dominerende fortellingene om et sted viktige bidragsyttere til sosialt konstruert stedsdannelse. For å svare på det innledende

spørsmålet, eksisterer altså steder i sosialkonstruktivismen der mennesker ser på det som et sted, gir det mening og innhold, uansett hvor lite stedet måtte være.

2.3 Sted og identitet

Hvor du kommer fra sier noe om hvem du er. Det er en del av identiteten din (Brattbakk 1999). Med hvordan knyttes identitet med sted? Giddens (1984) utviklet en teori om at det i det senmoderne samfunn har blitt en deling av tid og rom, som endrer samfunnets oppbygging og hvordan vi knytter oss til stedet. Tid og rom er viktig for hvordan menneskenes identitet og tilhørighet til stedet blir til, mener Giddens. I tradisjonelle samfunn foregår mellommenneskelig kontakt på samme tid og i samme rom, da annet rett og slett er umulig grunnet manglende teknologi. Men i det senmoderne samfunnet hevder Giddens, som Relph (1976) at mennesker ikke lengre er så knyttet til lokalsamfunnet, særlig fordi vi nå har tilgang på nye kommunikasjonsformer. I dagens samfunn foregår ikke lengre all interaksjon på samme tid og sted, men i økende grad på *tvers av* tid og sted. Derfor vil stedsidentiteten endres, selv om den ikke nødvendigvis forsvinner, mener Giddens (1984).

Så hva er identitet? Holloway & Hubbard (2001) trekker frem at identitet handler om jeg/vi versus "de andre". Identiteten er enkelt sagt hvordan man tenker om seg selv, og defineres ut i fra hva man er, for eksempel norsk, mossing, hvit, kvinne, men også ut i fra det man ikke er (fredrikstadfolk). Relph (1976) er opptatt av identitet, og hvordan stedsidentitet er en fundamental tanke i hverdagslivet, noe vi hele tiden forholder oss til. Relph todeler begrepet stedsidentitet og snakker om *identity with place* og *identity of place*. Jeg vil videre støtte meg til, og til dels bruke Carlssons (2001) norske oversettelser av begrepene, der *identity with place* oversettes til *stedstilknytning* og *stedsoppfatning* er synonymt med *identity of place*. I denne oppgaven vil dog *stedstilknytning* brukes synonymt med individuell og kollektiv *stedsidentitet*, altså vil jeg bruke Relphs (1976) samlebetegnelse til å innlemme kun én del av hans todelte definisjon, se kapittel 7. I tillegg vil *stedsoppfatning* brukes på lik linje med stedsbilder (se kapittel 6), altså som stedets identitet, kollektivt eller individuelt forstått.

Stedstilnytning

Stedstilnytning eller stedsidentitet refererer til det følelsesmessige båndet mennesket har til stedet (Carlsson 2001). Det båndet som gjør at vi betrakter stedet som hjemme og som gjør at stedet blir en del av vår individuelle og kollektive identitet. Det er svært få steder man vil føle en sterk tilhørighet til, selv om man besøker mange steder, og kanskje også bor flere plasser i løpet av et liv. For humanistene er det å ha *røtter* til stedet en av de viktigste faktorene som gjør at mennesker knytter seg til stedet. Har man røtter til stedet og samtidig har bodd på ett sted hele sitt liv, vil man fra et humanistisk perspektiv mene at man føler en sterkere tilhørighet enn de som ikke er så stedbundne og ikke har røtter til stedet (Relph 1976). Stedstilnytningen er individuell, og påvirker i stor grad hvordan vi ser på stedet (Carlsson 2001).

”Det er stor forskjell mellom å være født og oppvokst på et sted – og det å oppleve et sted som gjennomreisende eller turist. Det er også forskjell på det å være innfødt og innflytter; den innfødtes stedstilnytning baseres på en kombinasjon av egen biografi og stedets biografi ”skrevet” gjennom ulike livsfaser” (Vestby 2001 i Carlsson 2001:19)

Stedsoppfatning

Stedsoppfatningen, eller stedsbildene, er subjektivt avhengig av individet som opplever stedet (Carlsson 2001). Det vil si at man i teorien kan finne like mange stedsoppfatninger som mennesker. I praksis vil det dog være en del fellestrekk mellom menneskenes stedsoppfatninger, en del trekk mange kan være enige om at eksisterer. Man snakker da om de intersubjektive stedsbildene. I nyere stedsteori mener man at steder ikke har en fast, lukket identitet, nettopp fordi steder er dynamiske (Røe 2002). Den tradisjonelle stedsoppfatningen derimot, går ut på at stedets naturgitte eller menneskeskapte omgivelser gir stedet én identitet. I et sosialkonstruktivistisk perspektiv mister dette synet sin betydning, da stedet kan ha mange identiteter, avhengig av hvem som ser det og tiden vi lever i. For det er ikke bare det man mener steder er i dag, eller har vært i fortiden som er viktig i forestillingen om stedets identitet. Identiteten skapes også av hva man tror stedet skal bli i fremtiden (Vestby 2009). Dette kan man finne eksempler på også i Moss. Det er ikke bare hva byen tidligere var - industriby, som er viktig for byens identitet. Moss' identitet handler vel så mye om hva Moss kan bli og bør bli i fremtiden.

Det kan være interessant å se på andre måter å tenke på stedets identitet, for slik tydeligere vise hva som er viktig i den sosialkonstruktivistiske tankemåten rundt begrepet. Fenomenologen og arkitekten Norberg-Schulz (1996) har en essensialistisk stedsoppfatning, og er opptatt av hvordan stedets identitet i dagens samfunn forsvinner, fordi vi ikke lengre er opptatt av å gjennomføre en bestemt byggeskikk eller stilart. Stedets egen essens, kalt *genius loci*, vil være knyttet til en opplevelse av en atmosfære, hvor bygninger, omgivelser og mennesker utgjør en helhet. "Det er velkjent at det 'gode sted' nettopp er karakterisert ved en u håndgripelig stemning, et preg, som legger seg over alle ting; det har personlighet og sjel, sier vi" (Norberg-Schulz 1996:25). Stikk i strid med sosialkonstruktivistiske tilnærminger, hevder Nordberg-Schulz (1996) at arkitekturen ikke er noe som *følger* av menneskets handlinger, men må følge stedsåndens karakter. Røe (2002) er svært kritisk til dette synet og sier at et slikt fokus handler om å fremheve hvordan fysiske egenskaper gir stedet en essens og naturgitt identitet, som aldri må eller vil forandres.

Sense of place

I tillegg til *identity with place* og *identity of place*, legger Relph (1976) til en tredje dimensjon -*sense of place*. I enkel forstand betyr dette begrepet det å gjenkjenne steder, og skille de fra hverandre. Relph mener alle mennesker har et behov for å orientere seg, og gjenkjenne steder. Har man videre en *autentisk sense of place*, betyr det for Relph at man har en "ekte" forståelse av hele stedets identitet. Dette kan bare oppnås hvis man har mye kunnskap om og kjennskap til stedet. Den autentiske følelsen kan bare erverves når den er basert på lokal, sosial trygghet. Denne tryggheten er vi altså, ifølge Relph i ferd med å miste, fordi vi i nyere tid har fått andre verdier, som avfeier stedstilhørighet som noe underordnet. Relphs (1976) konklusjon er dermed at med de endrede, sosiale rammene og økende mobilitet, vil en *autentisk sense of place* bli vanskelig å oppnå.

Identitet med stedet, mot stedet, eller ingen identitet med stedet

Rose (1995) er også opptatt av *sense of place*, og hvordan mennesker erfarer og opplever steder. Rose trekker frem tre måter mennesker relaterer sted og identitet. Man kan identifisere seg *med* stedet, *mot* stedet eller *la være* å identifisere seg med stedet i det hele tatt. Å identifisere seg *med* stedet gjør at mennesker føler de hører sammen med

stedet, og føler seg hjemme her. Man er for eksempel opptatt av at man er mossing og er stolt av det.

Å identifisere seg *mot* stedet handler om å ta avstand og ikke knytte identiteten sin med stedet. Det kan for eksempel være å identifisere seg mot et sted man kun kjenner mytene til, som for eksempel stigmatiserte steder. Man kan også identifisere seg mot hjemstedet. Ungdom på bygda er et nærliggende eksempel (Berg & Dale 2004). Er man ungdom på et lite sted, der mulighetene for fremtiden synes små, kan tankene om hvem man er (egen identitet som urban) ikke stemme overens med hvordan man ser på stedets identitet (rural, gammeldags). Man identifiserer seg altså mer med det urbane livet, som man kanskje drømmer om å delta i. Samtidig identifiserer man seg dermed mot det rurale bygdelivet man selv er en del av.

Ikke å identifisere seg med stedet i det hele tatt, kan være virkeligheten for mange, særlig for dem som på ufrivillig grunnlag har sett seg nødt til å flytte til et nytt sted (Berg & Dale 2004). Innflyttere som ikke har valgt det nye bostedet ut i fra egen vilje, men som ser seg nødt, grunnet for eksempel økonomisk situasjon, kan ha vanskeligheter med å knytte sin identitet til stedet. Spesielt hvis man tenker på bostedet som midlertidig. Da har man heller ingen grunn til å ønske å se på stedet som en del av identiteten, da man vet det bare vil vare en viss periode.

Videre hevder Rose (1995) at identitet knyttet til sted er todelt. På den ene siden henger identitet og sted sammen med hvordan vi forstår oss selv i forhold til andre. Det handler om kollektiv stedsidentifikasjon (Ruud m.fl. 2007). "Vi er mossinger, det er noe annet enn å være fra Fredrikstad", er et eksempel. Mindre steder og byer kan ha et fortrinn når det gjelder en slik identifikasjonsprosess, "der de sosiale relasjonene er synlige og stabile, og der det eksisterer forutsetninger for kollektive identitetsdannelser, eller det man kan kalle 'bypatriotisme'. Forutsetningen for (små)bypatriotisme er at det finnes et såkalt 'moral community.'" (Røe m.fl 2002:11). En slik moralsk oppslutning til byen kan altså være med å styrke patriotismen og følelsen av å være en del av den kollektive enheten "vi", som utgjør menneskene på stedet.

På den andre siden har stedsidentitet å gjøre med hvordan vi opplever at vi passer inn på steder. Igjen kan vi knytte ungdommene på bygda inn. En manglende følelse av å passe inn på stedet, knyttes til opplevelsen av ikke å høre sammen med resten av befolkningen, fordi stedet har visse kvaliteter man selv ikke ønsker å være en del av. Identiteten med stedet oppleves for mange som svært sterk, mens for andre har stedet mindre betydning, og man velger å flytte dit mulighetene synes størst. Det er nettopp dette Relph (1976) er redd for. Men fra et sosialkonstruktivistisk perspektiv er også identiteten sosialt konstruert. I dette ligger det implisitt at stedet ikke nødvendigvis må bli en del av selvet, til tross for at familiens liv i generasjoner har gått sin gang ett spesielt sted. Identiteten konstrueres også ved hjelp av andre faktorer.

2.4 Kulturell kapital som identitet

Bourdieu (1997) er opptatt av at kapital ikke bare refererer til økonomi, men innebærer alle ressurser mennesker har tilgang på. En persons *habitus* består i følge Bourdieu (1997) av flere typer kapital, det vil si både økonomisk, sosial og kulturell. Videre vil jeg legge vekt på det sistnevnte. Kulturell kapital er en kompleks forståelse av hvordan mennesker tilegner seg kulturelle koder i samfunnet, via for eksempel utdanning. Kultur må ikke her forveksles med kulturbegrepet i samfunnsvitenskapen, da Bourdieu refererer til en høykultur, det vil si det som av de høyere sosiale klassene defineres som anstendig, for eksempel hva som blir ansett som riktig mat å spise eller "korrekte" fritidsinteresser. Det er interessant å knytte dette til Foucaults utvidede maktbegrep og hvem som har makt til å definere hva sannheten er (Hall 1997). Hva som av makteliten defineres som "godkjente" kulturelle preferanser, er en sannhetsdiskurs, og impliserer også hva som anses som dårlig kultur (Gergen & Gergen 2007).

Bourdieu (1995) bruker videre *habitus* for å forklare kollektive måter å se på omverdenen og seg selv på, og som underbygger bildene om en kollektiv kultur-som klart skiller seg fra andre kulturer. Det vil si at *habitus* også innebærer tillærte adferds- og smaksmønstre. Eksempelvis vil det å være interessert i kunst vise en høy, kulturell kapital og god smak. Likevel vil hva som anses som kulturell kapital variere fra samfunn til samfunn, og det finnes ingen universell regel for hva som anses som attråverdig

kultur. Opparbeidelsen av kulturell kapital anses som en sosialiseringssprosess, basert på individers og gruppers erfaringer. Habitus skaper derfor felles perspektiver på omverdenen og på individers selvforståelse, og kan fungere som grunnlag for å avgrense seg fra andre grupper. Likevel er bevisstheten rundt egen habitus noe de færreste reflekterer over.

Menneskers plassering i samfunnet står altså i forhold til de posisjonene andre rundt oss har. Det er med andre ord snakk om kulturell tilhørighet, der identifikasjonsprosessen innebærer å sammenlikne egen kulturell kapital med andres (Bourdieu 1997). Kultur som knyttes til *urbanitet*, har gjerne høy status i vårt samfunn (Bourdieu 2002). Som vi skal se nærmere på senere, er det nettopp en vektlegging av sentrumsområder og fokus på urbane livsstiler, som er viktige i byers regenereringsprosesser. Å ha en urban livsstil kan handle om en søken etter kulturell kapital, slik Bourdieu (2002) ser det. Bourdieu knytter videre preferanser i smak, kulturelle aktiviteter, musikk og utdanning til dannelsen av den kulturelle kapitalen.

2.5 Sted som hjem

Hva er et hjem? Hvor er hjem? Det sentrale med hjem for humanistene er hvordan *dwelling*- det å bo og være, er den ideelle opplevelsen av sted (Cresswell 2004). Relph (1976) mener hjem er en svært viktig del av menneskelig eksistens. Med hjem mener han ikke bare boligen, men hjem som viktige sentre i tilværelsen. Å ha et hjem handler om å gjøre stedet til sitt eget. Dette knyttes til det Relph kaller å være på *innsiden*. Å være på innsiden av et sted er å føle en tilhørighet og identifisere seg med det. Dermed mener Relph at og jo mer "inni" stedet man er, jo mer det er et hjem, jo sterkere er stedsidentiteten. Humanistene ser altså på det å ha røtter til hjemstedet som en grunnleggende del av vår identitet som mennesker, men også som et samfunn.

"The primary meaning of home is nurturing shelter. It is the one place in which we can openly and comfortably admit our frailty and our bodily needs. Home is devoted to the sustenance of the body (...) We go to all kinds of places but return home, or to homelike places. Home is where life begins and ends; and if this rarely happens in modern society it remains an oneiric ideal" (Tuan 1975: 154-155).

Humanistenes syn på hjem har fått kritikk fra flere hold, blant annet feministene (Cresswell 2004). Denne holdningen til hjem som en trygg og god base, har fått kritikk for ikke å ta hensyn til forholdet mange kvinner har til sine hjem. Ikke alle tenker på hjem som et sikkert senter de kan orientere seg ut fra, og som føles farefritt. Kvinner som for eksempel blir misbrukt og utsatt for vold i hjemmet, vil ikke gjenkjenne humanistenes syn på at hjem er lik trygghet og konfliktfri sone.

Andre kritikker av humanistenes syn på hjem, er Savage et al. (2005). For disse forfatterne er *valgt tilhørighet* (*elective belonging*) et vesentlig fenomen. Valgt tilhørighet forklarer menneskers følelse av tilhørighet til steder og steder som hjem, som et resultat av en refleksiv prosess. Med andre ord mener Savage et al. at det ikke behøver å være en direkte sammenheng mellom lengden på booppholdet (hele livet) og de som føler seg mest hjemme på stedet. Det som heller er viktig er om man føler seg tilfreds med bostedsvalget, og føler at dette stedet er det beste stedet å bo. Da er sjansene for at man knytter seg til stedet og ser på det som hjem stor, mener disse forfatterne. Sammenliknet med eksempelet med bygdeungdom som identifiserer seg mot stedet, kan man dermed si at selv om ungdommene er født og oppvokst på stedet, ville de ikke *valgt* å bo der. Dermed vil de ikke nødvendigvis tenke på stedet som hjem. Hjemfølelsen avhenger med andre ord av om man kan begrunne og forsvare bostedsvalget sitt. Å tenke på stedet som hjem er altså ikke en følelse som nødvendigvis avhenger om man er født her og oppvokst her. Dette synet går dermed i mot det Relph (1976) kaller å ha *existential insideness*. "Existential insideness is part of knowing implicitly that this place is where you belong- in all other places we are existential outsiders no matter how open we are to theirs symbols and significances." (Relph 1976:55). Implisitt i dette sitatet ligger det et syn om at uansett hvor mye vi prøver å gjøre nye steder til våre egne, vil vi aldri føle det samme som vi gjør ovenfor hjemstedet, altså oppvekststedet. Hjemstedet er der vi hører hjemme, mener Relph, fordi vi der i større grad er på innsiden enn noe annet sted.

2.6 In place/out of place

Som vi vet handler identitet om å skille seg selv, som gruppe eller individ, fra "de andre". På samme måte er det vanlig å tenke at noe eller noen naturlig tilhører et sted, mens andre ikke hører hjemme her. Å føle seg utilpass eller malplassert et sted, vil si at det

oppstår en følelse av fremmedgjøring. Motsatt vil det å føle seg veltilpasset være en følelse av tilfredshet over å tilhøre det stedet man oppholder seg på. Når vi tenker på andre som malplassert, er det lett å beskrive dem som uønskede (Cresswell 2004). Dette kan for eksempel være grupper vi føler ikke hører hjemme her, og som ikke passer inn på stedet, for eksempel uteliggere. Å passe inn handler om å kjenne til de uskrevne normer og regler, og vite hva som er passende og upassende oppførsel. Cresswell er opptatt av hvordan steder er med på å konstruere det vi anser som god og dårlig adferd, og knytter dette til å være *in place* og *out of place*. Vi vet for eksempel hvordan skal oppføre oss når vi går på gata, og hvordan vi ikke skal oppføre oss når vi er i kirken eller på museum. Slik knytter vi oppførsel til geografi, til sted (Cresswell 2004). Er man kjent med de sosiale normene og praksisene på stedet, kan sjansen for å føle seg *in place* absolutt være til stede. Det handler om tryggheten i å vite om hva som forventes av en, og å vite hva som er akseptabel oppførsel i visse sammenhenger på visse steder.

Hvordan menneskene på stedet er, og oppfører seg i samspill med andre, kalles den *sosiokulturelle praksis*. Å føle seg *in place* handler også om i hvor stor grad innbyggerne føler de hører hjemme i stedets sosiokulturelle praksis. Er man fortrolig med hvordan innbyggerne på stedet oppfører seg og handler?

”Fortroligheten bidrar til at en kan beherske de kulturelle kodene for menneskelig atferd og samkvem; en identifiserer seg med de gjengse måtene å være på og være sammen på. Dette er tuftet på en intuitiv inneforståthet som egne erfaringer gir og som bidrar til at en føler seg hjemme et sted.(...)Ett eksempel kan være humor, - humor er også en kommunikasjonsform og den brukes ofte for å karakterisere en landsdel eller spesielle byer. Den er imidlertid også viktig for småsteder. Å forstå kodene for den lokale humoren bidrar til kulturell tilhørighet.” (Vestby 2003:6)

2.7 Stedets representasjoner, stedsmyter og image

”Et viktig begrep er steds-representasjoner, som er fortellinger om steder som produseres for eksempel av media, og som kan få stor betydning for meningsdanning og sosial praksis. Noen slike representasjoner blir så utbredte og allmenngyldige at de kan kalles stedsmyter, som mange kjenner til enten de har vært på stedet eller ikke.” (Ruud m.fl. 2007:12).

Hver dag omgir vi oss med representasjoner, også av steder. Representasjoner får vi via tegn, som gir mening for oss, ut i fra vårt felles representasjonssystem (Hall 1997). Med

byteoriens semiotiske vending, kom lesingen av byens tegn i fokus (Pløger 1997). Tanken er at man kan lese byrommet. Enhver symbolsk representasjon vi kan "lese", for eksempel arkitektur, er et forsøk på å gi byen en mening. Noen representasjoner blir så allmenngyldige og velkjente at de blir sin egen sannhet. De blir til stedsmyter. "In this context, myths will be defined as those powerful "stories" which shape our physical (bodily) and imaginative journeys into both familiar and unfamiliar places and spaces." (Holloway & Hubbard 2001:116).

Å ha et positivt eller negativt *image* kan være avgjørende for hvordan stedet utvikler seg. Imagebegrepet er mye brukt i nyere byteori, og betegner ofte de forestillingene utenforstående har av stedet, i motsetning til stedets identitet, som heller brukes om innbyggernes egne stedsbilder (Carlsson 2001). Samtidig brukes image om noe litt kunstig, som kan endres og bedres, mens identitet ofte referer til noe "slik det er". Men i et sosialkonstruktivistisk perspektiv mener man dog at også identitet skapes, og i så måte er like lite "ekte" som image. Det er umulig å ha fullstendig oversikt over alle aspekter ved stedet, derfor blir noen stereotype bilder trukket frem (Hall 2006). Disse danner det velkjente imaget, som kan være både negative og positive. Drammen er "harry byen" og innehar dermed et negativt image, fordi det ikke av samfunnet blir ansett som positivt å ha kvaliteter "harry" representerer. Tromsø derimot er "Nordens Paris". Paris representerer noe positivt i samfunnet, noe europeisk, vakkert og eksotisk. Hvorfor er det slik at noen steder har positive image og andre negative image?

Steder inngår i stedshierarkier, der de moderne og urbane stedsimagene i dag rangerer høyt og de rurale og industripregede imagene anses som uattraktive og rangeres lavt (Carlsson 2001). Derfor kan det å ha et negativt image, et image bestående av myter om trauste, rurale eller farlige steder, ha fysiske konsekvenser. Et negativt image kan være ødeleggende for stedets økonomiske og sosiale utvikling og kan føre til lav tilflytting og høy utflytting.

"Stedets identitet og profil er på mange vis et noe diffust fenomen sammensatt av fakta og forestillinger. Forestillinger kan feste seg ved et sted og gi det et ufortjent godt eller dårlig image og omdømme. Slike imagekonstruksjoner viser seg ofte å være relativt seiglivede og motstandsdyktige mot forandring, selv om så vel positive som negative enkelthendelser eller begivenheter kan komme til å sette sitt tydelige preg på stedsbildene. Kleber det seg negative bilder til et sted, har en spesielle utfordringer når det gjelder stedets omdømme" (Ruud m.fl. 2007:6)

Stedsmyter, uavhengig av om de har rot i hvordan innbyggerne selv oppfatter stedet, utgjør representasjoner mennesker forholder seg til. Dette kan for eksempel påvirke turistvirksomheten og om bedrifter velger å lokalisere seg her. Med andre ord kan stedsmyter påvirke hvordan mennesker handler og engasjerer seg i de omgivelsene myten skildrer. Men det er ikke bare stedets fysiske forhold som er med på å skape image som plasseres høyt eller lavt i stedshierarkiet. Carlsson (2001) trekker frem at imagekonstruksjoner rundt stedet kan ha sammenheng med hvordan innbyggerne på stedet oppfattes.

”Folk tar farge av stedet de bor, men stedene tar også farge av de menneskene som befolker det. At Asker og Bærum sannsynligvis ligger mye nærmere toppen i den norske ”stedsligaen” enn kommunene på Romerike (som ligger i samme avstand til Oslo), har sammenheng med at de menneskene som oppfattes som mest vellykket og verdifulle bor i Asker og Bærum. De minst verdifulle bor enten perifert, eller på steder som av andre grunner særmerker seg negativt og hvor folk framstår som litt treige og umoderne.” (Carlsson 2001:69).

2.8 Postmodernisme og byen i endring

Fra om med dette delkapittel innledes del to av teorien, noe som medfører et temaskifte fra sted, til dagens samfunnsstrukturer og dets innvirkning på byene.

”Den postmoderne by blir fremlagt som antitesen til modernistisk abstraksjon og anomi: Den handler om en gjenfødelse av urban kultur og følsomhet. I denne byen er arkitektur og planlegging preget av en ny respekt for sted og tradisjon. Hvis modernismen ble drevet fram av universaliserende krefter, så handler postmodernismen om en tilbakevending til forskjell og partikularitet” (Robins 1997:319).

Postmodernisme har blitt et svært vanlig og populært ord å bruke i faglitteratur så vel som i populærvitenskap. Likevel er det en generell mangel på definisjon, selv om begrepet brukes svært omfattende og synes å benyttes om de fleste trender i dagens samfunn. Postmodernisme knyttes til begrep som globalisering, gentrifisering, konservering, arkitektoniske moter og bydesign (Dear & Flusty 1998).

Postmodernismen kan dermed sies å være mer opptatt av estetikk enn funksjon. Man skal bevare det gamle og gjøre det moderne, og la det vakre komme frem i arkitekturen og designet. Paradoksalt nok betyr ikke dette et mildere sosialt klima eller fokus på medmenneskelighet. Postmodernismen handler ikke om velferd og sosiale goder.

Halloway & Hubbard (2001) er bevisst begrepets mangfoldighet og kompleksitet, men forsøker å samle trådene og deler postmodernismen inn i tre hovedområder, der det blir mye brukt, med noe avvikende betydning. De første to retningene omhandler postmodernismen i kunst- og kultur og innen filosofien. Den tredje retningen brukes i geografifaget, særlig innen bygeografien. Her brukes postmodernismen om de nye byene (især i USA), som Los Angeles. Det er særlig denne siste retningen jeg vil legge vekt på videre.

Man snakker gjerne om en ny type industrialisering i byene, der informasjonsøkonomien står sterkt og konkurranseklimaet er hardt. Man har for eksempel utviklet Los Angeles-modellen, der man mener å ha funnet en ny sosial, økonomisk og kulturell dagsorden, som andre byer også er på vei mot (Dear & Flusty 1998). Ukontrollert byvekst, fragmentering innad i byen, militarisering av byrommet og segregering er eksempler på slike postmoderne bysamfunn. Videre er det vanlig å snakke om bydesign og arkitektur tilrettelagt for visse *kreative klasser* i den postmoderne by (Florida 2002). Planlegging og tilrettelegging for å møte behovene til den gjengse mann i gata blir derfor mindre viktig, hevder Florida. Dette fordi de kreative klassene, som jetsettere, verdensvante og økonomisk sterke individer, anses som å være nøkkelpersoner i byenes økonomiske vekst og popularitet. Dette gjenspeiler L.A modellens antakelse om økende sosial, økonomisk og etnisk differensiering i postmoderne byer.

Globalisering

Globalisering kan bety mange ting, i mange sammenhenger. Det kan referere til en krymping av tid - rom dimensjonen, altså at økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle relasjoner opererer på et globalt nivå (Antonsen 2001). Det kan betegne at hastigheten på transaksjoner av varer, tjenester og kapital øker grunnet teknologiske oppfinnelser, og behov for fleksibel akkumulasjon. Det kan fortelle om en homogenisering av steder og kulturer, eller brukes som et synonym til internasjonalisering, der verden blir mer sammenknyttet over landegrensene. Relph (1976) vil ikke stille seg positiv til noen av disse definisjonene av mange årsaker. Relph bruker aldri selv begrepet globalisering, men beskriver fenomener som i dag vil gå under dette samlebegrepet. Et eksempel er

hvordan han mener man i den moderne verden har fått massekulturer og en stedløs geografi: "the trend is towards an environment of few significant places- towards a placeless geography, a flatscape" (Relph 1976: 117). Relphs *flatscape* beskriver dermed det mange antiglobaliseringsaktivister i dag kaller homogenisering. Homogenisering er nettopp en kritikk av såkalt amerikanisering og stadig mindre diversitet i verdens kulturer og steder. Det er ikke globalisering som fenomen jeg er interessert i videre. Spørsmålet er hvilke konsekvenser globaliseringen får for byutviklingen.

2.9 Fra industribyer til...?

Begrepet urbanisering, altså demografisk vekst og andre kvalitative og kvantitative endringer i byen, knyttes til industrialisering (Knox & Pinch 2006). Med industrien vokste industribyen frem, som var tilrettelagt for industriens krav. I vestlige samfunn ble industribyen på 1800–1900 tallet den store vinneren og revolusjonerte med dette byens formål, utseende, samfunnsbetydning og struktur. I dag er byene på vei inn i en ny fase. En ny, global arbeidsfordeling, teknologiske revolusjoner og finansnæringens dominans, er noen av årsakene til en endret økonomisk verdensorden (Robbins 2005). Nyere bypolitikk og byplanlegging må sees i lyset av skiftet i det politiske og økonomiske system. Da industrinæringen ikke lengre kunne forsvare sin virksomhet i vestlige land, grunnet økonomiske ulemper, ble mye av produksjonen flyttet fra de tradisjonelle industribyene til lavkostnadsland (Dicken 2007). En ny arbeidsfordeling knyttes også mer direkte til globalisering, og globaliseringens påvirkning på romlig organisering. Harvey (2000) mener for eksempel at geografisk reorganisering er en måte å løse kapitalismens problemer på. Med andre ord flytter man produksjonen fra vesten til lavkostnadsland på grunn av sterk konkurranse og behov for lavkostnadsproduksjon.

Da industribyen, med massiv tungproduksjon og hjørnesteinsbedrifter ikke lengre ble lønnsom grunnet negative agglomerasjonseffekter, førte det til at fabrikker og virksomheter la ned sine aktiviteter i de tidligere så produktive byene fra omkring 1970-årene. Spørsmålet som ble viktig i bypolitikken var derfor hvordan man uten den sterke industrisektoren skulle skape vekst og utvikling (Bergsli 2005). Globaliseringen

av økonomien og veksten i postindustrielle aktiviteter har ført til ny oppsving for byer, og vi ser en re-urbanisering og fasinasjon for det urbane liv, som har ført til at byer og byutvikling i dag er et viktig samfunnsspørsmål (Knox & Pinch 2006).

Byer har i den postmoderne verden blitt sentrale knutepunkt i den globale økonomien, og dermed øker konkurransen mellom byene om hvem som kan tiltrekke seg investorer, bedrifter og turister (Bergsli 2005). Dette kan vi igjen knytte til overgangen fra *government* til *governance*. I den fordistiske industribyen var *government* styringsformen, og sterk styring og regulering fra offentlige myndigheter var normen til den kenyanske velferdsstaten. Men den postindustrielle byen trengte en ny styringsform - *governance*, og bypolitikken fikk en ny rolle. Fra å være stabilisator og pådriver, fikk bymyndighetene nå er rolle som tilrettelegger for næringsliv og private interesser. Privat-offentlige samarbeid og nettverk blir vanlig, og har ofte fokus på nytenking og markedsføring. Det er dog viktig å huske at dette skiftet til *governance* ikke har vært komplett, og at byens størrelse og plassering på konkurranseskalaen påvirker i hvor stor grad *governance* blir gjennomført (Bergsli 2005).

2.10 Entreprenørpolitikk

Government- *governance* overgangen knyttes gjerne til entreprenørstrategier. Entreprenørpolitikk bygger på en tanke om at nye innovasjoner skaper økonomisk vekst, og er et viktig prinsipp i bedriftspolitik og næringsliv. I denne sammenheng handler det dog om hvordan slik nytenking kan skape økonomisk vekst i postindustrielle byer. "Entreprenørånden, som karakteriserer denne bytypen, innebærer at nyliberale strategier får overordnet betydning, mens byenes lederskap orienterer seg etter mange av de samme markedsreglene som gjelder i forretningslivet" (Bergsli 2005:91)

Entreprenørstrategier innebærer dermed samarbeid mellom offentlige myndigheter og private aktører, der mye av fokuset ligger på byens fysiske transformasjon, å satse på kulturpolitikk, og legge til rette for (internasjonalt) næringsliv (Aspen 2005a). Jessop (1998) forteller at entreprenørstrategier har blitt den dominerende diskursen innen byfornyelse og økonomisk vekst. Men hvordan påvirker entreprenørskap byen? Jessop

mener det er flere måter entreprenørskap i by kommer til syne. Man får for det første nye typer byrom, det vil si nye områder for arbeid og boliger, rekreasjon og forbruk. Bjørvika-området i Oslo er et eksempel på dette. Byene skaper videre nye markeder, ved blant annet stedsmarkedsføring eller for eksempel å tilrettelegge for forbruk. Videre finner man nye kilder til økonomisk vekst, som skaper konkurransefordeler lokalt. Et sterkt kulturtilbud eller en kvalifisert lokal arbeidskraft kan ha denne effekten. Samtidig forsøker byene å bedre sin posisjon innen byenes konkurransehierarki.

Siden det er viktig for byene å konkurrere om ressursene, investeringene og menneskelige kvalifikasjoner, forsøker byene altså å komme med tiltak. I de neste delkapitlene skal jeg se nærmere på hvordan postmoderne samfunn, globalisering, bykonkurranse og entreprenørskap påvirker byen, fysisk og sosialt.

2.11 Servicesektor og sentrumsutvikling

”Byer og stedsers grunnidé ligger i markedsplassen. De gamle kaupanger og ladesteder vokste i sin tid frem som handelssentra. Fortsatt er handel og service grunnleggende funksjoner for et vitalt og sterkt sentrum og en av de viktigste årsakene til at vi reiser dit. Et godt handels- og servicemiljø øker verdien av sentrums andre goder som arbeidsmiljø, omkringliggende boligområder, infrastruktur, kollektivtilbud, møteplasser og kulturtilbud.”⁴

Samtidig som L. A - modellen representerer *urban sprawl*, og ukontrollert byvekst, ser vi også en anti-forstadstrend, og en fornyet interesse for sentrumsområder (Ford 1998). Sysselsettingsmessig er det som regel servicenæringen som i dag dominerer i sentrum og sentrumsnære områder. Dette kan vi også relatere til overgangen fra den fordistiske industribyen til den postmoderne (eller i det minste postfordistiske) by. Da industrien ikke lengre er hovednæringen i de gamle industribyene, blir andre næringer viktige. Er det servicebyen som overtar for industrien? Byer har for det første fått et fokus på servicesektoren fremfor produksjon (Hall 2006). Likevel ser man at veksten som har vært i byenes servicesektor som regel ikke klarer å erstatte arbeidsplassene industrien

---

⁴ <http://www.regjeringen.no/nb/sub/stedsutvikling/annet/emner-stedsutvikling/handel-og-service.html?id=533805>, besøkt 27.01.10

gav. For det andre konsentrerer handelsstanden seg i økende grad i store kjøpesentre og andre massive klynger av servicetjenester.

Regjeringen i Norge innførte i 1999 *kjøpesenterstoppen*, som innebar en slutt på utbygging av kjøpesentre utenfor sentrum og trafikkknutepunkt (Næss 2008). Dette førte blant annet til at nye kjøpesentre heller ble bygget i byenes sentrum, eller at eksisterende små sentrumskjøpesentre ble utbygget. I flere tilfeller ser at man dette førte til et fornyet fokus på sentrum som en viktig del av en sterk tettsteds- og byutviklingsprogram. "Stedsutvikling kan være god næringsutvikling, og attraktive steder er attraktive for næringslivet" (Omholt-Jensen 2006:9). Man kan også snu det på hodet å si at et attraktivt næringsliv, med gode handels- og servicemuligheter for innbyggerne, kan være godt for stedsutviklingen. Mange kommuner ønsker å satse på handel- og servicenæringen, ved for eksempel å bygge kjøpesentre. Slike store handlesentre representerer oppgangstider, økonomisk vekst og velstand i byen, og slik bygger man videre på et postmoderne image.

Kjøpesenterfokuset har ført til nye problemstillinger, for eksempel forholdet mellom det private og offentlige rom, ekskludering av visse grupper, og nye typer "byrom" inne på kjøpsentrene (Hammershaug 2009). Her inne lages en egen gatestruktur, med butikker og kafeer, som tradisjonelt sett assosieres med urbane egenskaper. Dette har ført til slutninger om at kjøpsentre kan overta rollen som tidligere var forbeholdt byenes sentrum. Konsekvensen blir da at eksisterende, tradisjonelle byrom bukker under for konkurransen og degraderes, da den mister sin enestående rolle. Inne på senteret er det trygt, både da det gir ly mot vær og vind, men også da det som regel er en privat sikkerhetstjeneste som kontrollerer at de som er uønskede ikke slipper inn. Et spørsmål blir derfor om tradisjonell gatestruktur kan konkurrere mot slike fordeler.

2.12 Image og stedsfornyelse

Byer har ikke bare ett image, de har mange, men det er gjerne de stereotype ideene om en by som får betydning (Hall 2006). Tradisjonelle industribyer sliter ofte med å kvitte seg med stempelet som sliten, utdatert og uinteressant by. Det betyr ikke at den

klassiske industribyen ikke hadde andre trekk enn industri, men disse trekkene ble ikke en del av imaget. Det er her viktig å huske at hva som blir ansett som positivt og negativt forandres kontinuerlig. På 60-tallet var det å være industriby, som Moss, ansett for å være positivt, fordi det representerte arbeidsplasser og en sterk økonomi. Men som tidene har forandret seg, representerer industri i dag et dårlig image. Det er likevel viktig å huske at selv om industrien representerer et dårlig image, har ikke kommunene eller myndighetene vært pådrivere for nedleggelse, for slik å bedre imaget. Det er i denne sammenheng lett å glemme at industri fortsatt betyr arbeidsplasser og inntekter for mange, og fortsatt spiller (tung)industrien en viktig rolle mange steder i landet.

Siden transnasjonale bedrifter i dag har stor geografisk frihet til å velge lokalitet (placelessness?), søker byene å skape et nytt image som virker tiltrekkende for slike virksomheter. Et image som passer den postmoderne by er å foretrekke. Men hvordan skal byen skape et nytt image? En sentrumsfornyelse, som gjerne har fokus på estetikk og kultur, kan være med på denne omgjøringen (Hall 2006). Transformasjonen fra industribyen til den postindustrielle byen får dermed sitt utløp i byens fysiske del. Som vi så under kapittel 2.2, ser man i et sosialkonstruktivistisk perspektiv på det fysiske som et uttrykk for de underliggende sosiale strukturene. De endringene vi ser i byene, er dermed også en måte å se på endringene i samfunnslivet (Ellefsen 2005). At byen "pusses opp" er dermed et uttrykk for behovet for å møte endrede krav i samfunnet.

I flere og flere byer legger man nå penger og ressurser i å markedsføre byen som en vare, og dermed må også merkevaren (byen) rustes opp. Sentrumsområder er gjerne bevisst prioritert mer enn bydelene og boområdene (Vestby 2005a). Boliger blir bygget og prosjektert i sentrum, og det satses på boliger og næringslokalteter ved sjøen. Videre har det i mange byer vært viktig å åpne opp gamle havneområder og revitalisere tidligere industriområder, og gjøre dem til sentre for kunst, kultur, modernitet og kreativitet (Bergsli 2005). Det er også i postfordistiske byer ofte hang til nostalgi og fremming av byarven, som en del av imagedannelsesprosessen.

"The reclamation, renovation, reuse or reconstruction of past urban landscapes has become an almost ubiquitous aspect of the contemporary urban scene. These landscapes of heritage and nostalgia take on many forms. They include museums

of urban and industrial history, the kitsch historical adornments of many packaged landscapes and new developments such as industrial hardware recycled as forms of street furniture, the renovation of old buildings or districts providing commercial, industrial, recreational or residential property and the do-it-yourself renovations of inner-city gentrifies”(Hall 2006:111).

Denne prosessen knyttes ofte til begrepet *gentrifisering*, som har blitt mye brukt i litteratur som omhandler endrede forhold i visse byområder. Begrepet er vidt, og omfavner fysiske, sosiale og kulturelle transformasjoner i tidligere arbeiderklasse- og industriområder, da middelklassen nå får interesse for disse stedene (Aspen 2005b). Årsaken til denne nye interessen, er det mange teorier om, som jeg ikke vil utdype nærmere her. Men konsekvensene er ofte de samme. Områdene omarbeides til bystrøk preget av forretninger, opplevelser og boliger, og som brukes som spydspiss i bymarkedsføringen. Dette er blant annet gjort i Paris i området Rive Gauche og i Rotterdam, som markedsføres som Waterstad (Bergsli 2005). I Moss ser vi dette blant annet i kanalområdet (Boligsameiene-Kanalen-Glassverket), et tidligere industriområde i havna som er revitalisert til høystandard boligområde.

Mange byer ønsker å satse på å bygge et helt nytt image, som ikke tuftes på det byen tidligere har vært. Turok (2009) hevder derimot at det er lurt å bygge på det gamle industribyimaget, og videreutvikle det, da dette er noe byen og byens innbyggere kjenner seg igjen i og kan identifisere seg med. Som vi så under kapittel 2.3, er det ikke bare det byen *er* som er viktig for stedets identitet, men nettopp hva byen har vært og skal bli. Samtidig er Turok opptatt av at man ikke bare skal satse på én sektor, men ri flere hester samtidig, for jo flere spesialiteter byen kan tilby, jo bedre. Å utnytte historiske strukturer som noe unikt, kan være en metode å gjøre byen interessant. Turok advarer også mot å glemme hverdagslivsbehovet oppe i kaoset det er å skape en konkurransedyktig by og et nytt image. Imagene byene forsøker å få frem, stemmer ikke alltid med bildene lokalbefolkningen har av byen, eller som er dominerende for byens identitet (Ruud m.fl. 2007). Dette kan føre til uenigheter mellom aktørenes meninger om hva stedet er og burde være, og hva som blir fremstilt utad. Det kan med andre ord bli en konflikt mellom stedets identitet og image.

2.13 Kunst- og kultur i byutviklingen

Kultur får økt oppmerksomhet i byutviklingen, og er ofte ansett som drivkraften bak byens nye økonomiske vekst og konkurransedyktighet (Miles & Paddison 2005). Man snakker gjerne om kulturplanlegging, det vil si planlegging med bruk av kulturelle ressurser som en del av en byutviklingsstrategi.

”Potensialet for kulturplanlegging kan ligge i kunst og arkeologisk historie, bygningsarv og kulturminner. Det kan være landskap og landemerker eller offentlige rom, lyssetting og arkitektur. Lokalt håndverk, produksjon og service er et annet felt en kan bygge på, likeledes handel, fritidsaktiviteter og underholdning. Subkulturer som kunst og musikk, tradisjoner, historiske festivaler eller nye kulturindustrier kan også utgjøre et potensial” (Balkøy 2004:10)

Kultur skal med andre ord akkumulere kapital. Flere byer har begynt å se på kunst som et viktig element i byens transformasjon fra industriby til postindustriell by. Det er ikke lengre nok å ha tilgang på jobber, godt tjenestetilbud, nok boliger og god beliggenhet (Vestby 2005a). Slike fordeler finnes mange steder. Hvilken by kan tilby det lille ekstra? Kulturbyimaget, implisitt kultur, kunst og rekreasjon, forsøker å selge en livsstil, der visse aspekter ved denne livsstilen skal appellere til visse grupper man vil tiltrekke seg, for eksempel den kreative klasse. Høykultur og kunst i byrommet karakteriserer i dag den progressive og dynamiske by, som skal tiltrekke seg investeringer, skape stolthet og innovasjon (Plaza 2006). Jessop (1998) påpeker at byer som driver med såkalt entreprenørpolitikk, egentlig kun beskjefter seg med svake konkurransefortrinn, eksempelvis kunst- og kulturbysatsing. For Jessop er det viktig heller å satse på det han kaller sterke konkurransefortrinn, det vil si å skape arbeidsplasser lokalt og bygge på kvaliteter som er unike nettopp for dette stedet, noe som vil fungere selv om tidene forandrer seg. Svake konkurransefortrinn er kortvarig lykke, mener Jessop. Eksempler på svak konkurranse er kulturbygg, kunst, markedsføring og store arrangement, og er et nullsumspill. Med dette mener han noe som lett kan kopieres av andre byer. Når strategien er kopiert, er man ikke lengre unik og dermed vil konkurranseevnen svekkes. Derfor mener Jessop at få byer lykkes med entreprenørpolitikk, rett og slett fordi de har fokus på svak konkurranse.

Det er også en fare for at kulturpolitikken ikke passer med byens kontekst. Det kan bli en kollisjon mellom hva innbyggerne anser som byens kultur, og hva som blir fremhevet utad. Vestby (2005a:12) har fokus på at ”fakta, forestillinger, lokal mentalitet og praksis er samvirkende i de prosesser som former byenes identitet og image. Derfor bør disse elementene ses i sammenheng når byene skal profilere seg”. Med andre ord må man være oppmerksom på faren for å fremmedgjøre byen for byens egne innbyggere. Selv om byer bygger nye kunstinstitusjoner, har kunstutstillinger eller etablerer kunstnermiljøer, vil det neppe resultere i noen strøm av tilreisende, for eksempel fra andre land. Til det er det for mange byer som konkurrerer om det samme publikumet.

I dette kapitlet har jeg tatt for meg de teorier som er viktige for oppgavens videre gjennomføring. Sosialkonstruktivismen legger vekt på at menneskenes virkelighetsoppfatning er sosialt konstruert, det vil si at man ikke kan identifisere *riktige* eller *feilaktige* stedsbilder og stedsidentiteter, da mennesker og steder alltid vil være i en bestemt sosial kontekst, og tidene vil forandre seg. Sted er et komplekst begrep, og ulike teoretiske retninger legger vekt på ulike betydninger. Humanistene vektla de menneskelige opplevelsene av sted, som synet på sted hjem og tilknytning til sted via røtter. Relphs (1976) *stedstilknytning, stedsoppfatning og sense of place* er begreper som brukes for å forklare menneskenes bånd til stedet, bilder av stedet, og ulike måter å knytte seg til stedet på.

Overgangen fra fordisme til postmodernisme kommer til uttrykk på flere måter. Globalisering og teknologiske revolusjoner muliggjør mye av endringen vi ser, og fører til at omveltningene også påvirker oss på lokalt nivå, som for eksempel styringsformen governance og entreprenørpolitikkenes følger. Byenes endrede rolle i den nye økonomien og økt interurban konkurranse fører til nye krav til et godt image og til byens fysiske og estetiske forfatning.

3. METODE

Da jeg skulle velge hvilken metode jeg skulle bruke for å besvare mine mange spørsmål om Moss, måtte jeg ta hensyn til flere ting. Hva vil jeg *egentlig* finne ut av? Jeg hadde en ide om å gjennomføre en sosiokulturell stedsanalyse av byen av følgende grunner. For det første er jeg bygeograf, og dermed innehar jeg en spesiell interesse for byer og byutvikling. For det andre fordi jeg selv bor i Moss, og synes det er en meget interessant by, på flere områder. For det tredje fikk jeg tidlig øynene opp for sosiokulturelle stedsanalyser. Jeg leste den første sosiokulturelle stedsanalysen om Sandvika i 2007 (Røe m.fl. 2002), og syntes det var en svært interessant og ikke minst nyttig forskning. For å gjennomføre en slik analyse er det viktig å få dybdekunnskap, og dermed benyttes i stor grad kvalitative metoder.

3.1 Kvalitativ metode

Det er i samfunnsforskning vanlig å skille mellom kvalitativ og kvantitativ forskning. En viktig hovedforskjell mellom de to metodene er hvorvidt konklusjonene kan generaliseres (Ragin 1994). I kvalitativ metode har man ikke grunnlag for å si noe om en hel populasjon, altså kan jeg ikke ved bruk av denne metoden si noe om alle mossinger. Det er heller ikke meningen. Jeg ønsket å forske på Moss i dybden, ikke i bredden, slik man kan gjøre ved bruk av kvantitative metoder. Jeg var ikke interessert i å finne ut hvor mange prosent av mossingene som mente sentrumsfornyelsen var positiv eller negativ, men ønsket å undersøke stedsbruken, stedsbildene og stedsidentiteten til noen utvalgt informanter. For å gjøre dette, fant jeg det best å benytte kvalitativ metode. Selv om intervjuer er den vanligste informasjonsfremskaffende metoden, er også (deltakende) observasjon og tekstanalyse alternative eller supplerende praksiser. Denne oppgaven bygger dog kun på intervjuer.

Kvalitativ metode er krevende å bruke for forskeren, i tillegg til at den er vanskelig å gjennomføre på en god måte i praksis (Thagaard 2009). Forskeren må alltid være seg selv og informantene bevisst, og det er mange faktorer å ta hensyn til. Kvalitative forskere må alltid reflektere rundt konteksten de tar del i og konteksten informanten

befinner seg i. Forskerne må i tillegg være oppmerksom på både egne og informantenes ikke-muntlige fremlegginger, som kroppsspråk (Thagaard 2009).

Kvalitativ forskning handler i stor grad om tolkning og forståelse (Thagaard 2009). Ut i fra informantens selvforståelse, og forståelse av verden, får forskeren sitt datamateriale. Hvordan dataen tolkes, avhenger i stor grad av forskerens teoretiske utgangspunkt. Et solid og gjennomtenkt teoretisk grunnlag er dermed viktig for kvalitativ metode. I tillegg er kvalitativ forskning som regel induktiv eller abduktiv. Med induktiv metode menes at man går fra empiri til teori. Dette er det motsatte av deduktiv metode, som er vanlig i kvantitative metoder, der man går fra teori til empiri. Abduktiv metode er da en veksling mellom deduktiv og induktiv fremgangsmåte, altså at man går frem og tilbake mellom teori og data. Analyse og tolkning er altså noe som vil skje kontinuerlig gjennom *hele* den kvalitative forskningsprosessen og fasene adskilles ikke metodisk (Thagaard 2009). Det er dog nødvendig å skille ulike forskningsfaser fra hverandre teoretisk, især når forskeren skal redegjøre for studiens *troverdighet*, *bekreftbarhet* og *overførbarhet* (Thagaard 2009). Disse begrepene handler nettopp om å reflektere over arbeidet med de ulike fasene av forskningsprosessen og vurdere forskningens egenskaper, noe jeg vil støtte meg til og bruke videre i denne oppgaven.

3.2 Troverdighet

Troverdighet omhandler viktigheten i at forskeren redegjør for datainnsamlingsprosessen og fremgangsmåten, for å vise at forskningen er utført på en tillitsvekkende måte (Thagaard 2009). Det handler altså om å være transparent og ærlig beskrive, konkret og spesifikt, hvordan hun har gått frem for å innhente materialet forskningen er basert på. Samtidig må forskeren reflektere over hvilke faktorer som påvirker datamaterialet, som egen posisjon i forhold til informanten under intervjuene og andre faktorer som kan ha påvirket datainnsamlingsprosessen.

Troverdighet: Valg av informantene

Jeg bestemte meg for å gjennomføre mellom 10–15 intervjuer. For det første mente jeg det var best om informantene var mellom 25–60 år, det vil si at jeg ønsket et

kategoribasert utvalg (Thagaard 2009). Dette fordi jeg ville ha informanter som var gamle nok til å huske byen slik den var før sentrumsfornyelsen og som kunne huske hvordan de brukte byen for over ti år siden. Samtidig ønsket jeg informanter som var unge nok til å ha en fremtid i Moss, det vil si unge nok til å gjøre seg tanker om hvordan byen vil eller bør utvikle seg i fremtiden. En eldre informant vil kanskje ikke ha et slikt engasjement. Videre ønsket jeg at alle informantene enten skulle være fra Moss eller ha bodd i Moss en lengre periode. Slik kunne informantene fortelle om hvordan de opplevde og opplever utviklingen som har funnet sted i byen, ved å sammenlikne byen før og nå.

Jeg overveide nøye om jeg skulle ha informanter som for eksempel politikere, kommuneansatte, private utbyggere, og representanter for (frivillige) organisasjoner, eller om jeg skulle bruke den "vanlige mannen i gata" som informant. Jeg kan uansett ikke generalisere mine funn til å gjelde hele Moss' populasjon ved bruk av kvalitativ metode. Likevel ønsket jeg å finne informanter som ikke jobbet direkte med byen eller byplanleggingen. Jeg ønsket informanter som kunne fortelle sine personlige opplevelser av byen og sentrumsfornyelsen, ikke informanter som ser bildene av Moss og gjennom øynene til sitt embetes interesser. Dette ønsket forsterket seg da jeg fant ut at jeg også ville studere informantenes stedsidentitet. Dessuten kan man tenke seg at svarene man gir når man snakker på vegne av en organisasjon eller et parti, ikke er informantens egne perspektiver, og det føles litt mer upersonlig å svare på spørsmålene. Jeg ønsket at mine informanter skulle svare åpent og ærlig, uten å måtte behøve å tenke på interessene til den de representerer. Før jeg gjennomførte intervjuene, søkte jeg Norsk Samfunnsvitenskapelige Dataservice (NSD) om tillatelse til å innhente personopplysninger og gjennomføre intervjuene.

Troverdighet: Intervjuforarbeid og rekruttering

Under kvalitative intervjuer er det mange ting å huske på og ta hensynt til, både før, under og etter intervjuet. Man deler gjerne intervjutypene i tre kategorier, avhengig av hvor planlagte de har vært på forhånd (Thagaard 2009). For det første kan man gjennomføre intervjuer som uformelle samtaler. Det er da ingen fast intervjuguide, men ideen er at samtalen skal gå fritt, som en vanlig sosial samtale. Fordelen er at

informanten kan snakke naturlig, og kanskje kommer temaer frem som ellers ikke ville blitt nevnt ved hjelp av faste spørsmål. Ulempen er at det er vanskelig for forskeren å få oversikt over datamaterialet og det kan bli vanskelig for henne å analysere og sammenligne intervjuene etterpå, da alle informantene potensielt sett kan ha snakket om vidt forskjellige ting.

Den neste intervjuformen kalles en delvis standardisert tilnærming (Thagaard 2009). Her har forskeren på forhånd satt opp noen kategorier hun vil snakke om. Ellers går intervjuet fritt, noe som skaper stor grad av fleksibilitet i samtalen. Den siste tilnærmingen til intervjuer er en standardisert tilnærming. Her har forskeren en fast intervjuguide, med nøye planlagte oppfølgingsspørsmål. Det blir lettere å sammenlikne svarene i analysen ved bruk av denne metoden. Samtidig er det en fare for at forskeren ikke tar opp spørsmål som egentlig er av interesse, fordi hun ikke har kunnskap nok om temaet. Temaer som ellers kanskje ville dukket opp naturlig i de to overnevnte intervjutypene.

Jeg bestemte meg først for å være åpen til de ulike intervjutilnærmingene. Men da jeg satte meg ned for å skrive intervjuguiden fant jeg det best å følge en delvis standardisert tilnærming, noe jeg synes fungerte veldig bra da jeg prøvde ut intervjuguiden på to venner. Dette kan ha flere årsaker. For det første har jeg mye kunnskap om Moss. Jeg har bodd i byen i syv år, og har fulgt med i det som har skjedd i byutviklingen de siste årene. Jeg vet selv hva slags tanker jeg har gjort meg omkring det jeg spør om. For det andre hadde jeg før intervjuene startet, et møte med Moss kommune. Der fikk jeg luftet oppgaven min, og dens problemstillinger. De tok opp noen tema jeg ikke hadde tenkt på, som gjorde at jeg forandret litt på intervjuguiden. For eksempel fikk jeg et annet synspunkt på hvordan andre kan tolke arkitektur, da en av kommunens arkitekter kom med sitt syn, som gjorde at jeg åpnet øynene mer. Dette førte til justeringer og tillegg, som gjorde at jeg til slutt fikk en intervjuguide jeg synes har fungert veldig bra.

Da jeg hadde bestemt meg for å ha mitt "feltarbeid" i Moss, tenkte jeg intuitivt at det kom til å bli enkelt å rekruttere informanter. Men ønsket om å skaffe "vanlige mossinger" som informanter, førte til utfordringer i forhold til *tilgjengeligheten* til informantene. Det kan

være praktisk lettere å skaffe informanter som representerer grupper, partier og organisasjoner, fordi man kan kontakte dem på e-post og telefon, og spørre om et intervju. Jeg hadde ikke den muligheten da jeg skulle finne informanter. Informantene måtte oppfylle visse kriterier, og da kunne jeg ikke begynne letingen i telefonkatalogen. Derfor viste det seg at rekrutteringen ikke var like enkelt som jeg hadde trodd. Dette har også sammenheng med bekjentskapsdilemmaet. Av etiske grunner ønsket jeg ikke å intervju mennesker som er i min umiddelbare omgangskrets, da jeg mente dette kunne skade forskningens troverdighet. Mine venner kjenner jo mine personlige meninger om temaene jeg undersøker.

Selv om man bor i en by, betyr ikke det at man kjenner alle. Dette fører meg til neste overveielse. I en mellomstor by som Moss, er det likevel svært vanlig at man har felles bekjente når man møter nye mennesker i byen, særlig når man kjenner mange mennesker, som jeg gjør. Dette kunne bli et problem, fordi jeg i så måte aldri vil være totalt ukjent, som en forsker som studerer et fremmed sted vil være. Jeg bestemte meg derfor for å akseptere situasjonen, og heller bruke dette til min fordel, ved å ta i bruk mitt utvidede nettverk for å skaffe informanter. Flere av informantene er derfor venner av mine bekjente, men ikke mennesker jeg selv har møtt tidligere, med unntak av to av informantene, som jeg heller ikke har nære bånd med. På den måten gikk jeg rundt problematikken om å ha nære forhold til informantene, samtidig som det var en grei måte å komme i kontakt med informantene på. Dermed kan man kalle denne metoden for snøballmetoden. Snøballmetoden karakteriseres ved at en eller flere informanter (eller andre), setter deg i kontakt med potensielle personer man kan intervju (Thagaard 2009). Men jeg fikk ikke nok informanter slik, og manglet fortsatt tre til fem personer. Jeg forsøkte å sette opp plakater på kjøpesenteret i sentrum, for slik å prøve å skaffe informanter via selvrekruttering. Men ingen meldte seg frivillig som informant. Derimot kom jeg på en annen ide, som innebærer det sosiale mediet "Facebook", der jeg selv er medlem. Ved å gå inn på gruppen "Moss by", kunne jeg legge inn informasjonsskrivet om oppgaven. Her fantes det nettopp mennesker som på en eller annen måte hadde tilknytning til byen, både innflyttere og innfødte. En mulig ulempe med denne fremgangsmåten er at det i denne gruppen kanskje kun er med mennesker som i stor grad stiller seg positive til byen. Jeg valgte likevel å benytte meg av

informantene som valgte å respondere på min forespørsel, fordi jeg uansett ikke på forhånd kan sikre meg informanter med ulike syn på byen. Dessuten er det ikke nødvendigvis slik at man kun har positive bilder av byen, selv om man velger å være med i denne gruppen. Dog ville jeg ikke på denne måten klare å rekruttere informanter som ikke kan utstå byen, da det er lite trolig de vil være "venn" med Moss på Facebook. Hvorvidt slike potensielle informanter ville være interessert i å være med på intervju og gi av sin tid til prosjektet, kan det dog stilles spørsmål ved. Fremgangsmåten var vellykket i den forstand at jeg slik fikk jeg rekruttert resten av informantene. En fordel er nettopp at disse informantene var helt ukjente for meg, så jeg unngikk her bekjentskapsproblematikken helt. Til slutt endte jeg opp med 11 informanter.

Troverdighet: Gjennomføring av intervjuene og transkribering

Intervjuer som har til hensikt og brukes i kvalitativ forskning, kalles ofte dybdeintervjuer (Valentine 2002). De brukes for å få informanten til å dele sine livsopplevelser, erfaringer og tanker om et gitt tema. I min oppgave ønsket jeg å finne ut av hvordan informantene brukte Moss etter sentrumsfornyelsen og hvilke bilder de i dag har av byen, i forhold til tidligere. Samtidig ville jeg undersøke informantenes stedsidentitet. Dybdeintervjuer egner seg svært godt til å finne ut av disse problemstillingene. Fordelen er jo nettopp at slike intervjuer kan føre til relativt mye informasjon på kort tid (Valentine 2002).

I kvalitative intervjuer kommer forskeren i nær kontakt med informanten. Hvordan man stiller spørsmålene er derfor ofte like viktig som spørsmålets tema. Det er for det første viktig ikke å stille ledende spørsmål (Thagaard 2009). Dette er enklere sagt enn gjort, og selv om man ikke har tenkt til å begå denne tabben, kan det ofte føles naturlig som oppfølgingsspørsmål. Jeg tok meg selv i å gjøre dette ved flere anledninger, særlig tidlig i intervjuprosessen, og skjønnte først hva jeg gjorde da jeg transkriberte intervjuene. Da ble jeg bevisst problemet slik at jeg kunne unngå å gjøre feilen ved senere intervjuer. For det andre må forskeren huske på ikke å bruke en for faglig og vanskelig terminologi (Thagaard 2009). Ordene forskeren bruker, må kunne forstås av informanten, både så han kan svare på best mulig måte, men også så han ikke føler seg dum og utilstrekkelig, og dermed potensielt underlegen i forhold til intervjueren. Dette var jeg klar over da jeg

skrev intervjuguiden. Jeg opplevde ikke at informantene misoppfattet eller ikke forstod spørsmålene. Men ett av mine spørsmål lød "benytter du deg av kulturtilbudene i Møllebyen?". Da var det en informant som ba meg forklare hva jeg la i begrepet kultur. Likevel følte jeg ikke behov for å konkretisere spørsmålet nærmere etter denne hendelsen, da ingen verken før eller etter stilte spørsmål eller viste forvirring rundt begrepet. Et tredje poeng er at forskeren må stille ett og ett spørsmål. Det er fort gjort å la seg rive med av egen ivrighet og nysgjerrighet. Men for informanten vil slike multiple spørsmål oppfattes som rotete og vanskelige å svare på, og vil dermed påvirke svarenes kvalitet. Ved et par anledninger stilte jeg faktisk tre, fire spørsmål av gangen, men tok meg raskt inn da jeg så informantens forvirring. Dette er enkelt å oppdage under transkriberingen, da selve spørsmålet går over tre linjer, mens svaret kun er et par ord. Dette ble ikke et problem etter hvert, nettopp fordi jeg hadde opplevd det og blitt bevisst hvordan egen ivrighet kunne ødelegge for svarene.

En av de viktigste oppgavene til forskeren under intervjuet, er å lytte (Thagaard 2009). Selv om det høres enkelt ut, er det en stor utfordring, særlig for en uerfaren forsker, som meg selv. Det er ikke alltid informanten svarer på det forskeren faktisk spør om, enten fordi han ikke forstår spørsmålet, eller fordi han forsøker å vri samtalen inn på noe annet. Da er det viktig å plukke opp på dette, og justere spørsmålet noe. Det er videre viktig å lytte slik at man kan stille gode oppfølgingsspørsmål. Oppfølgingsspørsmål kan være helt avgjørende for å få informanten til å komme til det man virkelig lurer på, det virkelig interessante. I tillegg vil ikke informanten føle seg lyttet til eller av betydning, hvis forskeren hele tiden stiller spørsmål informanten alt har svart på, fordi hun for eksempel slavisk har fulgt intervjuguiden. Å få informanten til å føle at deres tanker og meninger betyr noe, er avgjørende for å få informanten til å svare oppriktig, og dermed har det innvirkning på dataens kvalitet. Dette er noe jeg selv hadde problemer med. Informantene begynte å snakke om temaet jeg spurte om, men fortsatte inn på et tema jeg ville ta opp senere i intervjuguiden. For eksempel begynte mange å snakke om forskjellen mellom Moss og Fredrikstad tidlig i intervjuene, mens jeg hadde et liknende spørsmål satt opp sent i intervjuguiden. Da jeg da kom til dette spørsmålet, opplevde jeg at informantene ble litt oppgitte av å måtte repetere seg selv, og svarte for eksempel "jeg mener fortsatt det jeg sa i stad". Men da jeg ble litt mer dreven, klarte jeg å frigjøre meg

mer fra intervjuguiden, og dermed ble min lytteevne bedre. Da klarte jeg å *huske* de temaer informantene hadde tatt opp i mye større grad, og det ble ikke et videre problem.

Jeg har gjort noen få justeringer på intervjuguiden underveis. For eksempel hadde jeg i begynnelsen et spørsmål om hvordan informantene syntes riksmidia fremstilte Moss, da jeg antok at dette var noe alle hadde en mening om. Da det viste seg at det var få som kunne svare på spørsmålet, endret jeg spørsmålet til "kan du huske å ha sett Moss representert i riksmidia de siste årene?", med potensielle oppfølgingsspørsmål *hva* og *hvorfor*. I utgangspunktet er hovedspørsmålet lukket, noe man helst vil unngå for ikke å få ja og nei svar. Men jeg opplevde at det slik ble lettere å få informantene til å svare. Jeg erfarte at de svarte bedre på spørsmålet, fordi de ikke fikk et så stort press på seg til å gi et svar og fordi det kunne virke som om spørsmålet hadde en fasit. Får informanten en følelse av å svare utilstrekkelig, kan det etterlate ham med en dårlig selvfølelse, som vil lukke informanten, og det vil bli vanskelig å få gode svar videre. Med denne justeringen var det flere som klarte å besvare spørsmålet mer utfyllende.

Fra et sosialkonstruktivistisk tanke sett foregår det i en intervjusituasjon en interaksjon mellom intervjueren og informanten, som sammen utvikler kunnskap i løpet av intervjuprosessen (Thagaard 2009). Likevel er det ikke en likverdig samtale, da det er forskeren som fører dialogen og har en overhånd, i og med at hun vet hva spørsmålene er, og at hun selv ikke behøver å besvare dem. Det er alltid i en intervjusituasjon en fare for at informanten svarer det han tror forskeren vil høre, kanskje for å virke klok eller for å bli populær (Thagaard 2009). Ledende spørsmål eller forskerens eget kroppsspråk kan gi informanten tegn om hva forskeren selv mener, og er vanskelig for forskeren å skjule. Man har dermed et dilemma omkring forskerens nøytralitet. Hvorvidt skal forskeren ha en ren lytterrolle, i motsetning til en personlig rolle? Under intervjuene forsøkte jeg å uttrykke meg forholdsvis nøytralt, det vil si at jeg forsøkte ikke å bruke ladede begrep eller komme med personlige meninger under intervjuene. Ved et par anledninger spurte noen informanter: "synes du ikke?" eller "er du ikke enig?", for å sjekke om vi var samstemte i henhold til informantens refleksjoner. I de tilfellene nikket jeg bare, og smilte, men svarte ikke konkret. Hadde jeg da sagt at jeg ikke kunne svare, på grunn av min forskerrolle, hadde jeg følt at avstanden til informanten ville økt. At de

spurte om min mening i første omgang kan tolkes som et tegn på at de ser på meg mer som en likesinnet, ikke en overordnet. Hadde jeg sagt meg uenig, hadde jeg måtte begrunne det, og slik avsløre personlige meninger. I tillegg vurderte jeg at uenighet ville føre til at informanten ville unngå å svare, eller svare det jeg mente, og dermed være ødeleggende for svarenes kvalitet. Generelt unngikk jeg ikke såkalte "prober" (Thagaard 2009). Prober er for eksempel bekreftninger eller oppmuntringer, enten via ord ("fortell mer"), ansiktsuttrykk eller håndbevegelser, for å komme videre i intervjuet.

Intervjuene ble gjennomført i perioden 28.10.09 til 20.01.10. Jeg benyttet meg av båndopptaker under intervjuene. Dette er en anerkjent og anbefalt metode under kvalitative intervjuer, fordi det tillater forskeren større lyttefrihet (Thagaard 2009). Alle lydbåndene fra intervjuene ble transkribert fortløpende, i kort tid etter at intervjuene ble utført. På denne måten hadde jeg intervjusituasjonen ferskt i minne, og kunne notere meg ting som kroppsspråk og andre reaksjoner, som fort blir glemt. Jeg har forsøkt å transkribere alle intervjuene ordrett, for lettere og kunne skille mellom hva som er informantens tolkninger og hva som er mine. Men jeg tok meg friheten i å rette opp setningsoppbyggingen i de tilfeller det var nødvendig, for å gjøre setningen forståelig for andre lesere, og ikke fremstille informanten som en person med dårligere språk enn han egentlig har. Det er stor forskjell på skriftlig og muntlig språk, og i en samtale går man ofte frem og tilbake i setningen, fordi man stadig kommer på noe nytt, og setningen blir i skriftlig form utilstrekkelig. Jeg var da veldig nøye med ikke å endre *meningen* i setningen, bare rekkefølgen på ordene.

Av 11 intervjuer ble seks av intervjuene gjennomført hjemme hos informantene, mens de resterende fem ble gjennomført på kafeer. Jeg opplevde ikke noen forskjell mellom informantene jeg møtte på kafé eller de som inviterte meg hjem. Jeg var tilbøyelig til å tro at svarenes kvalitet eller informantens oppriktighet ble påvirket av hvor intervjuet fant sted. Men det var ikke min erfaring. Dermed opplevde jeg det som lite problematisk å gjennomføre intervjuene i det offentlige rom. Dette kan ha sammenheng med oppgavens tema. Spørsmålene var ikke av personlig eller privat karakter. Det er likevel interessant at de informantene jeg møtte på kafeer i sentrum, snakket om Moss ut i fra hvor de befant seg. En av informantene pekte for eksempel ut vinduet for å vise meg et

eksempel på et revet bygg. Samtidig var det interessant å komme hjem til informantene, fordi man får et dypere inntrykk av hvem informanten er, når man ser hvordan de bor.

Problemet med intervjuene som ble gjennomført på kafeer var støynivået. Til tross for god båndopptaker, som fanget opp intervjuet på en bra måte, tok den også opp all bakgrunnsstøy. Dette var i utgangspunktet uproblematisk, men gjorde det svært slitsomt å transkribere intervjuene. De intervjuene som ble gjennomført i informantenes hjem, var derimot mye mer behagelige å lytte til etterpå og transkriberingsprosessen gikk lettere.

Troverdighet: Informert samtykke

Informert samtykke er svært viktig for forskningens troverdighet og for informantens personvern. I det informerte samtykket må informanten få greie på hva han går til, hva informasjonen skal brukes til og hvilke rettigheter han har. Han kan når som helst under intervjuet, og i ettertid, trekke seg uten å oppgi grunn, og kreve at forskeren ikke bruker informasjonen han har gitt. Samtidig må forskeren tydeliggjøre at informanten er helt anonym og at det å være med på intervjuet er helt frivillig. Ingen skal presses til å være med i et forskningsprosjekt. Jeg var veldig nøyte med å forklare mine informanter hva det innebar å være med på intervjuet. Alle informantene måtte derfor skrive under på en samtykkeerklæring etter å ha lest informasjonsskrivet, der de vedkjente at de hadde forstått sine rettigheter og hva jeg skulle bruke svarene til. Jeg opplevde ved flere anledninger at informantene tydelig ytret at de ikke hadde behov for og anonymiseres. Dette kan ha sammenheng med det temaet. Bruk, bilder og identitet er verken av svært personlig eller fortrolig karakter, noe som kan være med på å gjøre informantene åpne for å stille opp med fullt navn. Alle informantene er likevel anonymisert.

Troverdighet: Posisjonering

Som kvalitativ forsker er det viktig å reflektere over hvordan egen person og bakgrunn kan ha innvirkning på datainnsamlingen, og dermed datamaterialet forskningen bygger på. Jeg er en ung kvinne, 24 år. Jeg er ikke selv mossing, men har vært bosatt i byen i syv år. Opplevelsen som gikk igjen mest, var at mange oppfattet meg som ung. To av informantene påpekte for eksempel at jeg ikke ville oppleve en slik sterk tilknytning til et sted, slik som dem, før jeg ble eldre, og tilføyde at da de var på min alder, så de med

helt andre øyne på byen. Likevel opplevde jeg at informantene tok meg og oppgaven på alvor. Jeg fikk jeg ofte mye ros for at jeg, som ung student, hadde "giddet å ta tak i problemene, og studerte noe så viktig" (Kalle).

Blant informantene som visste at jeg bodde i Moss, antok de fleste at jeg visste like mye om byen som dem. Dette kunne være problematisk til tider, da jeg selv ikke opplevde byen slik den var for 10–15 år siden. "Du vet hva jeg mener, ikke sant?" eller "ja, du vet jo hvordan det var", er utspill jeg fikk høre mye under intervjuene. Da syntes jeg det ofte var vanskelig å svare nei, fordi det egentlig er retoriske spørsmål de forventet at jeg visste svaret på. I noen tilfeller lot jeg det gå, selv om jeg ikke visste om akkurat den gata eller ett bestemt hus som ble revet på 90-tallet. Dette har sammenheng med at jeg ikke ville avbryte det de snakket om, da de var så godt i gang. Likevel opplevde jeg at jeg ble tøffere, og tok mer kontroll over intervjuene etter hvert som jeg fikk mer erfaring. Da valgte jeg heller, i de tilfeller jeg vurderte det som viktig, å stille et oppklaringsspørsmål etter de hadde snakket ferdig.

Det var også et par informanter som virket meget oppgitt over min mangel på kunnskap om Moss, kunnskap de fleste innfødte mossinger har, og la heller ikke skjul på hva de mente om det. Særlig da jeg ville oppklare noe, eksempelvis når jeg spurte "hvor ligger det?" eller "hva heter det der?". Da ble noen av informantene tydelig irriterte, himlet med øynene og gav meg et dumt blikk. I øyeblikket syntes jeg det var flaut og ubehagelig, fordi jeg følte jeg kom ut av rollen som kunnskapsrik forsker og inn i rollen som naiv akademiker, som ikke innehar reelle eller betydningsfull kunnskaper om "den virkelige verden". Så de neste par spørsmålene merket jeg (da jeg transkriberte) at jeg virket litt fraværende og overrumplet. Men jeg kom over det, og kom inn i forskerrollen igjen. Slik lærte jeg også at det er viktig for en forsker å ha selvtillit, til tross for at man ikke vet alt. Det er jo nettopp derfor man gjennomfører intervjuer, for å lære, og innhente kunnskap.

3.3 Bekreftbarhet

Bekreftbarhet handler om bevisstheten og reflekteringen over egne tolkninger (Thagaard 2009). Er tolkningene forskeren har kommet frem til gyldige i forhold til den virkeligheten hun har studert? Hvorfor tolker forskeren som hun gjør? For å sikre dette

er det viktig at forskeren er kritisk til egne tolkninger, og alltid prøver ut alternative tolkninger av sine data. Slik kan forskeren også redegjøre for hvordan tolkningene har skjedd, på en god måte.

Bekreftbarhet: Overveielser av å forske på egen kultur

Intet forskningsprosjekt er enkelt å gjennomføre, og det kan være store praktiske, språklige og kulturelle vanskeligheter ved å dra til et fremmed land for å studere en gruppe, kultur eller by. Forskerens rolle som en fremmed ble tidligere ansett som grunnleggende for at forskeren kunne være nøktern i forhold til sine omgivelser og slik gjennomføre gode studier (Paulgaard 1997). For kan man studere en kultur man selv kommer fra og er en del av? Jeg valgte å studere byen jeg selv bor i. Hvilke innvirkninger kan det medføre? I de tidlige utviklingsstadiene til kvalitativ forskning, dominerte synet om at det kun var den utenforstående forsker som kunne avdekke objektiv kunnskap i andres kulturer. Forskeren skulle forlate sitt hjemsted, samt hele seg selv og hengi seg til den fremmede kulturen, for deretter å sette ord på det folket tenkte, følte og mente. Dette kunne ikke folket klare selv, da de var for subjektive og "inn i" egen kultur (Posthold 2004). Jeg er ut i fra dette synet for "inn i" min egen kultur til å kunne forske objektivt på Moss.

I dag har dette synet om at en forsker har evne til å starte med helt blanke ark på et nytt sted, endret seg. Det er nemlig et annet perspektiv i dette dilemmaet – man kan tenke at forskerens forutforståelse for kulturen er nødvendig for å få innsikt i vesentlig informasjon om kulturen (Paulgaard 1997). Forskere som studerer egen kultur har forståelse for kulturelle meningsforskjeller og deler et felles representasjonssystem med informantene. Jeg bor i Moss, og har kunnskaper om byen andre utenforstående ikke har. Jeg kjenner mange mossinger, og har kjennskap til mange syn på sentrumsfornyelsen, ulike tanker om Moss og ideer om hva en mossing er. Videre kan man hevde at nærhet mellom forsker og informant er en forutsetning for god datainnsamling (Paulgaard 1997). Denne fordelingen hadde jeg større sjanse for å oppnå ved å studere Moss, da jeg har forholdsvis lik bakgrunn og kunnskapsgrunnlag om byen som mine med-mossinger. "Egen kultur" kan i tillegg være kultur på flere nivåer. Jeg er norsk, men også både skandinav og odøling (fra Sør-Odal). Dermed hadde jeg måtte

overveid konsekvensene av å forske på egen kultur hvis jeg for eksempel hadde studert min oppvekstkommune, Fredrikstad eller Göteborg, fordi jeg er en del av den odalske, norske, men også skandinaviske kulturen. Videre er det et poeng at selv om en forsker studerer eget samfunn, er det ikke nødvendigvis en kultur hun selv tar del i (Paulgaard 1997). Ingen er en del av alle kulturer og subkulturer på et sted, eller i et samfunn. Det er ikke nødvendigvis slik at jeg er en del av mine informanternes kultur, til tross for at vi bor i samme by. Andre mennesker bosatt i Moss kan ha helt andre forståelser og virkelighetsoppfatninger enn det jeg har som forsker, og det er ikke gitt at vi inngår i samme kulturkrets eller sosiale lag.

Forskere som studerer i egen kultur, som meg selv, må være bevisst sine forutinntatte oppfatninger om hvordan ting *egentlig* er, og det er lett å ta ting for gitt (Paulgaard 1997). Med andre ord kan kulturfortrolighet gi kulturblindhet. Men fra et sosialkonstruktivistisk utgangspunkt er forskerblikket aldri helt objektivt, nettopp fordi det er preget av forskerens bakgrunn, enten som en som kan mye om kulturen, eller som en som vet lite om kulturen. Det er derfor heller viktig å redegjøre for dilemmaet, for å vise at dette er noe forskerens selv er klar over og har et reflektert forhold til. Å kreve at forskeren har en ikke-viten om kulturen hun studerer, blir umulig å gjennomføre (Paulgaard 1997). Jeg har forsøkt å konfrontere mine forutinntatte meninger om Moss. Jeg var opptatt av ikke å ta noen av svarene for gitt på forhånd, og var bevisst at mine egne holdninger i minst mulig grad skulle påvirke spørsmålenes kvalitet og dermed datamaterialet. For eksempel trodde jeg informantenes holdninger til kunst ville være totalt motsatt enn det som faktisk kom frem. Dette kan sies å være et tegn på at jeg ikke lot mine forutinntatte meninger påvirke intervjuguiden, da jeg ikke tok det for gitt at alle tenkte på kunsten slik som meg. Jeg valgte å stille spørsmål om kunst på en åpen og fordomsfri måte, og gav ikke uttrykk for mine fordommer til informantene.

Bekreftbarhet: Om analyseprosessen

I et analysearbeid er det viktig å få oversikt over materialet (Thagaard 2009). Analysen ender opp i en forståelse av hele datamaterialet, på bakgrunn av teori og tolkning. Siden kvalitative data sjelden kan inndeles i klart avgrensede enheter er det derfor viktig at analysen utformes i samsvar med fortolkende teoretiske perspektiver. Tolkning

innebærer å si noe om hvordan mønstre og sammenhenger i datamaterialet skal forstås. I de første fasene av analyseprosessen stykker man opp dataene, mens tolkningen består av å rekontekstualisere disse igjen (Thagaard 2009).

Det er vanlig å skille mellom person og temasentrert tilnærming til analysearbeidet, avhengig av hvilken vinkling analysen skal ha. Ved personsentrert analytisk tilnærming er det intervjupersonene som står i sentrum. Hva sier de ulike informantene om temaene? Har deres bakgrunn noe å si for deres tanker? I utgangspunktet er temasentrert tilnæringsmåte lik personsentrert tilnærming, men her blir nettopp tema fremfor personer vektlagt. Her er det vanlig at forskeren utarbeider matriser. Som i personsentrert analytisk tilnærming kategoriserer forskeren også her tekstmaterialet. Ved å sette opp matriser kan en på en enklere måte få oversikt over kategoriene og sammenhengen mellom dem. Dette er praktisk da temabasert analyse ofte har flere analyseenheter å kategorisere, da det som regel er flere temaer enn informanter (Thagaard 2009).

Det er videre to faser i matriseutarbeidelsen i følge Thagaard (2009): en beskrivende og en tolkende matrise. En beskrivende matrise er en måte å få oversikt over materialet på. Deretter kommer den fortolkende matrisen. Slik får forskeren mulighet til å reflektere over dataene og se generell tendenser i materialet. Styrken med personsentrert tilnærming er at den på en god måte kan se nyanser av hvordan en informant opplever en situasjon, mens styrken med temasentrert tilnærming er at den på en bedre måte kan se eventuelle mønstre i materialet ved å fokusere på temaer (Thagaard 2009). Ut i fra mine intervjuer og problemstillinger, valgte jeg i stor grad en temasentrert analytisk tilnærming. Årsaken til valget er at jeg er interessert i visse tema, som stedsbruk, stedbilder og stedsidentitet, og i mindre grad er opptatt av om en informants bakgrunn, for eksempel alder, påvirker temaene. Jeg har likevel en delvis personsentrert tilnærming, da jeg også ønsket å se om det var en sammenheng mellom stedsbruken, stedbilder og identitet hos de enkelte informantene.

Allerede under intervjuene begynte jeg å tenke på hva svarene ville bety for analysen. Derfor noterte jeg meg også egne tanker om hvordan jeg kunne tolke svarene

informantene gav, og ideer om hvilke teorier jeg kunne knytte svarene til. Denne fremgangsmåten har for meg vært meget nyttig, især da jeg begynte å skrive selve analysen. I og med at jeg hadde størst vekt på temaene, i tillegg til at jeg hadde benyttet meg av en delvis standardisert intervjuguide, bestemte jeg meg for først å gå igjennom datamaterialet tema for tema. Jeg skrev ut alle de transkriberte intervjuene på papir, og gikk systematisk til verks. Det vil si at jeg noterte meg hva de ulike informantene sa om hvert tema, på et eget dokument. Dette var først og fremst nyttig for å få oversikt over datamaterialet, bli bedre kjent med informantene og jakte på de spennende sammenhengene og momentene.

Bekreftbarhet: Tolkninger

En studies bekræftbarhet kan sees i sammenheng med hvorvidt tolkningene kan støttes av annen forskning. I kapittel 7 trekker jeg inn Carlssons (2001) forskning på stedsidentitet i Drammen, som jeg ser i sammenheng med egne tolkninger. Det er videre viktig å skille mellom forskerens tolkninger av datamaterialet, og informantens egne tolkninger av situasjonen. Et dilemma her er nettopp at dette kan oppleves særlig krenkende om forskeren fremstiller sin tolkning av situasjonen som om den var informantens (Kvale 1997). Jeg har prøvd å være bevisst dette problemet, og lagt frem informantens syn og tolkninger, samtidig som jeg har skilt dette fra hva jeg tolker utsagnene som. Jeg ønsker ikke å fremstille mine tolkninger som "sannheten" over informantens. I sosialkonstruktivismen handler det ikke om å finne "sannheten", heller hva som anses som sannheten, da dette kan si noe om samfunnsforhold og strukturer.

Jeg har arbeidet mye med å knytte mine tolkninger opp mot teorien oppgaven bygger på. Jeg har forøkt å koble mine tema eller matriser til relevante og viktige teorier, som jeg i stor grad utarbeidet før analyseprosessen, med unntak av få justeringer og tillegg. Et eksempel på et slikt tillegg er teorier om kjøpesentre og handel i sentrum. Da analysearbeidet var i gang, la jeg merke til at dette var et tema mange informanter var opptatt av, men som jeg ikke hadde relevant teori om. Derfor måtte jeg gå tilbake til bøkene, og finne litteratur som omhandlet nettopp dette. På den måten fikk jeg en dypere forståelse av temaet, samtidig som jeg kunne knytte det informantene sa opp mot teorien. Tolkningene er dermed ikke mine personlige meninger. Likevel springer

ikke tolkningene frem fra intet, men påvirkes av forskerens bakgrunn og posisjon, som jeg allerede har reflektert rundt.

En selvkritisk holdning til egne tolkninger og å finne alternative måter å tolke det informantene sier, er viktig for forskningens bekreftbarhet. Et eksempel var hvordan jeg skulle tolke Olivias holdninger til byen? Uten et teoretisk grunnlag, kunne det lett tolkes som et uttrykk for likegyldighet eller kynisme. Da jeg derimot knyttet det til Roses (1995) *sense of place*, tolket jeg det heller som identitet mot stedet.

I begynnelsen av analysearbeidet var jeg plagsomt ydmyk ovenfor alternative tolkninger, som førte til at jeg fikk startproblemer med analysearbeidet. Som uerfaren forsker er det lett å miste tiltro til egen kunnskap og forståelse, og være for kritisk til tolkningene man gjør. Etter hvert ble jeg mer sikker, og skjønnte at refleksjon rundt egne tolkninger er viktig, dog ikke det eneste som teller. Det også viktig å stå for det man analyserer seg frem til. Den stødige, teoretiske basen jeg hadde arbeidet svært mye med tidlig i prosessen, gjorde at jeg ble sikrere i mine valg av temabelysninger, og til slutt fikk gode og relevante tolkninger.

3.4 Overførbarhet

Overførbarhet er spørsmålet om forståelsen forskeren har fått via forskningen, kan være relevant for andre situasjoner (Thagaard 2009). Som vi vet kan ikke kvalitativ forskning generaliseres, og det er ingen faste kriterier forskeren må følge for å sikre overførbarheten, som i kvantitative metoder. Det som likevel er ønskelig å overføre fra gode forskningsprosjekter, er tolkningene. Overførbarhet innebærer derfor at den teoretiske relevansen kan knyttes til andre sammenhenger. I denne sammenheng kan vi trekke frem Yins (1994) begrep *analytisk generalisering*. Slik generalisering innebærer en begrunnet vurdering av i hvilken grad funnene fra en studie kan brukes som rettleiding for hva som kan komme til å skje i en liknende situasjon. Ved å spesifisere bevisene og tydeliggjøre argumentene, kan forskeren eller leseren selv bedømme generaliseringens holdbarhet. Jeg kommer tilbake til oppgavens overførbarhet i kapittel 8.5.

3.5 Presentasjon av informantene

Jeg har gitt alle mine informanter fiktive navn i oppgaven, for å sikre anonymiseringen, slik at andre ikke kan kjenne igjen informantene. Informantgruppen består av 6 kvinner og 5 menn, i alderen 25 til 57 år, hvorav en informant bor i Rygge, en informant er innflytter og en informant opprinnelig kommer fra Rygge. Det vil si at av 11 informanter har 8 av dem bodd hele eller svært store deler av livet i Moss. De to kommunerepresentantene er ikke blant disse informantene, men kommer som egen informantgruppe, da de ikke har blitt stilt de samme spørsmålene eller er valgt ut på samme måte som de andre.

Beate

Beate er en 29 år gammel kvinne fra Moss. Hun har bodd i Moss hele livet, stort sett på Jeløya, der hun bor også i dag. Beate har samboer, men ingen barn. Beate har lavere utdannelse, og jobber i et offentlig selskap.

Britt

Britt er en 40 år gammel kvinne, opprinnelig fra et annet sted på Østlandet. Hun har bodd i Moss de siste 12 årene. Britt jobber innen kulturnæringen og er bosatt i sentrum.

Dina

Dina er en 25 år gammel kvinne. Dina er født og oppvokst i Rygge, og har selv bodd i Moss i 3 år. Dina er for tiden student. Hun er bosatt på Ørehavna, et rolig område preget av småhusbebyggelse.

Inger

Inger er en 57 år gammel kvinne, og har bodd i Moss i hele sitt liv. I dag er hun bosatt på Jeløya. Inger er gift og har voksne barn. Hun har høyskoleutdanning, og arbeider som lærer.

Irene

Irene er en 48 år gammel hjemmeværende kvinne. Hun er født og oppvokst i Moss, og har bodd byen hele livet. Irene er bosatt i sentrum, er gift og har to voksne barn.

Kalle

Kalle er en 45 år gammel mann, født og delvis oppvokst i Moss. Kalle er i dag bosatt på Melløs med samboer. Melløs har variert boligstruktur, med blokkleiligheter, rekkehus og eneboliger. Kalle pendler til en annen by på Østlandet, og har barn.

Olivia

Olivia er en 29 år gammel kvinne, født og oppvokst i Moss. Hun er enslig og har barn. Informanten har bodd noen år i andre land og i andre byer i voksen alder. Hun flyttet tilbake til Moss for et par år siden. Olivia er i dag bosatt på oppvekststedet Kambo, et stille område helt nord i kommunen, i stor grad bestående av eneboliger, og med lav befolkningstetthet.

Paul

Paul er en 32 år gammel mann, som kom til Moss i barnehagealder fra en annen landsdel. Paul har siden bodd i Moss, og er i dag bosatt på Krapfoss. Krapfoss er et forholdsvis sentrumsnært og populært boligområde, barnevennlig, med skoler, barnehager og (tett) småhusbebyggelse.

Pelle

Pelle er en 43 år gammel mann, for tiden bosatt i Rygge kommune. Han er enslig og har ingen barn. Pelle er høyskoleutdannet, og jobber i dag innen transport. Pelle flyttet til Moss som 12 åring, men flyttet ut av byen som 17 åring. Han kom tilbake til Moss i 2004, men flyttet til nabokommunen i 2009. Pelle har ellers vært mye i Moss på besøk hos venner og familie.

Sigvart

Sigvart er 50 år gammel mann fra Moss. Sigvart har helt siden 1966 bodd på Jeløya. Han er gift og har barn. Sigvart pendler daglig til en annen by på det sentrale Østlandet.

Tobias

Tobias er en 38 år gammel mann fra Moss. Han er født og oppvokst i byen, men har også bodd et par år utenbys. Tobias er gift og har barn, og pendler daglig til en annen by på det sentrale Østlandet. Han er bosatt i Grindvold-området. Dette området går under betegnelsen "Nordre bydel", med variert boligstruktur, da det i området er flertall av blokkleiligheter og rekkehus, i tillegg til en del eneboliger.

Overarkitekt

Etter møtet med kommunen, transkriberte jeg også denne uformelle samtalen. Overarkitekten er kommunens representant, og er en av møtedeltakerne.

Kommuneplanlegger

Kommuneplanleggeren var deltaker på møte med kommunen, og arbeider på Forvaltningskontoret for tekniske saker, som planlegger og rådgiver.

4. MOSS – en innføring

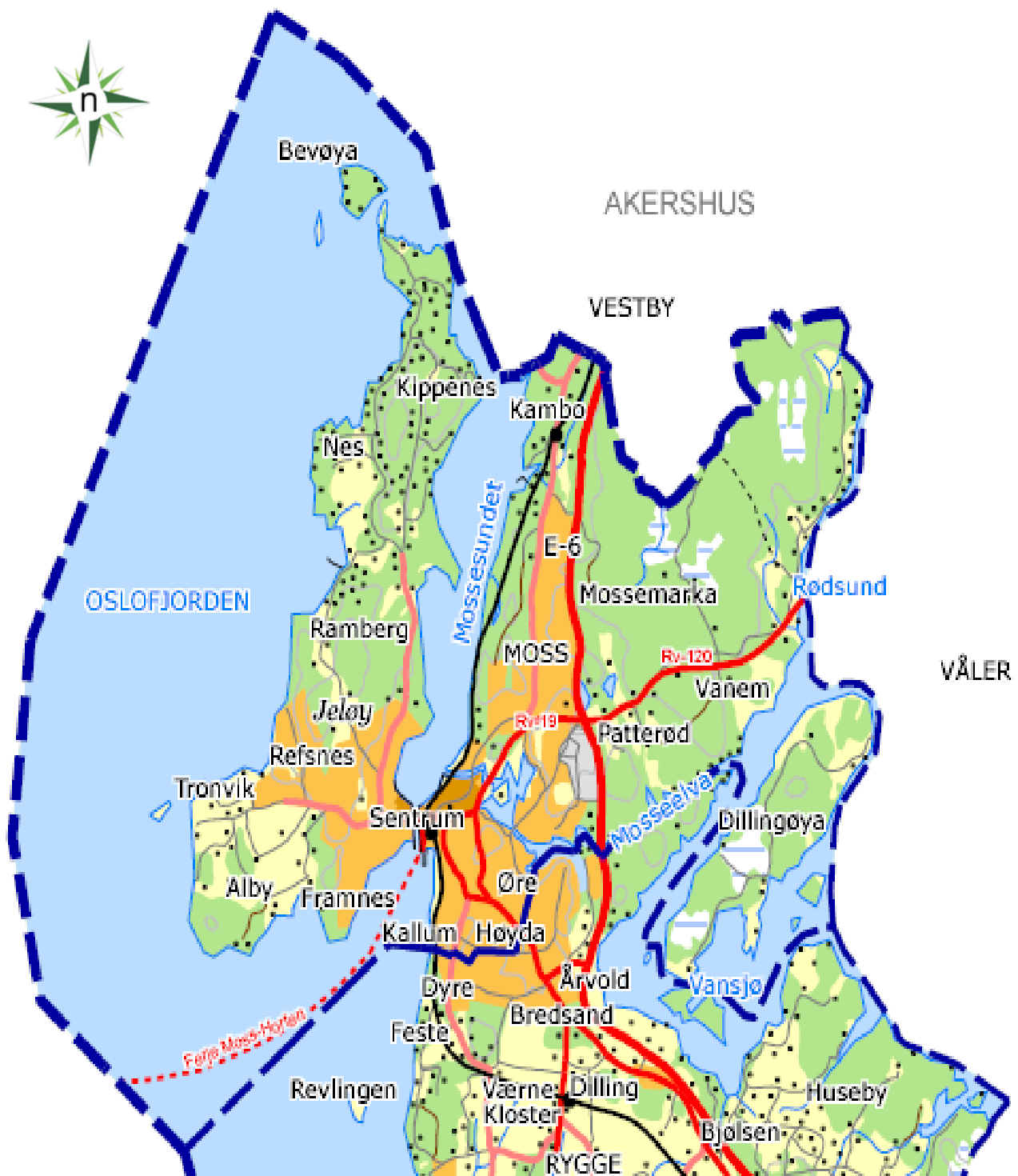
4.1 Kort om Moss

Moss er Østfolds tredje største by, og ligger helt nordvest i fylket (Vestby 2005b). Byen er sentrum for Mossregionen, bestående av Moss, samt nabokommunene Våler, Rygge og Råde. Byen har i underkant av 30.000 innbyggere, og rommer et areal på 58 km²⁵. Byen ligger på begge sider av en kanal, som deler byen i to. I vest ligger Jeløya, ofte referert til som "Oslofjordens perle". I øst ligger det meste av sentrum, og mossesiden strekker seg fra Høyden - ved grensen til Rygge kommune i sør, mot Våler kommune i øst til Kambo og grensen til Vestby kommune i nord. Moss' beliggenhet ved sjøen og indre Oslofjord, førte til at byen tidlig ble befolket og vokste frem som et populært område. Samtidig gjorde de store ferskvannsressursene fra Vansjø, som føres av Morsavassdraget ned i Mossefossen, Moss tidlig til en industriby.

---

⁵ <http://www.ssb.no/kommuner/0104>, besøkt 4.01.10

Figur 1: Oversiktskart over Moss Kommune, målestokk 1:172 485. Kilde: moss.kommune.no, "søkbart teknisk kart". Tilgjengelig på <http://kart.nois.no/moss/Content/Main.asp?layout=moss&time=1273668131&vwr=asv>, besøkt 11.5.10.

4.2 Hvem bor i Moss?

Folketallet i Moss har økt jevnt de siste hundre årene, og har på flere områder vært den østfoldbyen som har vokst mest (Vestby 2005b). Moss refereres ofte til som en pendlerby av flere årsaker. I følge Statistisk Sentralbyrå⁶ var det i 2008 i overkant av 7000 mennesker som pendlet inn i kommunen⁷. Hovedandelen av disse jobber innen service, mer konkret offentlig forvaltning (over 2000 årsverk), i varehandel, hotell - og restaurantvirksomhet (omtrent 1400 årsverk) og finans- og forretningsmessig tjenesteyting (over 1000 årsverk). Innen industrien jobbet cirka 1400 innpendlere. Det er som vi ser en sterk overvekt innen både privat og offentlig serviceyrker. Samtidig er det også mange som pendler ut av kommunen. I 2008 var det totalt sett over 6700 utpendlere⁸. Nærhet til hovedstaden, samt gode pendlermuligheter, både via firefelt E6 og direkte togforbindelse både sørover i fylket, samt i retning Oslo-Akershus, kan være forklaringen. De fleste utpendlere i 2008 arbeidet innen offentlig forvaltning (over 2000 årsverk), varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet (over 1500 årsverk) og finans - og forretningsmessig tjenesteyting (omtrent 1100 årsverk).

I tillegg til å være pendlerby, er Moss også en tilflyttingsby. Blant byens unge voksne er omtrent halvparten født og oppvokst i byen, og den andre halvparten er innflyttere (Vestby 2005b). Det er også mange mossinger som velger å flytte tilbake til Moss, etter noen år utenbys. "Byen skiller seg ut som en tydelig "tilbakeflyttingsby", den eneste (blant kommunene i undersøkelsen, egen tilføyelse) hvor mer enn hver femte gutt er tilbakeflytter" (Vestby 2005b:39). Et interessant aspekt ved dette, kommer til uttrykk i utdanningsnivået til folket (av begge kjønn) innad i kommunen. Det viser seg at de som er bofaste, altså de som ikke har bodd utenfor kommunen, har lavere utdanning enn de som er tilbakeflyttere (Vestby 2005b). Videre har tilflytterne høyere utdanning enn både bofaste og tilbakeflyttere, og er med på å trekke opp det generelle utdanningsnivået i byen relativt mye. Befolknings sammensetningen innad i byen bærer preg av en høy andel innvandrere, da andel med ikke-vestlig bakgrunn i 2008 lå på over

---

⁶ Tallene er innhentet fra SSB.no "Statistikkbanken", der jeg har valgt ut og satt sammen data, ut fra visse kriterier, som område, år, utpendlere, innpendlere og yrkesgruppe.

⁷http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=03311, besøkt 5.01.10

⁸http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=03311, besøkt 5.01.10

10 %, mot 7 % som er gjennomsnittet på landsbasis ⁹. Samtidig har byen også en relativt høy gruppe sosialhjelpsmottakere, da 5,1 av 100 personer mellom 20–66 år mottok sosialstøtte i 2008, mot 3,5 på landsbasis. Samme år lå gjennomsnittsandelen av Norges befolkning som mottok uførepensjon på 10, 2 %. I Moss var tallet 14,1 %, et tall som også er ett prosentpoeng høyere enn fylkesgjennomsnittet.

4.3 Fra industriby til...?

I dag er det kanskje den berømte mosselukta mange knytter til byen, særlig etter at lukten ble kåret til norsk kulturminne i 2008. Stanken stammer nettopp fra industrien, nærmere bestemt papirfabrikken Peterson. Lukten har bidratt til å gi Moss sitt rykte som stankens by, og har blitt et nasjonalt referansepunkt for noe litt stygt og stinkende. Momme Peterson grunnla fabrikken i 1801, et selskap som i 1883 skulle bli Peterson & Søn (Vogt 1970), og som eksisterer den dag i dag som Peterson Linerboard AS. Før Peterson ble etablert, har Moss hatt flere industripoker. Allerede fra 1500 tallet hadde Moss trefordelingsindustri, med flere sagbruk og storstilt trevarehandel (Vestby 2005b). Jernverket hadde tilvirkning allerede fra begynnelsen av 1700 tallet, men kule - og kanonproduksjonen tok slutt rundt 1870. Mossefossen gjorde også byen attraktivt for mølledrift. I sin tid var Moss en av de mest sentrale møllebyene i landet. Men Moss melet ikke bare sin egen kake, og var også kjent for sin storstilte brennevinsproduksjon. I 1780 anla Johann Gude byens første brennevinsbrenneri (Ringdal 1989). I perioden 1820 til 1850 var Moss en brennevinsby av dimensjoner og var spritby nummer en i hele landet. Moss hadde på det meste 14 produserende brennerier. I 1851 nådde brennevinsproduksjonen toppen, da byen dette året produserte 2,5 millioner liter sprit. Verdiskapningen i brenneriene la mye av grunnlaget for den moderne industribyen Moss skulle bli.

I 1986 ble det siste skipet levert fra Verftet i Moss. Moss hadde helt fra 1500-tallet hatt skipsverft i byen, men selve Moss Verft ble grunnlagt i 1890 årene.¹⁰ En industriarbeidsplass, som på 1970 tallet hadde over 1000 mann i arbeid, var nå borte. I

---

⁹ <http://www.ssb.no/kommuner/0104>, besøkt 5.01.10.

¹⁰ <http://www.arbeidsarven.net/dp/varven.htm>, besøkt 4.12.09

1999 var en annen industriepoke over, da Moss Glassverk på Jeløya ble nedlagt. Glassverket hadde da vært i virksomhet fra 1889 (Vestby 2005b). Glassverket hadde på det meste 850 sysselsatte og var dermed en av de viktigste hjørnesteinsbedriftene i byen.¹¹

I dag er situasjonen noe annerledes. Bildet på forsiden demonstrerer denne overgangen fra industriby til en ny type by. Mossefossen i bildets midtpunkt representerer fossens posisjon som kilden til Moss' industrieventyr. Peterson (til høyre) representerer at byen fremdeles er i en overgangsfase og fremdeles har noe industri, mens Møllebyen representerer den gamle byen, som blir fornyet og revitalisert.

Selv om Moss på mange måter opplever vekst i forhold til andre østfoldbyer, især befolkningsvekst, har byen hatt den sterkeste nedgangen i industrisysselettingen de siste 20 årene (Carlsson & Onsager 2005). Alle nye jobber i byen i perioden 1992–2002, var i privat servicesektor. Som vi har sett er det også langt flere som arbeider innen servicesektoren enn industrisektoren i Moss i dag. Moss har dermed yrkesmessig sett blitt en serviceby. Byen har i årevis vært å betrakte som regionalt handelssentrum, en rolle som har økt de siste årene, da det kommersielle tilbudet i byen har ekspandert. Dagens Mosseporten kjøpesenter utenfor sentrum, har de siste 20 årene utvidet handelstilbudet flere ganger. Det samme har sentrumskjøpesenteret Amfi. Den seneste utvidelsen kom i 2006. Da ble også Bjørnsonkvartalet innlemmet i den nye versjonen av senteret. I dag er Amfisenteret i Moss Østfolds største kjøpesenter, med 110 butikker, som strekker seg over et areal på 70.000m², hvorav utleiearealet tilsvarer 35.000 m².¹² Året etter, 2007, fikk regionen enda et nytt handelstilbud, da Rygge Storsenter ble åpnet, med sine 25.000 m².¹³

---

¹¹ <http://www.arbeidsarven.net/dp/mossglassverk.htm>, besøkt 4.01.10

¹² http://www.amfi.no/?div_id=130&pag_id=130, besøkt 5.1.10

¹³ <http://www.profier.no/index.php?id=34>, besøkt 5.1.10

4.4 Sentrumsfornyelse og sentrumsoffensiven

Moss har de siste årene vært preget av storstilt sentrumsfornyelse og har de siste 10–15 årene gjennomgått store forandringer. Opprusting av tidligere industriområder, riving av gamle bygg og oppføring av nye konstruksjoner har vært gjennomgående prosesser. Byen har også opplevd gentrifisering av visse områder, som en følge av sentrumsfornyelsen. I så måte skyldes gentrifiseringen markedsbaserte endringer i boligmassen, da områder som før bare var tilgjengelig for industri, nå er tilrettelagt for bolig og rekreasjon (Bjørnskau & Hjorthol 2003). Dette ser jeg nærmere på i delkapitlene om Møllebyen og Kanalen.

Sentrumsoffensiven er handlings- og oppfølgingsprogrammet til sentrumsplanen, vedtatt første gang 12.12 2001 (Kommunedelplan sentrum 2006). Sentrumsoffensiven skulle være et offentlig-privat samarbeid i perioden 2004–2010 (Moss Kommune 2007). Offensiven beskrives som en dugnad bestående av flere prosjekter hvis mål er å styrke sentrum og få folket tilbake til byen.

Kommunearkitekt: "Mosseporten utløste en dynamikk, som førte til tiltak som sentrumsoffensiven, for å få handel tilbake til sentrum og for å få folk inn i sentrum og sentrumsnære områder igjen"

Figur 2: Oversiktsbilde over Moss sentrum. Kilde: moss.kommune.no. Merkinger: Møllebyen ligger helt nord på Kartet. Området er merket "Fossen", "Kino-bibliotek-museum", og "Momentum". Kanalområdet er på kartet merket fra "Sundstredet" i nord til "Sjøbadet" i sør. Gågaten er på bildet markert som "Dronningensgate" og ligger som en nord-sør (vest) akse.

Dugnadsansvaret er fordelt mellom kommunen, investorer og utbyggere. Prosjektene i sentrumsoffensiven er mange, men kollektivtrafikk, kunst i sentrum, samt estetikk i planleggingen har fått fokus (Moss Kommune 2007). Styrket busstilbud har vært ett tiltak for å få flere folk til sentrum. Kunst i sentrum har videre vært et viktig prosjekt,

der målet er å rehabilitere og besmykke sentrumsområdene. Det første kunstprosjektet som kom som følge av sentrumsoffensiven, var i 2005, med skulpturen "Høyvekta" på Vincents Buddes plass. Sommeren 2009 ble også den "nye" gågata (Dronningensgate) avdekket. Arbeidet med fornyingen var av privat- offentlig karakter, og kostet 25 millioner kroner, hvorav kommunen stod for 80 % av regningen¹⁴. Arbeidet ble utført av et privat entreprenørselskap (Stensetting AS). Gågatens fornyede uttrykk har fokus på skulpturer, i tillegg til nye benker, sitteplasser og lekeapparater. Estetikk har altså hatt en viktig rolle i sentrumsfornyelsen. Egne estetiske retningslinjer, samt en designhåndbok skal sørge for forskjønnelsen av sentrum.

"I de estetiske retningslinjene gis et pålegg til utbyggere om å dokumentere at det gjennom utbyggingsprosjekter er lagt stor vekt på en høyverdig arkitektonisk utforming både i forhold til helheten i byen og til selve byggets utforming. Designhåndboken skal være et hjelpemiddel for kommunen og den enkelte utbygger til å velge riktig utstyr og materialer ved planlegging og utbygging av parker, plasser og torg i sentrum" (Moss Kommune 2007:14).

To områder som har gjennomgått store forandringer de siste årene er Møllebyen og Kanalen. I neste kapittel vil jeg se nærmere på fornyelsen som har skjedd her.

4.5 Møllebyen og Kanalen

Møllebyen

Møllebyen er en av de eldste bydelene i Moss, og består i dag av restene av de tidligere Møllene (ECON- rapport 2003). Fra 1970 tallet sto bygningene under forfall, og hele området var nær nedrivning.

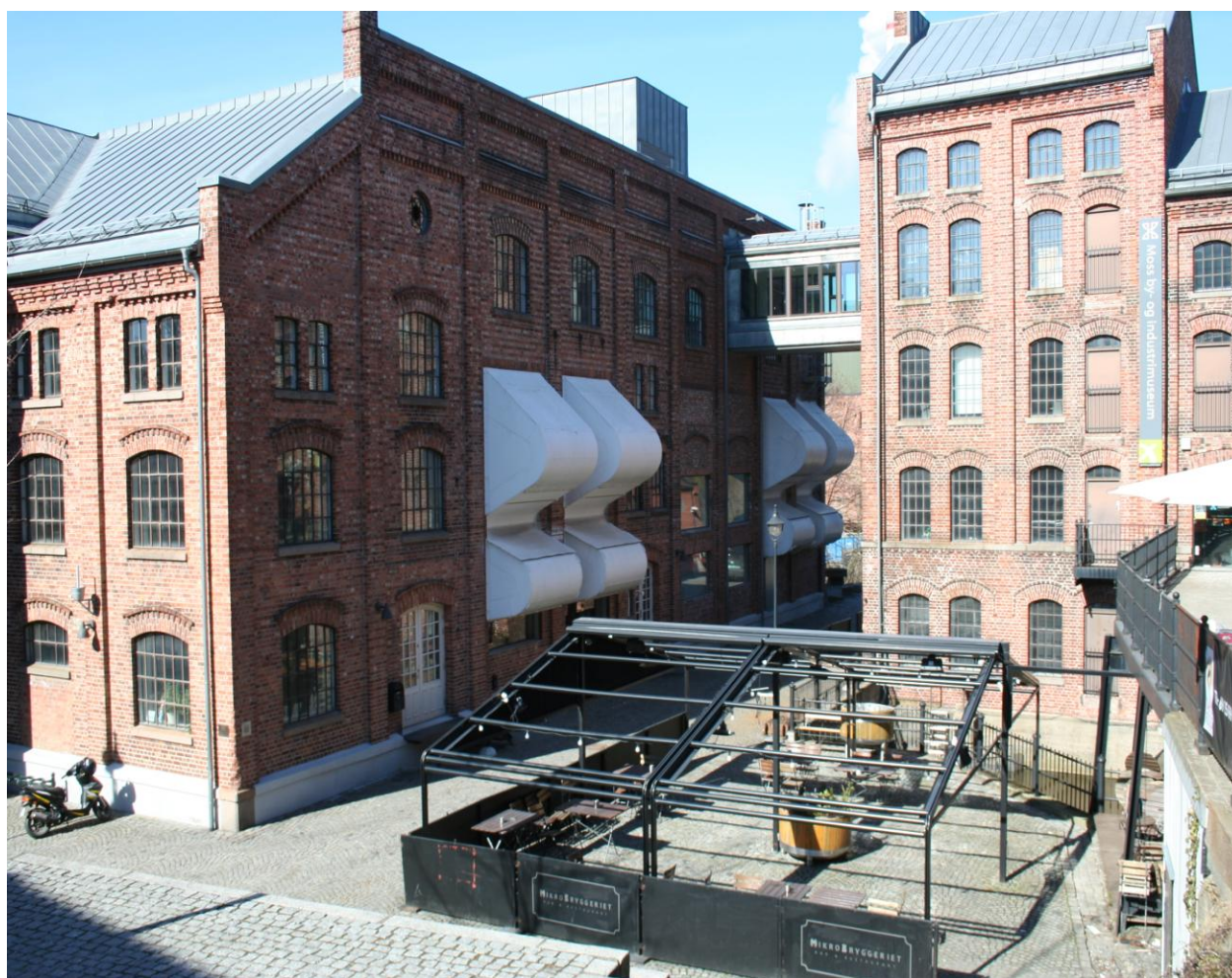
Kommunearkitekt: "Tilfeldige engasjerte mennesker prøvde å få til noe av noen gamle bygninger i Møllebyen på 70-tallet. På denne tiden hadde man søkt om å rive, og hadde begynt å rive litt uten tillatelse. Det var ikke noe politisk vilje til å bevare området. Noen få private og offentlige personer så derimot muligheter. Det er et privat engasjement som har fått området på beina som det er i dag".

Det tok likevel mange år før Møllebyen ble opprustet og fikk det uttrykket vi ser i dag. I 1986 fikk Møllebyen status som spesialområde fra fylkeskonservatoren, grunnet ønske om bevaring (ECON- rapport 2003). Samtidig var dette ønsket lite forenelig med tilstanden området var i, preget av blant annet råte og hussopp. I perioder på 1990-tallet

---

¹⁴ <http://www.moss.kommune.no/artikkel.aspx?Mid1=3607&Aid=4817&back=1>, besøkt 06.02.10

lå området helt forlatt, og det var lite håp om å få de gamle møllene til å bli en levende del av sentrum igjen. Det var først i 1997 at området fikk en reell sjanse til å overleve. Da ble Mossefossen, som ligger ved Møllebyen, valgt til kulturminne i byen, og det ble en ny interesse for området. Det var eiendomsutviklerne Mossemøllene Eiendom AS som kjøpte Møllebyområdet i 1998, med en visjon om å gjøre området til kultursenter i byen. Området ble revitalisert, eksteriøret ble bevart og Moss by - og industrimuseum ble den første leietakeren i nye Møllebyen. I 2000 ble også Moss bibliotek lagt hit. I tillegg ble kinoanlegget også flyttet til dette området, nå som fler kinoanlegg (ECON- rapport 2003). I 2003 fikk Møllebyen Statens Byggeskikkpris (ECON- rapport 2003). Begrunnelsen vektla ivaretagelsen av arkitektur og stil, vern og gjenbruk av de gamle industrimøllene, samt visjonen og gjennomføringen av området som kulturell møteplass.

Figur 3: Møllebyen. Kino og bibliotek i bygget til venstre, utested, museum og kafé i bygningen til høyre. Foto: Marthe Jakobsen.

Kanalen

Sentrumsplanen legger vekt på en sentrumsakse fra Møllebyen til Kanalen, det vil si et relativt langstrakt sentrum. Det er også denne aksene som er vektlagt i revitaliseringen av byen. Historien om Kanalen begynner allerede tidlig på 1800 tallet. Da var ønsket om en kanal i byen stor, noe som sto i stil med datidens behov for å styrke byens handelsmuligheter. Men prisen og gjennomføringsvanskeligheten gjorde at ønsket forble et ønske (Ringdal 1989). Nye geometriske undersøkelser av området på 1850-tallet førte deretter til konklusjonen om at en kanal ikke ville bli verken spesielt dyr eller vanskelig å lage. I 1853 startet arbeidet med å bygge den relativt store kanalen, som skulle være uten sluse. 6. november 1855 ble kanalen åpnet for bruk, og ble fra første dag flittig brukt av både store skuter og mindre båter. Over kanalen ble det bygget bro i to deler, som kunne trekkes på land fra begge sider. Denne ble noen år senere ødelagt av skuta "Inga" sitt baugspyd, som dro broen med seg oppover kanalen. Det ble umiddelbart bygget en ny bro, som sto i 69 år. I 1957 ble den klaffebroen som står den dag i dag oppført. Den ble for siste gang åpnet i 1975.

Området rundt kanalen ble av naturlige årsaker viktig for byens videre utvikling. Byen fikk med kanalen mange gjennomreisende og handelstrafikken økte. Men med deindustrialiseringen og nedleggelse av bedriftene i kanalområdet, som Glassverket og Verftet, opplevde kanalområdet nedgangstider. Det ble tidlig bygget badeanlegg her, og Sjøbadet er i dag en av de viktigste strendene i Moss. Kanalparken, på begge sider av kanalbroa, tilbyr en liten grønn lunge i området. I tillegg er det i dag både fiskebasar, en matvareforretning, et par kafeer og et pizzeria lokalisert i kanalområdet. Den gamle Tollboden er bevart og pusset opp, og huser nå Peppes Pizza. Videre nordover ligger også de nye boligsameiene Fleischer brygge, Bryggekanalen og Sundstredet brygge. Selv om det går en strandpromenade nedenfor blokken, har kommunen fått kritikk for ikke å regulere dette kanalområdet for offentlig bruk, og ikke kun til privat boligbebyggelse.

4.6 Moss som kunstbyen

Som vi har sett har Moss kommune hatt fokus på kunst i sentrum. Møllebyen promoteres som byens kultursentrum, samtidig som byen har en årelang tradisjon med kunstgallerier, især på Jeløya. "Jeløys naturskjønnhet har alltid hatt appell langt utenfor

mossianernes krets. Jeløy har derfor hatt en plass i norsk kunsthistorie fordi så mange malere har bodd og malt der og rangeres slikt sett på linje med Åsgårdstrand, Son og Holmsbu” (Ringdal 1994:). Galleri F15 er kanskje den mest kjente kunstinstitusjonen byen har. Moss har også flere gallerier, for eksempel Galleri Henrik Gerner, Galleri Kraft og Metallum, Moss Kunstgalleri, Galleri Varden og Røed gård. I tillegg har Moss siden 1998 vært lokaliteten til den samtidskunstfestivalen ”Momentum”, som utstiller nasjonale og internasjonale kunstnere (Moss Kommune 2008).

Sentrumsplanen hadde et sterkt fokus på å gjøre Moss til kunstby, og videreføre kunsttradisjonen man har hatt i byen. ”Det er med stor glede vi kaller oss kunstbyen”¹⁵ demonstrerer hvordan man forsøker å skape et gitt uttrykk utad. Hvorvidt Moss faktisk anses som en kunstby av sine innbyggere, er derimot et spørsmål jeg vil se nærmere på i analysearbeidet.

---

¹⁵ <http://www.visitmoss.no/product.php?id=310094&textonly=true&sub=1&m=1>, besøkt 2.2.10

5. STEDSBRUK- hvordan bruker informantene Moss?

Denne oppgaven tar sikte på å la noen mossingers stedsbruk, stedsbilder og stedsidentitet komme til syne, for slik å finne ut om sentrumsfornyelsen har hatt noen påvirkning på hvordan informantene bruker, opplever, ser på og identifiserer seg med byen de bor i. Hvordan informantene tolker det som har skjedd i byen, kan begrunne hvorfor de bruker byen på en bestemt måte. Det kan også si noe om hvordan de individuelle identitetene knyttes til Moss, og hvordan denne identitetsprosessen kommer til uttrykk.

De neste tre kapitlene bygger på tolkninger av informantenes perspektiver. Tolkninger bygger på og knyttes opp mot den teoretiske basen lagt frem i kapittel 2. Da jeg har benyttet meg av kvalitativ metode, er informantenes utsagn sitert for å tydeliggjøre deres meninger. Hvordan *mossinger* generelt bruker Moss, ser på Moss og identifiserer seg med byen, kan jeg ikke si noe om på bakgrunn av mitt datamateriale.

5.1 Stedsbruken - hvordan benytter informantene seg av de "nye" sentrumsområdene

Det er i all hovedsak sentrumsområdene som har vært prioritert i revitaliseringen av byen. Dette er typisk for steder som vil forsøke å komme bort fra det relativt negative industriimaget (Vestby 2005a). Hva som skjer i sentrum kan påvirke hvordan hele stedet blir ansett (Vestby 2009). Tanken er at en fornyelse av sentrum skal være med på å gi *hele* byen et nytt image, et image som passer med de endrede kravene i samfunnet og til hva byens rolle skal være. Revitalisering av tidligere industriområder har vært et populært virkemiddel, for slik å skape nye byrom og ny bruk gjennom gentrifisering, se kapittel 2.10. "Fysisk planlegging og arkitektonisk utforming får innvirkning på så vel trivsel, funksjonalitet og bruk, samtidig som dette bidrar til stedets identitet. Derfor er det viktig å rette søkelyset på *bruken av sentrumsområdet (...)*" (Vestby 2009:23, original utheving). Jeg er altså interessert i å finne ut hvordan informantene bruker byen slik den fremstår i dag, og samtidig finne årsakene til bruken. Liker informantene revitaliseringen som har skjedd, trekkes fort konklusjonen at de da vil bruke byen mer enn før, og vice versa. Er det slik?

Gågata som "dødgata" og Amfisenteret som det nye sentrum

Gågata har fått mye oppmerksomhet i arbeidet med sentrumsfornyelsen, og ble gjenåpnet sommeren 2009. Kunst og skulpturer har vært fokuset, og denne estetikken er en del av sentrumsplanen som tar sikte på å få folk tilbake til sentrum, vekk fra konkurrerende handlesentre utenfor bykjernen, som Mosseporten Kjøpesenter og Rygge Storsenter.

Figur 4: Amfisenterets hovedinngang i sør. Bussgata til høyre. Foto: Marthe Jakobsen

Intervjuer: "Er det steder i Moss sentrum du ikke vil bruke?"

Dina: "Jeg er ikke noe glad i Amfi. Jeg går bare på senteret fordi det er der butikkene er. Men jeg ville mye heller gått i butikkene i gatene. Jeg synes Amfi har ødelagt hele byen. Gågata har blitt så fin, men det er nesten ikke folk som går der, for alle skal være inne på det senteret. Men jeg ville helst hatt et sentrum uten kjøpesenter."

Paul: "Jeg vil ikke bruke Amfisenteret, fordi jeg er motstander av kjøpesenter midt i byen. Jeg vil ikke bruke det, men jeg må det noen ganger. Jeg synes at det skal være en bykjerne som det var da jeg vokste opp, med egenart. Ikke et stort enkeltcenter der du må gå innendørs. Jeg ville heller ha forskjellige spesialforretninger og ikke kjedetyranniet som senteret står for. Jeg prøver å boikotte, men det er ikke mulig."

Inger: "Jeg vil ikke bruke Amfi... det er for mye føleleser rundt de bygningene som ble revet, og hvordan det ødela byen."

Dina er gjennom hele intervjuet negativ til Amfikjøpesenteret som en del av sentrum. Hun ytrer et ønske om å bruke sentrum og gågaten mer, nettopp fordi hun synes Moss sentrum har blitt penere og at Moss kulturelt sett har blitt en interessant by. Det er et kjent fenomen at kjøpsenter kan overta tilbudene man tidligere måtte til sentrum/handlegater for å finne (Hammershaug 2009). Det er nettopp denne rolleoveratakelsen mange informanter reagerer på. Med kjøpsentre trekkes gjerne folk vekk fra gatene, og butikkene følger etter for å få bedre tilgang til kundene. Kanskje dekker også kjøpsentrene mange innbyggers behov for det urbane, med sin gateaktige struktur og kommersielle tilbud, og fører til at tradisjonelle handlegater blir overflødige, og dermed lite brukt?

Paul er prinsipiell motstander av kjøpesenter i bykjernen og er generelt opptatt av byens tidligere uttrykk, og ønsker på flere måter den gamle gatestrukturen tilbake. Grunnen til at han bruker sentrum mindre i dag, er fordi han opplever at sentrum ikke lengre er en *naturlig møteplass*, uten denne gatestrukturen som i hans øyne kjennetegner Moss, og som har forsvunnet med Amfisenteret. Inger er på lik linje som Paul, opptatt av hvordan hun brukte byen mer og likte den bedre før sentrumsfornyelsen. Om Inger ikke er prinsipiell motstander av kjøpsentre, er hun likevel i mot nedrivningen av den gamle bebyggelsen i sentrum, som er gjennomført for å gjøre plass til sentrumsfornyelsen og i stor grad Amfisenteret. Inger forteller at hun heller ikke ønsker å bruke sentrum lengre, og benytter seg kun av området når hun må handle. Sentrum, blir for både Paul og Inger et rent praktisk sted, ikke et sted de bruker til rekreasjon og sosiale treff, slik de begge forteller at de gjorde tidligere.

Intervjuer: "Bruker du sentrum annerledes i dag enn for 10 år siden?"

Olivia: "Ja. Det er fordi Amfisenteret har kommet da. Før så gikk man jo i gågata. Det var hyggelig og det var folk der. Jeg går der ikke mer nå. Nå er det ikke folk der lengre. Det er fordi det er utilgjengelig"

Intervjuer: "Er du mer eller mindre i sentrum i dag enn du var for 10 år siden?"

Kalle: "Sånn sett tror jeg nesten jeg er der mer, men da er grunnen Amfi. Det er ikke noe mer i gågata i butikkssammenheng. Det er det ikke noe tvil om. Når man kommer til sentrum så er det jo inne på Amfi. Da blir sentrum Amfi".

Olivia opplever at sentrum har mistet menneskemylderet i gatene og skylder dette på Amfisenterets dominerende posisjon, både fysisk og sosialt. Olivia savner Moss slik det var før sentrumsfornyelsen, og deler i så måte synet til Paul og Inger. Derfor bruker hun

også sentrum annerledes enn hun gjorde før. Men i motsetning til Paul og Inger, har hun ikke nødvendigvis minsket sin bruk av sentrum, men bruker i stedet Amfisenteret mer. Og for Olivia og et flertall av informantene, er ikke Amfisenteret det samme som sentrum. Sentrum er for disse informantene synonymt med gatestruktur, med hovedsete i gågata. Kalle beskriver sin bruk av Amfisenteret som noe han velger *i stedet* for gågata, i likhet med Olivia. Ikke som et supplement, men som en erstatning. Som Kalle selv sier, blir det nye sentrum Amfisenteret. Til tross for nyoppusset gågate oppgir både Olivia og Kalle at de ikke lengre har behov for å benytte seg av den. Amfisenteret har altså overtatt rollen som gågaten hadde tidligere, for flere informanter.

Mange av informantene opplever altså at gågata og sentrum generelt er blitt folketom. For disse informantene er et levende Amfisenter synonymt med en død gågate. Oppbyggingen av Amfisenteret har derfor i stor grad endret stedsbruken blant informantene, med konsekvenser for bruken av gågata og andre sentrumsområder. Hvordan man ser på denne brukerovergangen er det dog ulike oppfatninger om, som vi skal se i neste delkapittel.

Figur 5: Bilde av gågata, fotografert mot nord. Foto: Marthe Jakobsen.

Moss som regionalt senter (med gode handelsmuligheter)

Det er et paradoks at selv om mange er misfornøyde med Amfisenteret og det de opplever som dets negative dominans i sentrum, er det mange som likevel synes sentrum i seg selv har blitt vesentlig forbedret *estetisk sett*. I tillegg bruker faktisk de aller fleste informantene Amfisenteret, selv om flere er i mot det, av ulike årsaker. Det vil si at mange ønsker, og bruker et bredt handelstilbud i sentrum.

Intervjuer: "Er du mer eller mindre i sentrum nå enn for 10 år siden?"

Britt: "Jeg er der mer. Det har med jobben å gjøre, men også at jeg syns Moss sentrum har blitt mye penere, hvis jeg får bruke det uttrykket. Det er mye hyggeligere å være der nå som det er penere."

Intervjuer: "Hva med Amfi?"

Britt: "Jeg synes hele det området der har tatt seg opp betraktelig. Det var jo ikke noe fint der Bjørnsonkvartalet i Amfi ligger i dag. Det var en ordentlig bakgård med parkeringsplass og var lite trivelig. Så jeg synes det har skjedd mye positivt i sentrum, og så klart, da er det mye hyggeligere å gå der også."

Britt er innflytter og ser på Moss sentrum med et litt annet utgangspunkt enn for eksempel Inger, Paul og Olivia, som er innfødte og kan sies å se på Moss med et mer nostalgisk blikk. Med nostalgisk mener jeg her et savn til Moss by slik de opplevde den før sentrumsfornyelsen. For Britt er det viktigere at sentrum har blitt rustet opp og er estetisk vakrere, enn å tenke på hva som har gått bort i prosessen. Fordi hun er fornøyd med Amfisenterets handelstilbud og hvordan sentrum er blitt, bruker hun også sentrum og Amfisenteret mer, rett og slett fordi hun mener at sentrum har utviklet seg i en positiv retning.

Intervjuer: "Hvordan vil du beskrive Moss sentrum?"

Sigvart: "Jeg synes kjøpesenteret er positivt for sentrum. De som er negative til Amfisenteret kan prøve å tenke seg Moss sentrum uten Amfi. Da hadde det antakelig vært grått og trist og mye tomrom. Og det hadde vært en helt annen etablering i ytterområdene. Det var det som var i ferd med å skje. At Moss ble tappa. Sentrum uten handel hadde gjort ferdig byen."

Sigvart er i likhet med Britt svært positiv til de endringene Moss sentrum har gjennomgått. Han er fornøyd med Amfisenterets beliggenhet, og begrunner dette med at han ønsker et folkerikt sentrum. Mens for eksempel Paul og Olivia mener at det nettopp er Amfisenteret som gjør at folk ikke bruker sentrum, tenker Sigvart at det er Amfisenterets gode handelstilbud som gjør at folk drar til sentrum i første omgang. Synet på sentrum kommer altså an på hvilket området informantene innlemmer i definisjonen av sentrum. For Sigvart og Britt er det uvesentlig om folk bruker gågata

eller kjøpesenteret, så lenge de er i bykjernen. De har dermed inkorporert Amfisenteret i sitt bilde av det nye sentrum, i motsetning til for eksempel Olivia og Paul. Det kan virke som om de informantene som er mest fornøyd med Amfisenteret og de økte handelsmulighetene senteret medfører, også bruker sentrum mer. Med sentrum menes altså for disse informantene også Amfisenteret.

Møllebyen som kulturelt sentrum og "nytt" populært område

Møllebyen er blitt et typisk gentrifisert område etter at bydelen ble revitalisert på begynnelsen av 2000-tallet. Møllebyen ligger helt nord i sentrum, nær Mossefossen og Peterson (se sentrumskart under kapittel 4.4), og huser mange kulturaktiviteter og kulturarrangement. Det er nettopp satsingen på Møllebyen som kulturbydel som nevnes som en av årsakene til at området vant Statens byggeskikkpris i 2003 (ECON- rapport 2003).

Intervjuer: "Benytter du deg av kulturtilbudene i Møllebyen?"

Sigvart: "Ja! Kino, bibliotek, og generelt hvis det er kulturarrangement der. Jeg liker Møllebyen veldig godt."

Britt: "Ja! Det er kino, innimellom på Cafe Riis og Mikrobryggeriet. Så har jeg innimellom vært på industrimuseet. Det er veldig populært, særlig for sønnen min."

Samtlige av informantene oppgir at de benytter seg av kulturtilbudene i Møllebyen. Det er særlig kinoen, kafeene og utestedene som blir trukket frem som viktige sosiale møteplasser. I tillegg er bydelen det stedet informantene oftest trekker frem som det fineste stedet i sentrum. Møllebyen er videre det stedet omtrent alle informantene gjerne kunne tenke seg å vise til besøkende, og begrunner det med at området både er estetisk vakkert, samtidig som det er populært at Møllebyen har historiske elementer som er ivaretatt.

Sigvart: "Møllebyen er jo et smykke."

Å trekke frem historiske element i byenes regenereringsplaner er typisk for postmoderne byer og skaper ofte nye populære byrom (Hall 2006), slik som vi ser i Møllebyen.

Inger: "Jeg skulle ønske det var mer virksomhet i Møllebyen! Storgata, altså veien fra Kirken og ned til Kanalen, burde vært satt i stand. Der er det trist. Det er ikke naturlig å gå der for meg lengre. Alle butikkene der er stengt."

Paul: "For min del stopper sentrum etter Rådhuset. Resten nedover der er dødt. Storgata er "tja", Kanalen er "tja". Kanskje på grunn av jernbanen, som gjør at det blir naturlig stopp. Jeg er heller positiv til Møllebyen og gågaten."

Sigvart: "Hvis jeg skal peke ut et område jeg bruker lite i dag, går tankene til Kongensgate. Den er kjedelig, og et sted jeg ikke vil fly opp og ned på. Det blir bare en tilførselsvei, selv om det vel er et par butikker der. Sentrum i seg sjøl, Møllebyen, gågata, amfi og den nedre, nordre delen der, er et flott område."

I dag svarer altså flere av informantene at de bruker Møllebyen mye og trives godt i denne "nye" bydelen. Det har med andre ord vært et skifte i stedsbruken, på grunn av opprustingen av et tidligere forlatt og falleferdig område, som har ført til gentrifisering. Samtidig synes det som at sentrumsbruken blant informantene de siste 10 - 15 årene har blitt skjøvet fra Kirkeområdet og Storgata, nordover mot Møllebyen. Møllebyens revitalisering har altså vært en suksess, men kanskje på bekostning av andre sentrumsområder.

Kanalen – område med potensial

Det gentrifiserte kanalområdet, med de nye boligsameiene og det nyoppussede Sjøbadet ser ut til å bli tatt i mot på forskjellige måter av informantene.

Intervjuer: "Er det noen steder i Moss sentrum du synes bør være annerledes enn de er i dag?"

Olivia: "Kanalområdet. Jeg synes det har vært dårlig utnyttelse av området. Det er greit med Peppes og Bajazzo liksom, men det er det eneste som er der. Det sitter jo ikke folk der! Jeg vil ha noe mer, tilsvarende Brygga i Fredrikstad. Der er det restauranter, kafeer og utesteder langs hele brygga!"

Dina: "Kanalen, der er det bare bygget leiligheter! Fleischer Brygge og Sundstredet, det er bare boliger. Der kunne det fint vært restauranter, utesteder, kafeer og sånn. Det er jo en liten park der på vestsiden, og så Sjøbadet da, det er blitt fint. Og det er også en fin promenade der utenfor leilighetene. Man kan gå der, men man føler jo litt at man går og trækker der folk bor. Det burde være et sted for alle, så kunne man hatt leiligheter i de øvre etasjene. Det har de på Brygga i Fredrikstad."

Olivia og Dina bruker ikke kanalområdet like mye som de ønsker, og begrunner bruken med at området tilbyr for få muligheter til sosial aktivitet. Begge vil ha noe mer ut av stedet enn bare pizzarestauranter og leiligheter. Gjennom intervjuene er begge disse

informantene generelt opptatt av hvor lite Moss har fått ut av sentrumsfornyelsen. Kanalen gjenspeiler deres bilde av den dårlige utnyttelsen av "nye" Moss sentrum. Det er interessant at både Olivia og Dina sammenligner området med Brygga i Fredrikstad, samtidig som de deler synet om at kanalområdet ikke har blitt utnyttet på en like god måte som i nabobyen.

Figur 6: Kanalen. Peppes Pizza i det røde bygget (Tollboden) til venstre. Foto: Marthe Jakobsen

Intervjuer: "Bruker du sentrum annerledes i dag enn du gjorde for 10 år siden?"

Sigvart: "Kanalområdet for 10 år siden brukte jeg veldig lite. Var det noe der i det hele tatt? I dag er det et helt annet tilbud. Og jeg vil at det skal bli utvidet videre og frigjøre mer områder i kanalområdet, slik at det blir mer miljø der nede, gjerne på begge sider. Jeg håper jo da de bygger Bryggekanten at de skulle satse på litt restauranter, puber og småforretninger i underetasjene, og ha boliger over. Nå er det på en måte blitt låst."

Sigvart stiller seg relativt positiv til dagens kanalområde, slik som han er positiv til Amfisenteret. Han bruker området mer i dag enn han gjorde før, og i så måte er området i hans øyne forbedret. Men i likhet med Olivia og Dina mener også han at stedet har potensial, og savner også en utelivssone i området. Sigvart er generelt sett opptatt av

Moss' tilgjengelighet til vannressursene, og ytrer gjennom hele intervjuet ønsket om å knytte byen mer sammen med både Oslofjorden og Vansjø.

Kommunen har ikke lagt opp til særlig offentlig bruk rundt kanalområdet, foruten om den lille Kanalparken og Sjøbadet, slik Dina forteller om. Flere av informantene syntes området var bedre før det ble rustet opp, og begrunner det med at det var flere tilbud der tidligere, blant annet restauranter og puber på vestsiden. Andre bruker kanalområdet mer i dag, nettopp på grunn av pizzarestauranten Peppes, som representerer et sted "alle" kan bruke. Det er uansett en gjennomgående oppfatning blant informantene at området har mulighet til å bli så mye mer. *Potensial* er altså stikkordet her, til tross for at noen informanter er fornøyd med dagens situasjon.

Inger: "Jeg har lett for å gå rundt ved Fleischer brygge. Der har jeg begynt å sette meg nå, med en kebab i hånda. Kommunen har laget en lang brygge som går helt uti vannet der. Jeg går der med ungene og ser på solnedgangen. Ellers er det fint på Sjøbadet. Også nå på vinteren."

Figur 7: Promenaden utenfor de private boligsameiene Fleischer Brygge, mot Sundstrede Brygge.

Foto: Marthe Jakobsen

At Inger tar i bruk området utenfor de private leilighetskompleksene, kan tolkes som en form for demonstrasjon. Inger er gjennom hele intervjuet svært opptatt av offentlig bruk og ferdsel, og sier selv at noe av det hun er mest stolt av, er at man i Moss har klart å bevare offentlige strender og offentlige områder. Dina er blant informantene som synes det er ubehagelig å benytte seg av promenaden og områdene utenfor leilighetskompleksene, fordi hun anser området som privat og tilhørende boligeierne. Man kan relatere hennes opplevelse til å være *out of place* (Cresswell 2004), da Dina er usikker på hvordan hun kan bruke stedet. Dinas opplevelse knyttes til at hun ikke ønsker å bryte områdets normer for "korrekt" bruk eller de uskrevne reglene for hvilke steder som er tillatt for offentligheten. Det er nemlig lite som skiller hva som er privat eiendom, og hva som er offentlig, utenfor leilighetskompleksene, noe som støtter opp under tolkningen. Inger derimot, ser på bruken av området som en flott mulighet til å bruke et sted som faktisk er offentlig, og som i hennes øyne fort kunne vært privatisert, og dermed avstengt.

Mens Møllebyen blir meget godt mottatt av informantene, som synes området er satt godt i stand og ytrer ønsker om økt bruk, får det revitaliserte kanalområdet en noe kjøligere mottakelse. Gentrifiserte områder kjennetegnes nettopp av at arbeiderklasseområder, enten industriområder eller boligområder, gjennomgår et slags eierskifte (Aspen 2005b). Tradisjonelt blir området tatt i bruk av middelklassen, som revitaliserer området til å passe sitt bruk. I tillegg har governance som styringsform fått et sterkere grep om postindustrielle byer (Bergsli 2005). Privatisering og private aktørers forsterkede rolle er konsekvenser av en slik styringsform, og kan være med på å skape god og rask utvikling i byene. Spørsmålet er hvem private aktører utvikler for. Kanalområdet er et eksempel på et gentrifisert område der entreprenørpolitikk er gjennomført, og et sted der private aktører har fått stort spillerom. Dette har blant annet ført til at det er bygget opp rene privatboligområder her.

Overarkitekt: "Det er et poeng at for å få til noe raskt i dag, må man svelge noen kameler. Dette problemet hadde vi i kanalområdet ved Bryggekanalen, hvor alle, utenom de private utbyggerne, mente at det burde være noen fellesfunksjoner langs sjøsiden. Men utbyggerne mente det var mer penger i et prosjekt der det ikke var noen forstyrrelser for de flotte boligene, som for eksempel restauranter og forretninger. Så ble det satt på spissen - hvis utbyggerne måtte tilrettelegge for næring og andre offentlige funksjoner, så gjennomførte de ikke prosjektet. Dette

førte til en politisk problemstilling: skal vi vente 10 år og få til det vi egentlig vil og mener er riktig, med en skikkelig attraktiv sjøfasade med restauranter, kafeer og småforetninger, eller si ja med en gang, noe som fører til dårlige kompromisser? Området som ble Bryggekanalen, kunne man heller lagt ut som en park i 20 år, det hadde ikke gjort noe. Det kunne vært en fantastisk ide.”

Som vi ser, hevder kommunens representant at det var politisk vilje til å tilrettelegge for andre funksjoner enn bare boliger i kanalområdet. De private aktørene ønsket derimot ikke slike funksjoner her, og det privat- offentlige samarbeidet endte i dette tilfellet med at det var de privates interesser som vant frem. Det vil si at selv om det er entreprenørpolitikken som har bidratt til at området ble revitalisert i første omgang og har som vært med på å fjerne industripregene her, er informantens misnøye nettopp rettet mot manglende ”offentlige” steder (altså steder som kan brukes av ”alle”, som kafeer og restauranter), slik kommunen også så et behov for. Til tross for at områdets image mulig er bedret blant mange informanter, fordi det er estetisk forbedret, har manglende tilbud ført til manglende bruk blant informantene.

5.2 Bruk av områder utenfor sentrum

Det er ikke bare de nye gentrifiserte områdene som informantene bruker. En by består av mer enn bare sentrumsområder. For å finne ut av sammenhengen mellom stedsbruk og stedsbilder, vil jeg derfor se nærmere på hvilke andre områder i Moss informantene trekker frem som viktige brukssteder. Dette kan også ha innvirkning på stedsidentiteten.

Jeløya – et viktig rekreasjonsområde

Jeløya blir nevnt av informantene i flere sammenhenger. Jeg har ikke noe spesifikt spørsmål om Jeløya i intervjuguiden, dermed er temaet Jeløya alltid brakt på bane av informanten selv. For eksempel:

Intervjuer: ”Er det steder i Moss du er spesielt glad i, som betyr mye for deg?”

Paul: ”Jeløya. Jeløya som rekreasjonssted er jeg veldig glad i og er et sted jeg bruker mye.”

Sigvart: ”Jeg bruker Jeløya mye når jeg går tur.”

Jeløya blir av mange informanter omtalt som et område de bruker mye til rekreasjon og som de setter stor pris på. Det er særlig turgåing informantene oppgir som viktig aktivitet her. Noen av informantene oppfatter Jeløya som nesten *for* populært, og kanskje for mye brukt, noe som demonstrer stedets popularitet:

Inger: "På søndager må man nesten stå og stampe i kø når man går tur på Alby."

"Kunsten er en biting"

Jeløya har foruten mange biologisk sett unike naturområder, flere kunstinstitusjoner og gallerier, eksempelvis Galleri F15 på Alby, Røed Gård med galleriene Kvinnelist og Mamen (som for øvrig brant ned til grunn 11.03.2010), Galleri Varden, og det ærverdige Refsnes Gods.

Intervjuer: "Benytter du deg av kunstgalleriene i Moss?"

Dina: "Det er for det meste på Alby. Men det er egentlig ikke for å se kunsten, men for å gå tur der. Jeg er ikke noe særlig til å gå på gallerier."

Beate: "Litt, men det er for det meste de som ligger på Røed på Jeløya."

Intervjuer: "Benytter du deg av kunstgalleriene i Moss?"

Olivia: "Det hender jeg er på Galleri F15. Det er en biting. Har man vært og gått tur er det hyggelig å gå inn. Det er jo det som gjør det ekstra hyggelig å gå tur på Alby blant annet da, at det er kunst både ute og inne."

Britt: "Ja, jeg har vært på F15, og noe på galleri Gerner i Møllebyen. Så har jeg vært en del på Røed, der er det også utstillere. Jeg har ikke vært på det museet i sentrum, ved kirken. Det glemte jeg nesten."

Kombinasjonen av kunstgalleriene på Jeløya, i tillegg til flotte og brukervennlige naturomgivelser, blir fremhevet som årsaken til Jeløya-bruk. Å besøke kunstinstitusjonene fremstilles blant informantene som en slags tilleggsaktivitet man utfører når man først er på Jeløya. Olivias beskrivelse viser godt hvordan kunstbesøk og Jeløya henger sammen for flere av informantene. Kunstgalleriene her blir dermed den ekstra tiltrekningskraften, som gjør at informantene bruker Jeløya. Tolkningen tydeliggjør seg da det er få som forteller at de bruker galleriene og kunstinstitusjonene andre steder i Moss, selv om et par av informantene tar opp galleriet i Møllebyen. I tillegg er det kun to informanter som sier de har besøkt kunstfestivalen "Momentum", og begrunner det med at festivalen er for "spesielt interesserte." Jeløya og kunst kommer jeg nærmere inn på i kapittel 6.1.

Andre rekreasjonsområder

Intervjuer: "Er det steder i Moss du er spesielt glad i, som betyr mye for deg?"

Irene: "Ja, Mossemarka bruker jeg mye. Der har jeg gode minner fra. Også Jeløya og Kanalen da."

Tobias: "Mitt hjertebarn i Moss er Vansjø. Flott natur, dyreliv, gærninger i båt. Mye flott å se på for de som er interessert i natur. Nesparken er fin. Der er det pent, stille, sentralt, ja midt i byen, og jeg sykler dit og tar et bad, midt i sentrum! Ja, bortsett fra at det er helsefarlig på grunn av alger noen ganger da."

Paul: "Jeg er glad i Mosseelva, og Nesparken og å padle opp Vansjø når det er sommer."

Britt: "Jeg begynner å få sansen for turområdene. Og Nesparken, der jeg prøver å gå turer. Jeg bruker områdene Nesparken og Krapfoss mer og mer. Jeg setter pris på kanoturene i Vansjø, og blir fasinert av hva byen her har å tilby."

Det er altså bruken av naturområdene som omringer Moss, som mange av informantene nevner som steder de bruker mye. Vansjø, den største innsjøen i Østfold, er særlig populær sommertid, til padling og annen vannaktivitet. Nesparken er parken som ligger øst i utkanten av sentrum, med strandlinje til Vansjø. Også Mossemarka, det store skogsområdet mot Våler kommune, brukes som tursted blant flere av informantene, og er nok et populært rekreasjonsområde.

6. STEDSBILDER- fortellingene om Moss

Jeg vil videre forsøke å få frem noen av fortellingene om Moss, samtidig som jeg vil vise hvordan historiene og mytene om Moss er så utbredte at de ofte anses som sannheten. Denne sannheten er det flere utgaver av, som vi skal se når jeg identifiserer stedsbildene. Sosiokulturelle stedsanalyser har som formål "å identifisere stedsbilder og image gjennom fortellinger og representasjoner" (Ruud m.fl. 2007:27). Hvordan stedet oppleves og fortelles om kan si noe om hvilke bilder som dominerer (Vestby 2009).

De positive og negative bildene av Moss, er Moss sin identitet slik den oppleves av informantene i dag. Det er bilder av byen anno 2010. Men byens identitet er ikke bare bestemt ut fra hva byen *er*, men også hva byen *har vært* og *bør bli* i fremtiden (Vestby 2009). Derfor har jeg identifisert bilder av Moss som er med på å påvirke Moss' identitet-bilder, som presenterer bilder av Moss slik byen brukte å være, men også av hva informantene mener byens identitet og image bør bli i fremtiden.

6.1 Bilder av Moss som den gode by

Fortellingene om Moss er mangfoldige og flertydige. Stedsoppfatninger er i stor grad individuelle, og avhenger av menneskenes forhold til og opplevelse av stedet (Carlsson 2001). De fleste steder har dog noen fellestrekk det synes å være stor enighet om at eksisterer. Fremhevingen av Moss' særtrekk og bejaende kvaliteter blant informantene, er med på å danne positive stedsbilder av Moss.

"Man kan jo komme seg overalt"

Moss' generelle beliggenhet blir av mange informanter trukket frem som et positivt trekk ved byen.

Intervjuer: "Hva er det beste med Moss?"

Kalle: "Å bo slik at jeg har gåavstand til sentrum, kanalen, togstasjonen og alt mulig. Så for meg er Moss en sjønær ferieby der man kan pendle og under en time være midt i Oslogryta liksom."

Tobias: "Det beste med Moss er at det er veldig mye på et lite sted. Veldig sentralt i forhold til bading, rekreasjonsmuligheter, overlevelig kort vei til Oslo og Fredrikstad hvis man vil ha andre kulturtilbud. Sentralt i forhold til jobb. Uansett hva du skal, slipper du å sette deg i bilen å kjøre timevis. Man kan sette seg på sykkel og i løpet av 20 minutter oppleve fredelig skau eller våt sand mellom

tærne. Fredrikstad, som er en veldig sånn kultur og kaféby, har ikke den muligheten. Der må du dra langt for å finne en strand. Moss er veldig mye. Litt kinderegg. Riktignok ikke et pent kinderegg men..."

Pelle: "Jeg har savnet det jeg synes er beste med Moss: beliggenheten. Her har du under en times kjøring til svenskegrensa eller Oslo, med ferja har du en halvannen time til Kongsberg og fjellet. Det er sentralt som by. Det er liksom ikke de store utfordringene for å komme seg ut å gjøre noe."

Sigvart: "Skal man transportere seg selv videre i verden, er Moss et veldig godt utgangspunkt. Det ligger geografisk sett veldig bra til. Og ikke minst på grunn av Rygge flystasjon har verden blitt veldig liten. Etter vi fikk E6en ligger alt til rette."

Moss' beliggenhet ved sjøen samt gode rekreasjonsmuligheter i umiddelbar nærhet, blir trukket frem som positive egenskaper Moss er i besittelse av. Bildet utvides til også å innlemme tilgjengelighet til verden utenfor byen. Dette skaper et positivt stedsbilde, fordi det for mange informantene er viktig å ligge sentralt. Det er jo interessant at flere informanter trekker frem at en av de beste kvalitetene byen har, er muligheten til å komme seg ut av den. Dette forteller ikke nødvendigvis at det er negativt å være i Moss. Bildet er positivt i den forstand at beliggenhet og gode kommunikasjonsmuligheter, særlig i forhold til jobb, er et viktig og bra trekk ved byen. Tolkningen forsterkes da vi vet at både Kalle, Sigvart og Tobias dagpendler til andre byer på Østlandet.

"Moss er akkurat passe stor"

Moss er en middels stor by i norsk sammenheng, med relativt få innbyggere i forhold til de største byene i landet. Et positivt stedsbilde er Moss som den trygge småbyen.

Paul: "Moss er en helt fantastisk by, akkurat stor nok, nærme nok alt, både Oslo og Göteborg er ganske nærme. Det er småbyen som ikke er så langt fra storbyen, hvis man er interessert i det. Vi har ikke mista småbypreget vårt. Jeg har bodd i Oslo, men trivdes ikke. Det er for stort, for dyrt, for møkkete, for mange narkomane og horer overalt."

Dina: "Jeg har valgt å flytte tilbake til Moss fordi jeg synes byen er akkurat passe stor. Det er liksom små forhold, samtidig som man får bo i en by, og at det er landområder rundt."

Irene: "Moss er en veldig koselig by, trygg by. Liten nok, stor nok. Tilgjengelighet til så mye. Natur, strender og man har togforbindelse og bussforbindelse til store byer."

Intervjuer: "Hvorfor har du valgt å bli boende i Moss?"

Inger: "For å beskytte ungene mine! Når man bor i en by, som man er lommekjent i som jeg er, med to generasjoner unger, vet jeg akkurat hvor ungdommen er. Jeg

vet hvor de har tenkt seg også. Jeg har et stort nettverk her. Da jeg møtte mannen min, hadde han hus på Bygdøy med egen strand. Jeg ville ikke bo der, ikke snakk om! Alt rundt deg var jo privat. Og ikke visste jeg hvor ungene var, de kunne bare sykle ned til Oslo- skummelt! Men det er veldig fint utgangspunkt å ha unger i Moss altså.”

Opplevelsen av Moss som en passe stor by skaper positive stedsbilder for de informantene som knytter *småbyen* til noe attraktivt. Storbyer som Oslo blir gjerne forbundet med kriminalitet, anonymitet og utrygghet, der ingen kjenner hverandre. Dette kan vi knytte til Tönnies begreper *gemeinschaft* og *gesellschaft* (Knox & Pinch 2006). *Gemeinschaft* knyttes til de mellommenneskelige relasjonene i tradisjonelle samfunn, der man opparbeidet (lokale) dype, langvarige og følelsesmessige forhold basert på trygghet og kjennskap. Det er nettopp slike lokale nettverk humanisten Relph (1976) er bekymret for at skal forsvinne i den moderne verden full av teknologi, som fører til en *stedsløs geografi*. *Gesellschaft* anses som et produkt av urbanisering og industri, der forholdene baserer seg på logikk og effektivitet, og blir derfor løse, utrygge og upersonlige. For Paul, Dina, Irene og Inger, som er vokst opp i Moss, blir småbyen, som Moss representerer, synonymt med trygghet og gjenkjennelse. Deres bilde av Moss, i forhold til Oslo, kan tolkes som en opplevelse av å ha *gemeinschaft*-liknende bånd i byen, det vil si dype, stabile nettverk og en følelse av trygghet. Oslo derimot, representerer et samfunn basert på *gesellschaft* i disse informantenes øyne, og anses som upersonlig og utrygt. Det er nettopp denne usikkerheten rundt det å bo i storby som har gjort at disse informantene heller vil bo i Moss. Når vi vet at Moss har mange tilflyttere, spesielt fra Oslo-området, kan det være et slikt bilde av byen som dominerer. Selv om nyinnflyttere ikke nødvendigvis har et nettverk i Moss, er det ikke gitt de har det i storbyen heller. Videre er det mange tilbakeflyttere til Moss, som også kanskje deler dette bildet. De har i tillegg som regel et nettverk i byen, da de har vokst opp her. Moss er en liten by med mye naturområder, men det er en by, som Dina påpeker. Bildet presenterer småbyen som representant for ”pose og sekk” fenomenet. Her kan man være trygg, man er i nærheten av naturen, samtidig som man kan oppleve det urbane liv.

”Oslofjordens perle”

Det er ofte Jeløya som blir trukket frem som ”Oslofjordens perle”. Jeløya er en del av Moss kommune, men anses ofte som en litt annerledes del av byen, både fordi den er

fysisk adskilt som øy, men også fordi Jeløya har hatt et rykte for å være Moss "beste vestkant" og flotteste område.

Intervjuer: "Hvor er det fineste stedet i Moss?"

Dina: "Jeg synes jo det er veldig vakkert på Jeløya"

Beate: "Jeløya, med naturen, gården og galleriene."

Olivia: "Alby! På grunn av naturen der."

Sigvart: "Absolutt fineste stedet er Jeløya. Alby og toppen ved Stalsberget hvert fall, med panoramasyn på Oslofjorden."

Paul: "Det fineste stedet i Moss er Albyskogen på Jeløya. Der liker jeg meg veldig godt. Den plassen ned til Bredebukt, der du kommer ut av urskogen og det åpner seg opp en kjempestrand, er flott."

Inger: "Det er vel på Jeløya, oppe ved Bjørnstadvillaen, og Solbergsletta."

Bildene av Jeløya som kunststed- og naturområde er uten tvil positive blant svært mange av informantene. Men hvorvidt disse positive bildene av Jeløya overføres til bildene av Moss er ikke like sikkert. Flere av informantene skiller klart mellom Moss og Jeløya som steder. For eksempel stiller Inger spørsmålet "da er vi liksom ikke på Jeløya eller?", da jeg spør henne om hvordan hun vil beskrive byen? At Inger setter spørsmålsteget ved hvorvidt Jeløya er en del av definisjonen på Moss, kan tolkes som at hun har et eget stedsbilde av Jeløya. Det vil si at hun dermed ikke integrerer Jeløya, som hun har positive bilder av, i bildet av Moss og Moss sentrum, som hun generelt sett har negative bilder av.

Intervjuer: "Hvordan vil du beskrive Moss?"

Paul: "Oslofjordens perle! Det er jo Jeløya, men det er en del vi har annektert."

Pauls beskrivelse av Moss under et positivt slagord som av mange oppfattes som Jeløyas, kan tolkes som om Paul har positive bilder av *hele* Moss, og ønsker å vise at det ikke bare er Jeløya som innehar visse positive kvaliteter. Han impliserer, i motesetning til Inger, hele Moss i et positivt bilde, som ofte anses som tilhørende ett bestemt område. På en måte skiller også Paul mellom Moss og Jeløya, og ytrer flere ganger et syn på jeløyainnbyggere som kaksete og snobbete, og hevder at han aldri selv vil bosette seg der. Man kan tolke dette som et slags stedsmessig mindreverdighetskomplekst, og et ønske om å bryte ned Jeløyas enerett på bildet som "Oslofjordens perle". Steder inngår i

stedshierarkier, og rangeres ut i fra kvaliteter stedet synes å inneha (Carlsson 2001). Hvilke kvaliteter som anses som attraktive kan videre knyttes til kulturell kapital (Bourdieu 1997). Kunst blir i vårt samfunn gjerne ansett som "riktig" kultur og viser god smak, og steder som knyttes til kunst, rangeres dermed ofte høyt i hierarkiet. Paul ønsker å vise at Moss og mossinger (som i Paul sine øyne ikke er Jeløya eller jeløyafolk), også har positive kvaliteter og er "like gode" som øyboerne. Altså ønsker Paul å knytte det Jeløya representerer til Moss som helhet.

Intervjuer: "Har Moss en egen identitet eller image synes du?"

Beate: "Moss skiller seg liksom ikke ut i mengden! Så nei. Moss er egentlig ikke noe, det er ikke noe spesielt. Det eneste er Jeløya da, der er det flott. Det er Oslofjordens perle."

Beate, som er bosatt på Jeløya, innlemmer ikke Jeløya innunder Moss, i motsetning til Paul. For henne har ikke Moss en egen identitet, det er det Jeløya som har. De positive kvalitetene tilhører Jeløya, og overføres dermed ikke til bildet av Moss.

Sentrumsfornyelse har ofte som mål å overføre de nye, positive bildene av sentrum til hele byen (Vestby 2005a). Men i Moss' tilfelle synes bildet av Jeløya som mer attraktivt enn bildet av sentrum, nettopp fordi stedet blir knyttet til attraktive stedstrekk som kunst og rekreasjon. Det kan tolkes som at selv om bildene av sentrum kanskje er forbedret, anses bildet av Jeløya likevel som mer attråverdig hos mange informanter, blant annet fordi området og innbyggerne synes å ha en sterkere kulturell kapital enn andre områder og innbyggere i byen. Som Carlsson (2001) hevder, påvirker menneskene på stedet, bildene av stedet. Han trekker frem hvordan Bærum rangeres langt høyere i stedshierarkiet og anses som mer attraktivt enn for eksempel Strømmen, selv om begge stedene ligger i omtrent samme avstand fra hovedstaden. Dette begrunner han med at folk fra Bærum gjerne blir ansett som mer verdifulle. På samme måte kan det i Moss' tilfelle synes som om noen av informanter anser jeløyainnbyggere som mer verdifulle (rike, velstående, god smak), enn andre mossinger, noe som støtter tolkningen om at Jeløya for flere informanter er over Moss i stedshierarkiet.

Mye omliggende og tilgjengelige naturområder rundt Moss blir videre fremhevet som viktige positive trekk ved byen, som er med på å gjøre Moss til en perle i flere

informanters øyne. Som vi så i forrige kapittel har rekreasjonsstedene rundt Moss betydning for informantenes bruk av byen. Disse områdene har også innvirkning på informantenes stedsbilder.

Intervjuer: "Hva er det beste med Moss?"

Dina: "Det er muligheten til og både ha by og land på ett og samme sted. Det er jo en by, men alle naturområdene rundt, gjør at man kan velge nesten sjøl, om du vil være i byen eller på landet den dagen. At du har strand og skog."

Sigvart: "Vi har jo alt! Vansjø, tilgang til fjord. Marka om vinteren. Alle fasiliteter du trenger for å føre et greit liv."

Som vi ser, knyttes også positive bilder av Moss til andre naturområder enn bare Jeløya. Noen informanters stedsbilder innlemmer altså andre områder i bildet av at Moss er "en perle".

De positive bildene av byen jeg har identifisert, er todelt. Det kan synes som om informantene skiller mellom bildene av byen Moss og Moss sentrum. Bildene av Moss by er positive i den forstand at mange informantene knytter kombinasjonen av å bo i en passe stor by, med gode kommunikasjonsforbindelser samt mange natur-og rekreasjonsmuligheter til noe positivt. Det er mer bestemt de *naturlige* trekkene ved Moss de positive stedsbildene bygger på, ikke sosiale trekk som folkelivet eller kulturen. Informantene trekker nettopp frem Moss' rekreasjonsområder som steder de benytter seg av (se kapittel 5.2). Både sjøen, Vansjø og Mossemarka er slike steder, som vi ser omtales som flotte, og som bidrar til å skape de positive stedsbildene. Dette er bykvaliteter som tilhører Moss og som av informantene blir ansett som unike for byen. Jeløya er også en svært viktig del av de positive stedsbildene av Moss, selv om bildene av området blant flere skiller seg fra bildene de har av resten av byen.

Bildene av sentrum kan på en annen side knyttes til *bruken* av sentrum, som vi så i kapittel 5. Sentrumsrevitalisering brukes ofte som et middel for å forbedre bildene av *hele* byen, da man kan si at sentrum ofte er byens representant og ansikt utad. Informantene tar i stor grad opp at de synes sentrumsområdet har blitt estetisk vakrere. Særlig blir Møllebyen trukket frem som et område informantene har svært positive

bilder av og bruker mye. Dette gjelder også gågaten, selv om den i mer varierende grad blir brukt. Likevel har jeg lite belegg for å hevde at sentrumsfornyelsen har hatt stor innvirkning på stedsbildene informantene har av *hele* Moss. Det vil si at sentrum fremstilles som et forbedret enkeltområde av mange, men det er få som trekker frem at sentrumsfornyelsen har ført til at de ser på Moss med mer positive øyne.

6.2 Moss som en by uten en tydelig (positiv) identitet

Til tross for at mange synes Moss er et godt sted å bo grunnet beliggenhet og gode muligheter for å komme seg ut i naturen, blir også negative kvaliteter trukket frem.

”Mosselukta er det eneste som teller”

Moss er kjent som stankens by på folkemunne. Det er dette bildet av Moss informantene stadig opplever som viktigst for Moss’ image.

Intervjuer: ”Hva er det verste med Moss?”

Tobias: ”At Moss ikke har skjønt at avfallsdeponier bør være jækla langt fra befolka områder, ikke 25 m fra motorveien gjennom byen. Moss har alltid vært stemplet, på grunn av Peterson. Sånn som reklamen til Stena Line, da de hadde avganger herfra, at kjenner du lukta av Moss, da hadde du kommet halvveis fra Frederikshavn. Nå kjenner du at du er i Moss når du kjenner eimen av metan. Det er den største tragedien i Moss. Peterson lukta har fått en arvtaker.”

Beate: ”Lukta! Det er det verste med Moss. Mosselukta og fyllinga. Fyllinga er verst!”

Britt: ”Det er jo søppelfyllinga. Det er synd de ikke klarer å få bukt med den luktproblematikken. Sånn at inntrykket folk sitter med i Moss er at det lukter dritt. Det er leit.”

Det er ikke nødvendigvis den klassiske mosselukta som informantene trekker frem som negativ. I dag er søppelfyllingen flyttet til Solgård Skog, det vil si at den ligger langs E6, rett ved den nordgående avkjøringen til Moss. Denne lukten oppleves av informantene som meget skjemmende, og blir kalt den ”nye mosselukta”. Bildet dannes når forholdet mellom Moss og lukt sammenkobles og likestilles, og andre trekk ved Moss ikke oppleves å komme frem.

Intervjuer: "Når du møter nye mennesker, og forteller hvor du er fra, hva slags reaksjoner får du da?"

Kalle: "Stort sett litt himmelfallen negativitet om lukta. Den kommer alltid. Lukta er første reaksjon og spørsmål om jeg ikke plages av den. Det er ingen andre ting jeg har bitt meg merke i. Det er få som tar opp kunsten, ikke før jeg bringer det på bane."

Kalles beskrivelse av hvordan utenforstående ser på Moss, representerer mange informanters opplevelse av Moss' image som en by som ikke har annet å tilby enn lukta. At Moss for eksempel kan by på kunstgallerier, opplever Kalle at det få som kjenner til. Selv om noen av informantene oppgir at de har fått spørsmål om galleri F15 og Jeløya av utenforstående, er det uansett mosselukta som først og fremst forbindes med byen.

Sigvart: "Jeg tror ikke Moss betyr noe spesielt for å si det sånn. Folk har ikke noe inntrykk av Moss. Jeg sier alltid at jeg drar tilbake til solsiden, når jeg skal hjem fra jobb. Men jeg alene kan ikke redde inntrykket folk har av byen. For det eneste er lukta som har festa seg ved Moss."

Det er en ekstra utfordring å forsøke å endre et stedsimage når det allerede er knyttet negative bilder til stedet (Ruud m.fl. 2007), slik som mosselukta kan sies å være. Til tross for at noen av informantene opplever at andres påpeking av mosselukta har gått fra å være seriøs til å bli mer vennskapelig erting, har de likevel et behov for å forsvare byen sin. Mange av informantene er opptatt av å opplyse utenforstående om at mosselukstens æra er over, slik som Inger, som forteller at hun raskt avvæpner samtalepartnere hvis de tar opp tematikken. Paul har en annen holdning.

Paul: "Den gode, gamle mosselukta er mye bedre enn dynga. Så den savner jeg faktisk. Jeg synes det er bra det ble kulturminne. Da jeg studerte i Oslo, og kom med toget hjem, gjennom Peterson, og fikk den lille dæsjen av lukta, da var jeg endelig hjemme. Det er noe positivt for meg. Jeg hadde ikke likt om Peterson forsvant. Mosselukta hadde forsvunnet og hva skulle man sagt? 'Moss ja, det er den byen som hadde den lukta for 10 år siden?' Jeg er stolt av mosselukta! Jeg vil tappe den på Norgesglass å selge dyrt."

For Paul er mosselukta noe han velger å være stolt over, nettopp fordi det er et nasjonalt referansepunkt. I stedet for å være flau eller fortelle andre at lukten har forbedret seg, ønsker han *mer* mosselukta, slik det var tidligere. Dette kan tolkes som at Paul knytter Moss' identitet til mosselukta, fordi byen med dette i det minste har en egen identitet, selv om den er negativ. I så måte kan Pauls utsagt sammenliknes med uttrykket "all PR

er god PR". Hvilken identitet skal byen ha hvis ikke den er luktbyen? Relph (1976) hevder at steder består av tre bestanddeler, som alle er med på å skape stedsoppfatningen, nemlig den fysiske utformingen, aktivitetene og meningene. Altså knytter Paul Moss' identitet eller mening til mosselukten, og dermed altså Petersons papirproduksjon, som kan sies å være en aktivitet. Mosselukten blir altså det som er med på å gi Moss sin gjenkjennelige karakter, og dette er noe som ikke må endres på, i Pauls øyne.

"Byen er liksom i puberteten"

Et annet, negativt bilde av Moss, er metaforen om at Moss er i puberteten og på leting etter sitt eget særpreg. Tidligere tungindustribyer har gjerne et slikt problem. Hva er byens identitet, hva skal den bli, når man ikke lengre kan være industriby? Kunst og kultur som viktige elementer i byutvikling, har vært meget populært i byers regenereringsprosesser, for slik å skape en ny identitet og et forbedret image (Bergsli 2005).

Sigvart: "Det er vanskelig å sette et ord på det. Moss er liksom litt ubestemmelig. Jeg er glad i byen, men den er fortsatt litt sånn ubestemmelig. Det må man se litt på, er at Moss driver og omformer seg fra industriby til handelsby også. Sånn krampeaktig i enkelte sammenhenger, men det begynner å likne noe etter hvert."

Omstruktureringen byen gjennomgår i dag, oppleves for flere informanter som noe uklart. Det informantene beskriver som Moss' ubestemmelige identitet, kan forklares med skiftene i bypolitikken, som medfører endringer i byens fysiske uttrykk, men også sosiale kvaliteter. Moss' tidligere rolle som industriby innebar både industriarbeidsplasser i byen, fabrikklokaler og tilrettelegging for produksjon. Industribyimaget blir i dag ansett som gammeldags og utdatert, og dermed blir en industribyprofil knyttet til noe uattraktivt. Videre knyttes ikke industri kun til en produksjonsform, men også til et bestemt klasse: arbeiderklassen. I industribyen arbeidet mange av innbyggerne på fabrikkene og hadde andre krav til byens rolle. I dag er situasjonen annerledes. Sentrumsfornyelsen er derfor ikke bare et forsøk på å bedre imaget utad, men også for å tilrettelegge for den stadig voksende middelklassens krav til tilbud, som for eksempel shoppingmuligheter, restauranter og utesteder. Som så mange andre tidligere industribyer, prøver derfor også Moss å endre seg i retning av en

postmoderne by. Byen må tiltrekke seg bedrifter, investorer og andre ressurser, som skal styrke den nye økonomien byen nå skal leve av. I forsøket på å bli en slik by opplever noen av informantene at byen er som i puberteten: kaos grunnet ombygging og på fomite søking etter en ny identitet.

Intervjuer: "Har Moss et eget image eller identitet synes du?"

Inger: "Vi hadde, men den er mista. Vi hadde industribyen, og det har vi ikke mer nå. Nå er vi under ombygging, vi er liksom i puberteten... Det er helt sånn derre at kapitalismen råder nå. Hvem kan kjøpe hvilket bygg? Kommunen er ikke tungt inn i prosessene hvert fall."

Ingers uttalelser om at det i dag er kapitalismen som rår i byen, kan tolkes som en reaksjon på entreprenørbyen. I postmoderne byer er det gjerne entreprenørbyen som er normen, da man ser på denne styringsformen som mest lønnsom og progressiv (Bergsli 2005). Inger, som er opptatt av å sikre retten til offentlig bruk, og å jevne ut klasseskillene i Moss, anser private utbygges rett til å kjøpe opp områder og bygge nytt, som noe negativt. Dette fordi private utbyggere i hennes øyne ikke vil bevare gamle bygninger. Inger mener altså at private aktører ikke vil ta vare på det hun anser som Moss' særpreg – historien og industrien. Dette fordi hun tenker at utbyggere kun vil tenke kapital, og dermed ikke ser på estetikk eller bevaring som profittmaksimerende. At kapitalismen, som hun kaller det, får være med å bestemme hvordan Moss skal se ut fører til et negativt bilde, fordi byen blir både historieløs og identitetsløs i hennes øyne.

At det nettopp er informantene over 50 år, Inger og Sigvart, som tar opp hvordan de opplever at byen er i en omstrukturingsfase, er neppe tilfeldig. Denne overgangen blir ikke alltid lett, noe informantene som opplevde den tydelige profilen Moss hadde før, har lagt merke til. Mange byer, som Moss, vil oppleve at transformasjonen medfører identitetsvanskeligheter, da byen, som en tenåring, ikke har funnet sin egen identitet eller "nye selv" ennå.

"En ren gjennomfartsby"

Det er ikke vanskelig å komme seg til Moss, uansett hvilken vei man ankommer. Byen ligger sentralt ved firefelts E6, byen er stoppested på flere bussruter mellom Oslo og Sverige, Moss er en sentral togstasjon på Østfoldbanen, byen er et viktig knutepunkt for

ferjetrafikken over Oslofjorden, samtidig som Rygge internasjonale flyplass er lokalisert i nabokommunen. Men tilgjengeligheten er ikke nødvendigvis synonymt med antall besøkende, eller med på å gjøre Moss til en turistby, i informantenes øyne.

Intervjuer: "Hvilken type by er Moss?"

Inger: "Det er fortsatt en gjennomfartsby da. Dessverre."

Pelle: "Moss har aldri vært den som utmerker seg, om du ser på de tre byene Moss, Fredrikstad og Sarpsborg, så sier de alltid at Fredrikstad har uthevet seg mest, som plankebyen. Så er Moss et sted på veien til Fredrikstad eller Sverige. Moss ligger hele tiden i bakevja."

Sigvart: "Det er for lite interesse for byen. Jo, de fleste har vært i Moss, men kun på gjennomreise. Ingenting tiltaler besøkende. Det finnes ikke en markering, som gir forbigående en positiv overraskelse. Det ser en jo sjøl når man er ute og reiser, på vei til en plass. Da skal det mye til før man stopper. Da må det være noe stort."

Britt: "Jeg har faktisk hørt en gang at: 'Moss ja, det er bare et sted vi kjører forbi på vei til Sverige'. Men de som tar seg bryet med å komme inn til Moss og ser hva kommunen har å by på, blir positivt overrasket. Jeg har venninner som blir forbløffet over hvor fint det er her."

Paul: "Det er ingen som har fått med seg forandringene som har skjedd i Moss. Men har du fått med deg forandringene som har skjedd i Kragerø? Drammen har man dog fått med seg, det fordi Drammen så helt jævlig ut. Byer som Moss og Risør møtes med likegyldighet. De er ikke viktige liksom."

Informantenes utsagn tolkes som et resonnement der utenforstående ennå ikke har sett hva byen har å tilby eller byens fornyede sentrumsuttrykk, slik disse informantene har gjort. Informantene her har ikke nødvendigvis negative stedsbilder av Moss, men ønsker at flere skal se byen. Tolkningen tar utgangspunkt i at informantene opplever Moss' image som urettferdig negativt, der myten om Moss som uattraktiv luktbu dominerer. Tolkningen videreføres til å innlemme ideen om at utenforstående må lokkes til å oppleve byen, og dermed selv se at imaget og mytene er feilaktige. Stedsmyter kjennetegnes nettopp ved at stedsbilder blir så allmenngyldige og utbredte at de blir ansett som sannheten, også av mennesker som ikke har vært på stedet (Ruud m.fl. 2007). Stedsmarkedsføring og promotering av Moss er dermed noe flere informanter er opptatt av, for slik å vise at byen er mer enn en gjennomfartsby og verdt å besøke.

Kalle: "Hvis jeg hadde fått være med, hadde jeg ville tenkt mindre sentrumsfornyelse og mer bymarkedsføring. Sentrumsfornyelse er på en måte sånn furting over hva vi ikke får, du og jeg, i forhold til hva byen er tjent med."

I overgangen fra industribyen til en postmoderne by, benytter byer seg ofte av en kombinasjon av sentrumsrevitalisering og stedspromotering. Mange byer glemmer i prosessen innbyggernes behov, og fornyer og markedsfører seg i mot potensielle innflyttere, investorer og turister, noe Turok (2009) advarer mot. Informantene synes ikke å ha denne opplevelsen, heller tvert i mot. Flere informanter, som Kalle, klager over at ikke kommunen har gjort mer for å markedsføre byen de siste årene.

Transformasjonen byer som Moss går gjennom, interpreteres som en måte samfunnets underliggende behov og krav endrer seg på (Ellefsen 2005). Man opprunder byen for å modernisere og endre byens fysiske uttrykk og tilpasse den de endrede kravene i samfunnet. Derfor kan man stille spørsmål om det er mulig å endre byens image og promotere den som en by som tilfredsstillter samfunnets nye krav, uten en fysisk fornyelse. Det gjelder altså å finne balansegangen mellom fornyelse og promotering, og ikke å satse alt på ett kort. Markedsføringen og satsingen på å bedre Moss' image oppleves altså som utilstrekkelig blant flere informanter. For lite promotering er med andre ord med på å opprettholde et negativt og uattraktivt luktimage, og synet på Moss som et sted man ikke besøker. På spørsmål om informantene tror utenforstående har fått et bedret inntrykk av Moss grunnet sentrumsfornyelsen, svarer samtlige informanter negativt, slik som Tobias og Beate her representerer.

Tobias: "Jeg har mer følelsen av at mange har fått opp øya for at Moss er et fornuftig alternativ, i stedet for å bo i Oslo. Heller flytte til Moss og så pendle."

Beate: "Folk har oppdaga at det ikke er så langt til Oslo, derfor har vi fått mange innflyttere også."

Intervjuer: "Hvorfor valgte du å flytte til Moss?"

Britt: "Da vi flyttet, bodde vi i Fredrikstad og jeg jobba på Lysaker. Det var ikke togtrafikk mellom de stedene. Så årsaken er altså kommunikasjon og nærhet til Oslo. Og så får man mer for pengene ved å kjøpe seg hus i Moss enn i Oslo. Det er mange som tenker på prisene. Det er fortsatt langt igjen til Oslopriser."

Tobias' og Beates forklaring på hvorfor det er mange innflyttere i Moss, illustrerer igjen poenget at det ikke er sentrumsfornyelsens konsekvenser (som en mer attraktiv by?) som har størst forklaringsverdi. Det er i stedet de *naturlige* trekkene ved Moss, altså beliggenheten i forhold til Oslo, som gjør at utenforstående kan synes å være positive til byen. Britt er den eneste av informantene som er innflytter. Hun oppgir nettopp at det er praktiske årsaker til at hun valgte å flytte til Moss, ikke byens egne kvaliteter, som

estetikk eller gode, lokale tilbud. Da Britt valgte å flytte til Moss for 12 år siden, opplevde hun byen som mindre attraktiv enn hun gjør nå, det vil si at hun før flyttingen ikke hadde spesielt positive bilder av byen. Dermed var det ikke byen i seg selv som tiltrakk Britt. Dog er Britt svært fornøyd med Moss slik byen fremstår i dag, og har generelt meget positive bilder av Moss anno 2010.

Disse negative bildene av Moss, som legger vekt på at byen ikke har en tydelig (positiv) identitet, har i likhet med de positive stedsbildene, i relativt liten grad direkte sammenheng med sentrumsfornyelsen. Dog kan man si at de negative bildene til dels er mer knyttet til sentrumsfornyelsen enn de positive. At byen ikke har klart å skaffe seg et annet image enn "luktbyen", en nytt identitet (etter industribyens slutt), eller et image i det hele tatt, kan tolkes som en misnøye med hva man har fått ut av arbeidet med sentrumsfornyelsen, da ingen utenforstående har fått med seg forandringene, grunnet manglende stedsmarkedsføring. Med andre ord kan det synes som mange av informantene mener sentrumsfornyelsen ikke gjort *nok* for byen, til tross for at de synes sentrumsområdet i seg selv er forbedret.

6.3 Moss' identitet som "byen slik den var"

Turok (2009) er opptatt av innbyggernes forhold til sentrumsfornyelsesprosessene, og at byene må ta vare på sine gamle særpreg. Var byen tidligere en industriby, er ideen at industribyimaget bygges på, i stedet for å byttes ut. Dette vil gjøre byen interessant og unik. Møllebyen representerer Moss slik "byen slik den var", og som vi har sett, blir denne gentrifiserte bydelen mye brukt og anses som et vellykket fornyet område.

Intervjuer: "Hva slags type by er Moss?"

Sigvart: "Jeg henger litt for mye igjen i den industribyen. Så Moss blir liksom ikke noe 'rosenes by' eller slikt. Dessverre. Ikke ennå."

Paul: "Det er viktig også å tenke på hva vi var i gamle dager, å ha industribyen i bakhodet. Jeg vil fortsatt ha industribyen. Jeg synes ikke det er feil, for det er det vi *egentlig* var. Jeg ser ikke noe motsetning mellom å være kunstby og industriby."

Tobias: "Moss er *opprinnelig* en industriby som har flagga ut. Den industrien som var, er borte. En av de store hjørnesteinsbedriftene rakk å bli 97 år før dem stenge dørene på Glassverket. Så sånn sett har Moss skifta veldig, gått fra å være en industriby, det vi var på 60-70-og 80 tallet, til å bli mer en pendlerby."

Moss' identitet som industriby er for mange informanter fortsatt en del av bildet de har av byen. Til tross for at det er lite tungindustri igjen, er det ikke slik at bildene av Moss som industriby automatisk forsvinner. Selv om industribyimaget i dag knyttes til noe gammeldags og utdatert, er det likevel en del som fortsatt arbeider på Peterson og andre fabrikker. Industrien forbindes med andre ord ikke kun med noe negativt, men representerer fortsatt arbeidsplasser og jobbmuligheter. Moss som industribyen knyttes dermed også til noe trygt og kjent. Ønsket om å bevare industribyidentiteten kan altså tolkes som et ønske om å bevare det faste holdepunktet industrien representerer. At Moss fremdeles forbindes med industri bekrefter dermed at byens identitet for flere informanter ikke bare bestemmes ut i fra hva byen er, men også fra hva den har vært historisk sett (Vestby 2009). Selv om byens identitet er i endring, blir de gamle bildene av byen altså ikke glemt, men er med i prosessen som danner den nye identiteten og de nye bildene, både positive og negative.

"De river ned og bygger nytt"

Essensialisten Norberg-Schulz (1996) er opptatt av at byens identitet, *genius loci*, bevares gjennom en bestemt byggeskikk eller stilart.

Overarkitekt: "Arkitekturen i Moss har ikke vært gjennomtenkt i den forstand at man skal bygge alt i lik stil. Moss er eksempel på en by som alltid har vært moderne. Det vil si at man aldri har vært redd for å fjerne det gamle og bygge noe nytt. Man bygde i det som var den tids stil og som var moderne da. Dermed har Moss blitt en by som er spennende og variert, litt hulter til bulter."

Intervjuer: "Er det pent?"

Overarkitekt: "Nei, ikke nødvendigvis slik som for eksempel Ålesund eller Tvedestrand, men det er levende og det er veldig mange tydelige tegn på når ting ble gjort. Mange epoker synes, og man kan lese byens utvikling i arkitekturen. Man kan se at det ikke har vært mye styring eller verneinteresser. Dette har nok noe med industri å gjøre, fordi industri handler om å ta tak og gjøre det siste, moderne. Denne industriholdningen er Moss preget av. Er noe gammalt, river man det og bygger noe tidsmessig. Dette er rotfestet i Moss og er noe progressivt. Moss ser hele tiden fremover, ikke så mye tilbake. Det å verne noe i Moss har vært vanskelig, og sett på som unødvendig."

Paul: "Man har en del trangsynte byantikvarer som tillater litt av hvert å skje her i byen. For du har sett bilde av den gamle politistasjonen, før de bygde opp Kirkegata 14? Der var det 3 små hus, som utgjorde en slik bylomme, som de rev for å bygge den forferdelige klossen. Pia-senteret og Amfisenteret er jo sånne klosser. Det verste er at de ikke ser alt det man kunne tatt vare på. Det er mange byer som har klart det. Skulle man første bygd noe på nytt, skulle man tatt hensyn til den gamle arkitekturen."

For Moss kommune har altså ikke vern om en spesiell arkitektur eller bevaring av gammel bebyggelse vært prioritert, da man heller har valgt å tenke nytt og alltid være moderne. Men Paul mener å huske en mer bestemt arkitekturtype enn det arkitekten gjør. Mens kommunen så på de gamle husene, som Paul refererer til som forfallne og i veien for utvikling, ser Paul på dem som en del av gamle Moss, og en del av en mer helhetlig byform, som fantes under byens industriepoke.

Inger: "Man skulle tatt vare på de gamle bygningene i stedet for å bygge Amfi. Jeg ser opp på en tomt der ved Posthuset (se sentrumskart kapittel 4.4- egen tilføyelse), som har blitt revet, som jeg var en del på i sin tid. Som har ligget som et sånt krater i 20 år. Nydelig gammelt hus, som folk hadde bodd i hele livet sitt. Tror det var Storebrand som skulle bygge næringsbygg der. Det ble aldri noe av."

Noen av informanter opplever at Moss har mistet sin identitet og karakter nettopp på grunn av at så mye av det gamle har blitt revet. Inger stiller seg særlig kritisk til nedrivning av gammel bebyggelse, som vi har sett tidligere, og mener det er den manglende bevaringen som har ført til at byen er "som i puberteten". Videre kan vi trekke inn Relphs (1976) inndeling av sted i tre bestanddeler. Endres den fysiske delen, endres i humanistens teori også stedets *mening*. For noen informanter, som Paul og Inger betyr dette at Moss har mistet sin karakter nettopp fordi Moss i deres øyne knyttes til byens (tidligere) fysiske uttrykk og arkitektur. I så måte er de enige i Norberg-Schulz (1996) antakelser om at stedets identitet ivaretas gjennom en bestemt, lokalt tilpasset byggeskikk, som passer stedets *ånd*.

Britt: "Med en gang man river et gammalt hus her i byen, så er folk der med en gang, fordi det kan vi ikke gjøre, da blir vi historieløse. Det er sikkert noe av det som har blitt revet som sikkert ikke skulle vært det, men verden går fremover. Jeg synes det blir litt for mye nostalgi."

Britt er innflytter, og har bodd i Moss i 12 år. Britt anser protester mot nedrivning av gamle bygg som noe særegent for mossinger, og skjønner ikke problemet med å fornye bybildet. Britt har ikke selv opplevd disse gamle, revne bygningene som hun mener mange mossinger ubegrunnet ønsker å bevare. Hun har ikke selv en tilknytning til Moss slik byen var under den tyngste industribyepoken, og før de gamle husene ble revet (for 20–30 år siden), slik for eksempel Inger og Paul har. Vestby (2001, i Carlsson 2001) hevder at det er stor forskjell på det å være tilflytter og det å være født og oppvokst på

stedet, når det gjelder hvordan man oppfatter eget bostedet, da "innfødte" har knyttet seg til stedet via flere livsfaser. Noen av informantene som er født og oppvokst i Moss, synes derfor å ha mer fokus på byen slik den *var*. Fornyelsen Moss har gjennomgått, viser hvordan dynamikken til et sted alltid vil være i endring. Byen endres, fornyes og knyttes til stadig nye ting, som for eksempel kunst eller handel, og i mindre grad til industri. Men for noen informanter synes det som om omveltningene blir for store, og byens nye identitet knyttes til noe som i deres øyne ikke er *autentisk* for stedets identitet. Dette kan tolkes som at det er industribyidentiteten som for Inger og Paul anses som Moss' "ekte" identitet, som må ivaretas gjennom bevaring av det fysiske uttrykket, slik som Norberg-Schulz (1996) vil si seg enig i. Britt derimot, omfavner endringene som kommer, da det i hennes øyne er viktig å følge utviklingen som skjer i samfunnet. Hun knytter med andre ord i liten grad Moss' identitet til byens fysiske del. I et sosialkonstruktivistisk perspektiv vil alltid stedets identitet være i endring, og er aldri fastlåst i en bestemt stilart, periode, fysisk bebyggelse eller aktivitet, som for eksempel industrien (Røe 2002).

Det kan altså synes som at det er informantene som stiller seg mest negative til sentrumsfornyelsen, som også knytter Moss' identitet mest til byens fysiske strukturer. Informantene som ikke er positive til fornyelsen Moss har gjennomgått, synes heller ikke å ha forbedret sine bilder av Moss som *helhet*. De positive bildene de tidligere hadde av Moss, synes derfor å ha forsvunnet i løpet av sentrumsfornyelsesprosessen, da byens identitet i deres øyne ikke lengre er til å kjenne igjen, rett og slett fordi den er blitt revet ned.

6.4 Moss identitet som slik den bør bli

"Det er jo badebyen Moss som må promoteres"

Håp og tanker om hva byen bør bli i fremtiden, kan vise hvilke bilder informantene har av byen i dag, altså hvilke positive trekk eller særpreg ved byen som bør bli en del av imaget utad. Moss' beliggenhet ved sjøen blir, som vi har sett, fremstil som et positivt bilde av byen, og sjønære område trekkes frem som steder informantene bruker mye.

Inger: "Jeg tenker på Moss som badebyen jeg asså. Man kan godt holde på med Momentum, kunst og kultur og sånn, men det at det er en strandby, profilerer heller Moss som det, for vi har en strand som går helt inn i sentrum! Det er helt fantastisk!"

Britt: "Vi er jo en kystby. En litt uteglemt perle kanskje, som bør vises! Jeg tenker at Moss har utrolig mange fine kvaliteter, du har veldig mange friluftsområder og du kan gå og bade på en fin strand midt i sentrum. Det må frem."

Dette positive bildet av Moss som sjøbyen er for noen informanter så sterkt, at de synes det er byens tilknytning til Oslofjorden og Vansjø som bør utgjøre Moss' image i fremtiden. Hvis byen skal promoteres som et sommerlig badeparadis, er det eneste kriteriet at det er gode bademuligheter i byen, noe det i stor grad er. Badebyen Moss spiller kun på Moss sjønære beliggenhet, og stiller ikke så store krav til verken sentrumsregenerering eller aktiv planlegging. Igjen er det beliggenheten, rekreasjonsmuligheten og tilgangen til sjøen i sentrum som blir trukket frem som den viktigste bykvaliteten utenforstående bør få øynene opp for i fremtiden.

"Moss kan godt bli kunstbyen"

Moss har satsset på å fremstille et image som kunstbyen. Dette ser vi for eksempel i kommunens sentrumsplan, som vektlegger kunstens tydelige nærvær i bybildet (Moss Kommune 2007). Men det er ikke alltid myndighetenes ønsker om hva byens image skal bli, er i overensstemmelse med hva innbyggerne mener (Ruud m.fl. 2007).

Intervjuer: "Hvilken type by bør Moss bli synes du?"

Olivia: "Mer kunstby. Det er bedre enn mange andre alternativer."

Tobias: "Ja det er jo mye kunst, gjemt og glemt i byen, noe litt mishandla og nedtagget. Det er mange kunstnere her. De er flinke! Det skaper diversitet. Moss er mer kunst og kulturby enn soveby!"

Sigvart: "Det er kunstbyen vel. Det er mye kunst i Moss og omegn. Varden, F15, og masse ute i bybildet. Og Møllebyen. Jo da, det kan nok bli kunstbyen."

Paul: "Jeg er dårlig på å besøke galleriene og sånn, men hvis jeg kunne velge, skulle Moss vært kunstbyen. Man må satse mer på kunst!"

Beate: "Jeg hadde likt det hvis det hadde blitt en kunstby da. Det virker så harmonisk og koselig."

Intervjuer: "Selv om du ikke anser deg selv som kunstinteressert?"

Beate: "Ja, det hadde vært greit."

Ingen av informantene stiller seg negative til at Moss skal bli kunstbyen, heller ikke de som *ikke* anser seg som kunstinteresserte, som Beate og Pelle. I stedet stiller omtrent alle seg positive til at byen skal få et slikt image. Dermed identifiserer jeg ingen motsetning mellom imaget kommunen ønsker å legge på byen, og informantenes ønsker for hva byens image bør bli. Som Carlsson (2001) sier, knyttes gjerne image til de utenforståendes bilder av et sted, mens identitet knyttes til innbyggernes egne stedsoppfatninger. Image blir dermed stedsoppfatningen man ønsker andre skal ha. For mange av informantene har ikke Moss et eget uttrykk eller særpreg *ennå*. Dette så vi da jeg identifiserte de negative stedsbildene, da byens identitet oppleves som utydelig. Det er nettopp en tydelig byidentitet informantene savner, noe som forklarer hvorfor de mener promoteringen av kunstbyen er et positivt bidrag til å endre og bedre Moss' image.

Det er likevel en fare for at kunstbysatsingen kun spiller på *svake* konkurransefortrinn (Jessop 1998). Det vil si at Moss som kunstbyen ikke er noe unikt, da det er mange byer som forsøker denne populære imagefornyelsesstrategien. Jessop (1998) er opptatt av at byene heller må satse på å utvikle *sterke* konkurransefortrinn, der stedets unike egenskaper fremheves. Unike rekreasjonsmuligheter og byens beliggenhet kan sies å være eksempler på sterke konkurransefortrinn i Moss, fordi det vanskelig lar seg kopiere og er unikt for byen. I så måte kan også "badebyen Moss" fremstilles som et sterkt konkurransefortrinn. Som vi så under kapittel 6.1, bygger de positive stedsbildene av Moss i stor grad på naturskapte eller naturgitte trekk ved byen. Kunst derimot, er noe som *aktivt* produseres kreativt. "Kunstbyen Moss" legger med andre ord mer vekt på et menneskeskapt image enn "badebyen Moss", og det er langt flere informanter som ønsker seg imaget *kunstbyen* enn *badebyen*. Samtidig kan informantenes overveldende positive innstilling til Moss som kunstbyen tolkes som om kunst faktisk er en egenart for byen og i så måte representerer et sterkt konkurransefortrinn. Med andre ord opplever ikke informantene imaget som kunstby som noe påklistret, fordi kunst har vært en viktig del av byen (i det minste Jeløya) i en årrekke, se kapittel 4.6. Siden det er mange gallerier og kunstinstitusjoner i byen, er kunstproduksjon og utstillinger aktiviteter som faktisk allerede i stor grad foregår i byen. Altså kan det synes som kunstaktivitetene i Moss representerer et image informantene ønsker å vise frem. Kunst kan som vi så

under kapittel 6.1, knyttes til kulturell kapital (Bourdieu 1997). Kultur kan representere positive og verdifulle aktiviteter i samfunnet, som er med på å heve stedets attraktivitet. Som vi skal se i neste kapittel, relateres kultur i stor grad til Fredrikstad. Derfor kan ønsket om Moss som kunstbyen tolkes som et ønske om å vise at Moss kan by på ”riktig” høykultur, nemlig kunsten, og i så måte bli en mer tiltrekkende by, på flere områder enn bare det naturmessige.

7. STEDSIDENTITET

Informantenes identitet i forhold til Moss

Det er ikke bare de ytre kvalitetene som er med på å forme stedstilhørigheten, men også de indre og sosiale egenartene, altså hvordan de sosiale praksisene på stedet oppfattes (Vestby 2003). Hva kjennetegner mossingers sosiokulturelle praksis? Har informantene en tilhørighet til Moss? Knytter de sin egen identitet til byen? De tre første delkapitlene omhandler den kollektive stedsidentiteten, det vil si hvordan informantene anser mossinger som sosial gruppe, også i forhold til andre grupper. Det fjerde delkapittelet er av en mer individuell karakter, det vil si hvordan de enkelte informantene knytter seg til byen Moss. I det siste delkapittelet ser jeg nærmere på hvilket geografisk nivå informantene knytter sin individuelle stedsidentitet til.

7.1 Mossinger som sære og klagete

Ofte kan grupper og mennesker bli stemplet med visse karakteristikk, som blir en del av det man anser som den kollektive identiteten til menneskene på stedet. Vestby (2003) hevder at noen sosiale kvaliteter og egenskaper knyttes til visse steder eller landsdeler. For eksempel anses ofte bergensere som brautende og hedmarkinger som treige. Hvilke trekk ved mossinger anes som typiske?

Intervjuer: "Hvordan vil du beskrive en typisk mossing?"

Tobias: "Kanskje vi lever opp til stereotypen at vi er litt sånn i overkant trege å få i gang. Litt sære. Mossinger har alltid vært sånn at de ønsker det skulle skje noe, men når det skjer noe, orker de ikke. De er litt mye hjemme i egen stue, og drar ikke på noe noen har stelt i stand."

Olivia: "De er sjeldent ute, uten å være på byen. Jeg tror det er fordi mossinger er litt sære."

Paul: "Vi er veldig sære, det har jeg lyst til å si. Spesielt pølse og vaffel. Mange synes det er veldig rart. Eivind Helstrøm sies å ha funnet opp den. Det blir til og med tatt opp i en bok som heter "Sære Norge". De fleste liker retten i Moss, utenfor byen er det nok for sært. Mossinger er særere enn mange."

Dina: "Å klage over tilbudene og ikke bruke dem når de dukker opp."

Britt: "Det er fint å kunne klage litt da! Uansett hva det er, så skal man vinkle det negativt, i stedet for å glede seg for andres fremgang."

Beate: "Mossinger er litt sære, vanskelig å komme inn på. Jeg vil ikke innse at jeg er det selv da (ler). Mossinger er sære, de er redde for å se noe nytt. De er vanedyr. Å starte noe nytt som er annerledes er vanskelig her."

Kalle: "Mossinger er dårlige på å bruke kulturtilbudene. Mossinger er hengeromper. Det er en skam! Mossinger sitter og syter på mossavis.no."

Overveldende mange informanter setter det samme stempelet på mossinger, altså sære og klagete. I et sosialkonstruktivistisk perspektiv blir steder betraktet som konstruert via menneskers forestillinger og praksis (Ruud m.fl. 2007). Dominerende bilder av stedet og trekk ved stedets innbyggere blir fort ansett som en sannhet, fordi den samme stereotype historien blir fortalt og gjenfortalt. I dette tilfellet er bildet av mossingers identitet som sære svært dominerende. Omtrent alle informantene omtalte mossinger som sære under intervjuene minst én gang. De trekker særlig frem et paradoks, nemlig at det er mange som klager på byen og manglende aktiviteter, samtidig som det er få som faktisk benytter seg av de mange tilbudene som finnes. Informantene fremstiller med andre ord mossingers manglende bruk, samt påfølgende klaging som en betydelig del av mossingers sosiokulturelle praksis.

Dominerende bilder av innbyggernes identitet kan få konkrete konsekvenser for byen. Hvis mange tror det er sant at mossinger ikke bruker byen i sosiale sammenhenger, og det er "allmennkjent" at det er vanskelig å starte noe nytt i byen, fordi mossinger ikke er åpne for å bruke det, vil det naturligvis være mange som kvier seg for faktisk å sette i gang nye initiativ. Jeg har ikke klart å finne statistisk som bekrefter om mossinger faktisk i mindre grad benytter seg av tilbudene i sin by, i forhold til andre innbyggere i sine respektive byer. Likevel er det altså mange som tror det, som en konsekvens av at de tror på mossinger som særinger. Det blir en stedsmyte. Myter og dominerende bilder kommer ofte fra sammenlikninger med kvaliteter andre steder (Vestby 2003). I dette tilfellet er sammenlikningen i stor grad knyttet til nabobyen Fredrikstad.

7.2 Moss – ikke som Fredrikstad

Hvordan vi ser på oss selv i forhold til andre gjør at vi finner ut av identiteten vår, hvor vi hører til (Rose 1995). Fredrikstad ble et gjennomgående tema i mange av intervjuene og dukker opp i flere sammenhenger. Informantene oppfatter i stor grad Fredrikstad og

fredrikstadfolk som *annerledes* enn Moss og mossinger. Nabobyen, og dets innbyggere, oppfattes altså å ha annen identitet, på godt og vondt.

”Man må til Fredrikstad for å få sushi!”

Steder inngår i stedshierarkier, der de blir rangert ut i fra hvor attraktive kvaliteter de har. Urbane trekk, som yrende kaféliv, travle handlegater og spennende konserter, rangeres høyt (Carlsson 2001). I tillegg har menneskene på stedet betydning for hvordan stedet oppfattes. Det handler om identitet. Hvordan skiller ”de andre” seg fra ”oss”?

Intervjuer: Skiller Moss seg fra andre østfoldbyer synes du?

Olivia: ”Ja det er stor forskjell på Moss og Fredrikstad, på den måten at folk i Fredrikstad er mye blidere og mer sosiale. Kanskje fordi de er mer avslappet i Fredrikstad? Der er det mye mer mennesker ute, alltid - uten å være på fylla. Moss er pizzabyen! Det er ikke bra. Men mossinger har ikke integritet, de bryr seg ikke om det. Du kan jo ikke gå et eneste sted i Moss å spise sushi. Da må du til Fredrikstad!”

Tobias: ”Jeg ønsker at Moss ble litt mer sosialt, litt mer mot det Fredrikstad har, som har fått til mye med utelivssida si. Det er mulig fredrikstadfolk anses som show og revyfolk, og blir mer ”oppe” enn det vi mossinger er. Fredrikstad har alltid vært Østfolds alternativ til Oslo. Det er dit alle har dratt når de skulle ut eller noe skulle skje. Det har vært en kulturell og sosial NAV i Østfold.”

Sigvart: ”Fredrikstad blir ofte ansett som kulturbyen. I Østfold er det liksom Fredrikstad som gjelder. Det ser du når de tunge kulturkronene skal gis også. Mange frekventerer til Fredrikstad hvis de skal oppleve kultur, men mange blir igjen i Moss også, som meg.”

Masseys (1991) forståelse av hvordan mennesker konstruerer steder gjennom interrelasjonelle prosesser, er et viktig utgangspunkt her. Steder er åpne og eksisterer i forhold til hverandre, der man ser likheter og ulikheter i relasjonen. Dermed vil de være i et gjensidig påvirkningsforhold. I Moss’ relasjonelle forhold til nabobyen, påvirkes informantenes syn på Moss. Informantene sammenlikner i stor grad Moss’ kvaliteter med Fredrikstads. Mange informanter ytrer også ønske om å bli *mer* som Fredrikstad. Andre østfoldbyer, som Sarpsborg, Askim, Mysen eller Halden, blir i langt mindre grad sammenlikningsobjekter på lik linje med plankebyen. På spørsmål om sammenlikning med de andre østfoldbyene, svarer mange informanter at de ikke har gjort seg opp noen formening eller ikke vet nok om de andre byene. Så hvorfor anses nettopp Fredrikstads identitet som mer attråverdig enn Moss’?

Olivia, Tobias og Sigvart tar alle opp trekk ved Fredrikstad de anser som positive, og som det i Moss samtidig er mindre av eller som mangler. Olivias irritasjon over manglende sushitilbud i byen, og poengteringen av at matretten finnes i Fredrikstad, kan tolkes som at Olivia ønsker at Moss skal ha liknende urbane trekk som nabobyen. Hun mener nettopp det er mossinger som har skylden for de manglende kvalitetene: det er en del av mossingers identitet ikke å bry seg om slike ting (i Olivias øyne).

Som Sigvart og Tobias poengterer, er det mange som oppsøker Fredrikstad hvis de skal oppleve kultur. Som vi så i forrige delkapittel, trekker samtidig informantene frem at mossinger er særinger og ikke benytter seg av de kulturtilbudene som faktisk finnes i Moss. Hvis dette er særtrekk ved mossingers kollektive identitet det er stor enighet om at eksisterer, kan kombinasjonen av dette, samt Fredrikstads kulturelle tiltrekningskraft, få utfall for Moss' kulturtilbud. Dette fordi en manglende etterspørsel for kulturaktiviteter i byen til slutt vil påvirke tilbudet, og dermed også mulighetene for bruk.

Informantenes beskrivelser tolkes som en opplevelse av fredrikstadfolk som mer folkelige og aktive(eller "show- og revyfolk" som Tobias kaller dem) enn mossinger. Her kan vi bruke Bourdieus (1997) begrep *kulturell kapital*. Kulturell tilhørighet innebærer en identifiseringsprosess, der man sammenlikner egen kulturell kapital med andres. *Urban kultur*, som opera, kunst, konserter, restauranter og teater, trekkes frem som verdsette kulturaktiviteter i vårt samfunn, som viser vår gode smak og kulturelle tilknytning (Bourdieu 2002). Informantenes fremstillinger av Fredrikstad i forhold til Moss, tolkes som at informantene kobler Fredrikstad til urbanitet og en sterk, kulturell kapital. Nabobyens tilsynelatende storstilte, sosiale uteliv knyttes til formasjonen av Fredrikstads identitet og fredrikstadfolks kulturtunge livsstil. Olivias påpeking av manglende integritet blant mossinger, fordi de tar til takke med pizzatilbudet, forsterker tolkingen, da mat også kan være et uttrykk for den kulturelle kapitalen (Bourdieu 2002). Pizza blir ansett som noe mer "harry", gammeldags og kjedelig enn sushi, som representerer en kulturelt basert preferanse til det urbane og moderne.

De fleste informantene rangerer altså Fredrikstad over Moss i et stedshierarki. Men i Moss' relasjonelle forhold til Fredrikstad, sett gjennom Bourdieus (1997) øyne, foreligger det et paradoks. I følge Bourdieu (1997) skulle Moss' identitet vært *mer* attraktiv enn Fredrikstads, fordi kunst er noe som rangeres høyt og blir verdsatt som en positiv kulturell preferanse i samfunnet. Informantene knytter ikke Fredrikstad til verken kunst eller annen høykultur, men til andre aktiviteter som representerer et utvidet kulturbegrep, som fotball, revyer og uteliv. Likevel anser informantene fredrikstadfolk som innehavere av en verdsatt kulturell kapital, som de også ønsker seg.

For det første kan man forklare paradokset med hvordan informantene ser på kunst. Som vi har sett, ytrer mange informanter et ønske om å gjøre Moss til kunstbyen. I tillegg vet vi at det er mange kunstinstitusjoner i Moss og at myndighetene har forsøkt å fremheve kunstbyimaget utad. Selv om informantene er svært positive til at Moss' image skal bli "kunstbyen", kan det likevel virke som om kunst ikke er noe informantene har et *personlig* forhold til. Informantene er positive til "kunstbyen Moss" i den forstand at kunst anses som et skritt i retning av å få en tydelig, positiv identitet. For de fleste informantene er kunst noe de synes er flott, men med unntak av som Paul og Kalle, anser ikke informantene seg som spesielt kunstinteresserte på det personlige planet. Derfor er det ikke sikkert informantene ser på mossinger som innehavere av en sterk, kulturell kapital grunnet kunsten.

For det andre kan forklaringen ligge i at kunst er noe informantene knytter til en bestemt bydel. Som vi så i kapittel 5.1, er *kunstgalleribruk* ofte noe informantene forbinder med Jeløya. Videre har vi sett at kunst i stor grad relateres til informantenes *bilder av Jeløya*, og ikke nødvendigvis til bildene av Moss som helhet (se kapittel 6.1). Tar vi utgangspunkt i denne tolkningen, kan det være med å gi en forklaring på paradokset, nettopp fordi det ikke er Moss som knyttes til kunst, men ett bestemt område i byen.

"Fredrikstadfolk er mer patrioter"

Sterk patriotisme kan leses som en form for kollektiv identifikasjon, stolthet og følelse av tilhørighet til stedet. Patriotismen og en moralsk tilslutning til stedet representerer følelsen av "vi" som kollektiv identitet, noe som skiller seg fra "de andre" (Røe 2002).

Intervjuer: "Skiller Moss seg fra andre østfoldbyer, som Fredrikstad?"

Paul: "Ta for eksempel fotball. Hvis det er FFK kamp i Fredrikstad er hele byen pynta med flagg og blomster. I Moss synes vel de fleste at MFK fortjener en plass i eliteserien, men ingen gidder å møte på kamp. Særlig når det går dårlig, svikter publikumet. Det er mossingers klagementalitet. Det er en av de viktigste forskjellene."

Kalle: "I Fredrikstad er det flere som stikker frem nesa si og sier hvor fantastisk det er i Fredrikstad. Men det er ikke noe mer fantastisk. Det er rett og slett bare det at det er Fredrikstadfolk der. De har en annen innstilling, de liker å skryte av at de er i sentrum av Østfold og at de har en positiv stand. Se bare på de fotballsupportergreiene. Det er jo rett og slett bare engasjerte individer som positivt skriker for sånne greier. Det er lokalpatriotismen."

Beate: "Jeg synes de fra Fredrikstad er vanskelige å komme innpå. De er mer stolte av byen sin, veldig patrioter."

Carlssons (2001) undersøkelse av Drammen viste at mange drammensere ikke var ivrige bypatrioter, fordi de ikke orket å forsvare byens negative stedsrykte, til tross for at de trivdes. Dette er et interessant aspekt også når det gjelder forholdet mellom Moss og Fredrikstad.

Kalle: "Mossinger er ikke sterke patrioter. Det føler jeg ikke. Det er altfor mange som får plass til å klage på noe, i stedet for å få plass til å skryte av noe. Det er derfor jeg har tenkt på å skrive noen leserinnlegg, rett og slett for å forsvare byen og si at jeg er fornøyd, og at det faktisk er bra i byen. I stedet for at vi klager på hva Fredrikstad får til og kulturpengene som blir gitt til dem. Jeg er stolt av byen, jeg er jo mossing."

Sigvart: "Jeg er mossepatriot! Jeg forsvarer alltid byen heftig jeg, og får jo tro at andre gjør det også."

Informantene er altså ikke *skappatrioter* som Carlsson (2001) kaller det, i betydning å være patrioter uten å stå for det utad. Mange informanter anser seg selv som patrioter og er stolte av byen, men det oppfattes altså ikke å være på samme *nivå* som fredrikstadfolk. Som Sigvart og Kalle forteller, er de opptatt av å forsvare byen de bor i, og ønsker at flere mossinger gjør det samme. Kalle er især opptatt av å forsvare byen i forhold til Fredrikstad, og å vise at mossingene også kan bli like patriotiske som nabofolket. At disse informantene ser et *behov* for å forsvare byen, tolkes som at mossepatriotene blant informantene er patrioter for å *forsvare* Moss, mens de mener fredrikstadfolk har bedre grunn til å være patrioter. Det synes med andre ord som om det finnes en ide blant flere informanter om at fredrikstadfolk ikke behøver å forsvare et skakkjørt byimage, men kan *med rett* være stolte.

Dina: "I forhold til Fredrikstad synes jeg Moss skiller seg ut mest negativt. For i Fredrikstad har de klart å lage en byidentitet og fellesskap som vi ikke har i Moss. Mossinger er ikke patrioter. Jeg tror kanskje det er fordi Moss er en ganske anonym by, som bare er der liksom."

I Dinas utsagn ligger implisitt en tanke om at manglende bypatriotisme skyldes Moss' manglende identitet eller image, og fraværet av noe spesifikt man kan være stolte av, *slik som de har i Fredrikstad*. Sammenlikningen med nabobyen og den lavere posisjonen i stedshierarkiet medfører altså en opplevelse av ikke å være "like gode" som plankebyen. Mange informanter er opptatt av at Fredrikstad har et bedre stedsimage enn Moss. Negative stedsbilder av Moss, som en by uten en tydelig identitet eller som luktbodyen, kan derfor knyttes til *relativt* svak patriotisme. "Når relevante andre gjentatte ganger forteller deg at 'hjemmet' ditt er stygt eller har liten verdi, da blir du såret. Indirekte kleber dette også ved de som bor der. Stedsstoltheten reduseres" (Carlsson 2001:75). Dette kan videre ha sammenheng med at informantene ser på fredrikstadfolk som en gruppe med en attraktiv, folkelig kultur og en positiv livsstil, mens mossinger i den samme tankerekken er sære og usosiale. I sammenlikningen med nabobyen synes altså mossingene som innehavere av en negativ kultur de ikke kan være stolte av. Likevel er det altså en moralsk oppslutning eller patriotisme i Moss slik mange informanter ser det, men den bygger altså på et annet grunnlag enn det de mener er tilfellet i Fredrikstad.

"Moss er bedre enn Fredrikstad"

Noen av informantene trekker altså frem sider ved Fredrikstad som de opplever at Moss mangler. Dog velger noen informanter et annet synspunkt når de skal sammenlikne de to østfoldbyene.

Britt: "Jeg synes Moss som by er mye mer å være stolt av nå enn det var før. Før jeg flytta hit bodde jeg ett år i Fredrikstad, og uttrykket jeg brukte da var vel at Fredrikstad er en mye penere by enn Moss. Men det har kommet seg veldig, så enkelte steder i Moss nå synes jeg faktisk har blitt minst like flotte som i Fredrikstad."

Irene: "Jeg synes Moss og Fredrikstad er like på mange måter. Vi er byer som ligger langs sjøen og har naturområder. Men klart Moss har mer tilgjengelighet til alt da."

Disse informantene trekker frem *likhetene* mellom Moss og Fredrikstad som noe positivt. At de hevder Moss er "minst like gode" som nabobyen, kan likevel tolkes som et tegn på at Fredrikstad ligger over Moss i stedshierarkiet. Ønsket om å være like gode som Fredrikstad gjenspeiler informantenes positive bilder av plankebyen. Kan Moss bli mer som dem, representerer det en positiv dreining i disse informantenes øyne. Dette fordi Fredrikstad her representerer en identitet disse informantene ønsker Moss skal ha.

Intervjuer: "Hvis du skulle finne på et slagord for Moss, hva skulle det vært?"

Paul: "I Fredrikstad bor det en gjeng med tullinger. Jeg hater Fredrikstad. For eksempel sier de at pølse og vaffel er deres ide! Det er løgn. De har ikke noe mer enn oss, de! Så jeg tenker litt på Fredrikstad Blad som hadde en artikkel om mosselukta og fyllinga, hvor det sto 'I dag er det EKSTRA ille å være i Moss'. Så et slagord ville vært noe i den duren der. 'Moss- BEDRE ENN Fredrikstad'. Det hadde vært noe."

Ruud m.fl. (2007:6) hevder at "forestillinger kan feste seg ved et sted og gi det et ufortjent godt eller dårlig image og omdømme. Slike image-konstruksjoner viser seg ofte å være relativt seiglivet og motstandsdyktige mot forandring." I Pauls utsagn ligger det implisitt også en sammenligning av de to byene, der Paul velger å fremstille Moss som en bedre by enn Fredrikstad, en fremstilling som altså går på tvers av det han opplever som den allmenne oppfatningen. Pauls poengtering av at Moss er *bedre* enn Fredrikstad, tolkes her som et ønske om å plassere Moss over nabobyen i stedshierarkiet, da han opplever at Fredrikstads posisjon over Moss er ufortjent (slik han også anser Jeløyas posisjon over Moss som helhet, se kapittel 6.1.)

7.3 De nye mossingene

"Moss og Mysen (Eidsberg) forventes å få den høyeste prosentvise økning i folketallet (i Østfold, egen tilføyelse) fra 2005 til 2020" (Vestby 2005a). Moss har blitt en populær by å bosette seg i, da byen ligger i flere østlandsbyers pendlersone og omtrent 60 km fra hovedstaden. Innflyttingsraten er forholdsvis høy, og Moss har i tillegg en stor andel tilbakeflyttere. Påvirker de "nye" mossingene" og tilbakeflyttede mossinger (som har opplevd byen utenfor Moss) den kollektive stedsidentiteten? Hvordan ser informantene på de nye mossingene?

Dina: "Jeg håper innflytterne kan påvirke klagementaliteten. For innflyttere har jo flytta hit fordi de synes det er fint her. Moss trenger noen som kommer, som ikke har alle sperrene, som begynner med å tenke hva vi faktisk kan gjøre. Jeg tror det er bra hvis det kommer enda flere innflyttere som kan se på ting med nye, friske øyne, at vi kan koste med nye koster."

Beate: "Jeg tror helt sikkert innflytterne kan påvirke patriotismen. Det kan være positivt, fordi det kan påvirke holdningen og at folk blir mer utadvendte."

Dina og Beate er opptatt av hvilke positive konsekvenser innflyttere kan ha for Moss og innbyggerne her, og ønsker nye mossinger velkommen. Tidligere har vi sett at informantene i stor grad ser på Fredrikstadfolk som en gruppe med sterk og attraktiv kulturell kapital, og at Fredrikstad har en identitet som folkelig kulturby. Moss derimot blir fremstilt som en by uten en tydelig eller positiv identitet, med sære og klagete innbyggere. Det kan synes som at innflytterne anses som et middel for å oppnå ønsket om å endre stedsidentiteten. Det er i så måte positivt at de kommer utenbys fra, fordi de kan være rollemodeller og forbilder for "hengerompene" informantene i stor grad mener mossinger er. Samtidig fremstilles Fredrikstad som en mer urban by enn Moss. "I dag framstilles det urbane som det mest verdifulle; det er der det skjer ting, det er der hvor folk er lengst fremme teknologisk, kulturelt og sosialt, og det er der hvor livet synes spennende å leve med rom for mange ulike livsstiler." (Carlsson 2001:69). Innflytterne og tilbakeflytterne fremstilles blant informantene som mer urbane enn mossingene (kanskje fordi de har bodd i andre byer?), noe som skaper en tanke om at med dem vil byens identitet endres til å bli mer urban, og dermed vil byen bli mer konkurransedyktig, især i forhold til Fredrikstad. I tillegg ligger det her implisitt en ide om at mossingers sosiokulturelle praksis vil endres. Dette fordi innflyttere ikke anses som sære, i motsetning til andre mossinger, og dermed faktisk vil bruke byens tilbud. Sigvart er en representant for dette synet om at innflyttere kan gi ny giv til mossingene og være med på å øke bruken av byen blant de "innfødte":

Intervjuer: "Hva tenker du om innflytterne?"

Sigvart: "Det er positivt, de gir jo sitt tilskudd de også. Det vi håper er jo at når man flytter til en by er man interessert i byen man bor i og er nysgjerrig på aktivitetene. Det er mange innflyttere som benytter for eksempel Morsavandringen, som en anledning til å bli bedre kjent med Moss og historien vår. Og det gir en ny giv til deg selv også. Du blir litt nysgjerrig på byen på en ny måte da."

Kommuneplanlegger: Moss har mange innflyttere. Dette er tosidig: innflytterne har nettverket sitt et annet sted, og tilknytning til nabolagene blir ikke så viktig. Samtidig ser man at mange av de som flytter til Moss er de største brukerne av lokale arrangement, for å komme inn i byen. Mange søker etter de kvalitetene Moss har, og ønsker å ta del av "Mossesjela", og desto lengre man bor på et nytt sted, jo mer knyttet blir man til det. Moss er preget av at det er en by med stor innflytting og det blir nok bedre med årene, da folk får mer av nettverket sitt i byen.

Kommuneplanleggeren ser på lik linje med mange av informantene med positive øyne på de nye mossingene, men ser samtidig et annet aspekt ved innflyttingen- innflytternes nettverk. Det er ikke gitt at innbyggerne har eller skaper et nettverk i byen, men søker andre steder i den sammenheng. Relph (1976) mener stedstilhørighet ikke kan erstattes av geografisk uavhengige sosiale nettverk, det vil si nettverk utenfor det stedet man bor på. Likevel synes mange av informantene og kommuneplanleggeren at innflytterne er flinke til å bruke kulturtilbudene i byen- flinkere enn mossingene, og virker ikke redde for at innflytterne ikke skal knytte seg til byen eller skape lokale nettverk. Selv om innflyttere har venner eller familie andre steder, har mange informanter store forhåpninger til de nye mossingenes påvirkningskraft på mossingers identitet.

7.4 Sense of place: Identitet med stedet, mot stedet eller ingen identitet med stedet

Identitet med stedet

Identitet med stedet handler om følelsen av å høre til, og føle tilhørighet (Rose 1995). En følelse av stedet som hjem, samt å føle seg *in place* (Cresswell 2004) er med på å skape en sterk stedsidentitet, som knytter individenes identitet med stedet.

Intervjuer: "Føler du deg hjemme i Moss?"

Sigvart: "Ja! Jeg jobber i en annen by, men der kunne jeg aldri tenke meg å bo. Moss har det jeg trenger. Det viktigste er jo så klart at jeg har røttene mine her."

Tobias: "Jeg flytta tilbake til Moss for å komme tilbake til røttene mine. Det er jo noe rart med stedet man er født og oppvokst på, og når man ikke ser på noe annet sted som hjem. Da blir det sånn at hvis noen disser Moss, blir det som om noen snakker stygt om huset ditt. Man går i forsvar."

Intervjuer: "Er du stolt av byen?"

Beate: "Både og. Liksom, i og med at mossinger har blitt ansett som særinger, prøver jeg alltid å forsvare oss og si vi ikke er det. Jeg er jo stolt- asså det er ikke noe jeg kan sette fingeren på. Det er en følelse."

Paul: "Jeg har vokst litt med byen, byen har vært her for meg i flere livsfaser. Jeg har sett byen som barn, min første datamaskin hadde jeg her, min første leilighet, min andre leilighet..."

De fleste informantene forteller om sitt forhold til Moss som noe positivt, og beskriver følelser og handlinger som tolkes som identitet *med* stedet, slik Sigvart, Tobias, Beate og Paul her representerer. Tobias og Sigvart forteller om Moss som et sted de har *røtter* til. For humanistene Relph (1976) og Tuan (1975) var nettopp slike beskrivelser viktige. Fra humanistenes ståsted likestilles en sterk følelse av stedstilhørighet med følelsen av å ha røtter til stedet. Videre er følelsen av stedet som *hjem* i humanismen en grunnleggende del av menneskenes identitet (Tuan 1975). Det er det følelsesmessige båndet mellom mennesket og sted, *topophilia*, som i Tuans øyne forklarer hvorfor man ser på stedet som hjem, altså som en trygg og god base i verden.

For disse informantene er tilhørigheten til byen knyttet til følelsen av at de hører til i Moss, at de har vokst opp her og at Moss er, og alltid har vært et hjem for dem. Følelsen av sted som hjem handler i humanistenes øyne om å gjøre stedet til sitt eget (Cresswell 2004). Svært mange av informantene sier selv de tenker på Moss som *sitt* sted, noe jeg kommer tilbake til.

Både Tobias og Beate ytrer at de forsvarer Moss hvis det kommer negative kommentarer om byen. De føler seg med andre ord fornærmet, og tar muntlige angrep på Moss forholdsvis personlig. Dette tolkes som en følelse av identitet med stedet, da Tobias' og Beates identitet kan sies å være koblet til Moss' identitet. Sier man noe om Moss, sier man dermed noe om dem. Carlsson (2001) beskriver at andres påpeking av bostedets negative kvaliteter også kleber seg til folkene som bor der. Moss blir altså en del av disse informantenes individuelle identitet, og noe man ønsker å forsvare.

Paul forteller at han føler seg svært tilknyttet Moss, og forklarer tilknytningen med lengden på booppholdet, altså at han har vokst opp i byen og har bodd i byen omtrent hele livet. Vestby (2001, i Carlsson 2001) beskriver nettopp denne prosessen. En person som har vokst opp et sted, har gjennom ulike faser i livet knyttet sin identitet sterkt med stedet. Gjennom mange år har en følelse av tilhørighet blitt drevet frem og forsterket

stedstilknytningen Paul føler. En person som ikke har vært gjennom en slik prosess, som en innflytter, kan dermed ha mindre sjanse for å føle tilhørighet til stedet. Paul har, fra humanistenes ståsted, gjennom flere livsfaser utviklet en *autentisk sense of place* (Relph 1976) noe som de vil bruke som forklaring på hvorfor Paul føler en sterk tilknytning til Moss, altså fordi tilknytningen er "ekte".

Intervjuer: "Føler du deg hjemme i byen?"

Britt: "Ja, gjør jo det. Selv om jeg ikke har vokst opp her. Det er fordi jeg har flytta en god del på meg, og i voksenalder er det her jeg har bodd lengst"

Intervjuer: "Har tilhørigheten til byen endret seg med årene?"

Britt: "Det vil jeg si. Det har noe med at jeg har bodd her i en del år nå, men jeg trives også godt der jeg jobber. Jeg har allrighte kolleger, fritidstilbud som jeg engasjerer meg i, og står på som frivillig for å få ting til å bli bedre. Jeg hadde ikke brukt tid og ressurser hadde jeg ikke synes det var allright. Så jeg har en enda sterkere tilhørighet i dag."

Intervjuer: "Er Moss det beste stedet å bo for deg?"

Britt: "Ja! Hvert fall sånn det er nå. Det er ingen grunn til å flytte herfra. Jeg har venner her, jobben min her og jeg har fått foreldrene mine til å flytte hit også."

Til tross for at Britt kun har bodd i byen i 12 år, føler hun en sterk tilknytning til Moss. Generelt er Britt svært fornøyd med byen slik den er blitt, og hun bruker byen og sentrum mye. Savage et al. (2005) hevder det ikke nødvendigvis behøver å være en sammenheng mellom lengden på booppholdet og følelsen av tilhørighet til stedet, fordi man kan velge tilhørighet. *Valgt tilhørighet* kan oppstå hos for eksempel innflyttere som er tilfreds med valget av bostedet, og som føler at stedet er det beste stedet å bo for dem. Savage et al. (2005) konkluderer med at folk som er født og oppvokst et sted kan være mer utilfreds med stedet enn innflyttere, og at innflyttere derfor har mulighet til å føle seg sterkere tilknyttet stedet enn de som har bodd der hele livet. Britt sier selv at Moss er det beste stedet å bo for henne. Hun er meget aktiv i kulturlivet i byen, og engasjerer seg i byens fremtid på dette feltet. At Britt bruker Moss så mye som hun gjør, både fysisk, men også sosialt og kulturelt, kan tolkes som at hun er fornøyd med bostedsvalget, fordi hun velger å bruke tid og energi på å skape en bedre by. Dette kan synes å bidra til hennes følelse av tilhørighet. Hun har aktivt valgt å ta del i byens liv, og ser i dag på Moss som hjem. En person som ikke hadde engasjert seg i bylivet, men heller hadde valgt å sitte hjemme, uten å ta del i byens aktiviteter, hadde kanskje ikke oppnådd en så sterk følelse av tilhørighet som Britt. At Britt føler seg hjemme i byen i det hele tatt, går imot Relphs (1976) idé om hvem som har mulighet til å føle tilhørighet med stedet.

For han er røtter til stedet og at man har bodd på stedet hele livet, avgjørende kriterier for hjemfølelsen og tilhørigheten. Man kan ikke ukritisk velge tilhørighet, mener Relph (1976), som det synes som Britt her har gjort.

Intervjuer: "Hva er det verste med Moss?"

Dina: "Det tror jeg faktisk er mossinger. Jeg synes jo at vi mossinger, inkludert meg selv er tiltaksløse. Alle klager på at ingenting skjer her. Og når det skjer så går vi ikke på det. Vi bruker det ikke. Når det kommer noe nytt er det ingen som går dit. Og det er synd, for det er en ting jeg synes er bra med Moss da. Det har jo blitt en skikkelig kulturby."

Til tross for at Dina er oppgitt over det hun anser som mossingers sosiokulturelle praksis, inkluderer hun seg selv i beskrivelsen. At hun bruker "vi" om mossinger, tolkes som en identitet *med* stedet og at Dina knytter seg selv til den kollektive stedsidentiteten. Dette fordi steder i et sosialkonstruktivistisk perspektiv ikke kun består av fysiske kvaliteter, men også sosiale forhold, normer og regler (Ruud m.fl. 2007). "Fortroligheten bidrar til at en kan beherske de kulturelle kodene for menneskelig atferd og samkvem; en identifiserer seg med de gjengse måtene å være på og være sammen på." (Vestby 2003:6). Som vi har sett, blir mossingers identitet blant informantene knyttet til beskrivelser som "klagete" og "tiltaksløse". Ved å innlemme seg selv i denne beskrivelsen av den typiske mossing, kan dette tolkes som at det å være sær, klagete og tiltaksløs oppleves som en sosialt akseptert oppførsel i Moss. Dinas oppførsel er i så måte i tråd med bildet av den typiske mossing, hennes adferd anses med andre ord for å være helt normal i byen. Bruken av byen avhenger dermed ikke kun av de fysiske kvalitetene, men også av hva som blir ansett som "korrekt" bruk eller "normal" oppførsel.

Identitet mot stedet

Identitet mot stedet, som Rose (1995) beskriver, handler om ikke å knytte egen identitet med stedet, fordi man opplever at stedets kvaliteter står i motsetning til egen identitet. Dette gjelder gjerne forholdet vi har til steder vi kun kjenner mytene til, og steder som vi i liten grad opplever selv. Mine informanter kommer i de fleste tilfeller fra Moss, og har bodd i Moss lengre perioder. Det er derfor ingen som kun kjenner mytene til stedet. Det er dog én informant som i større eller mindre grad føler en identitet *mot* Moss.

Intervjuer: "Hvorfor har du valgt å flytte tilbake til Moss?"

Olivia: "Det er fordi hele familien min bor her, og fordi jeg fikk fast jobb."

Intervjuer: "Savna du Moss da du bodde utenbys?"

Olivia: "Overhode ikke! Jeg savner heller de byene jeg bodde i før. Jeg savner å kunne gå ut å møte mennesker uten å møte fulle mennesker klokken 01 på natta på byen. Og kunne gå gjennom sentrum og se at det sitter folk langs bryggekannten og sånne ting. Det savner jeg veldig med Fredrikstad."

Olivias opplevelse av Moss og mossinger er langt fra positiv. Informanten beskriver Moss som et sted hun vokste opp, og lite annet. Som Rose (1995) sier, er forholdet mellom identitet og sted todelt. Det handler vel så mye om følelsen av en felles identitet med sine medborgere i forhold til andre, som opplevelsen av å passe inn på stedet. Olivia bruker aldri "vi" om mossinger, slik for eksempel Dina gjør, men refererer hele tiden til mossinger som "dem". Dette kan tolkes som at hun føler liten tilknytning til byen og byens innbyggere, og ikke ser på seg selv som en mossing, i det minste ikke en *typisk* mossing slik hun ser dem. I hennes øyne har mossinger kvaliteter hun identifiserer seg mot, og ikke kjenner seg igjen i, som usosiale og lite engasjerte. "Dessuten er de dominerende sosiale praksiser som utvikles på steder, med på å gi stedet kulturell mening. Dette betyr tilhørighet for noen og en følelse av utestengning for andre" (Ruud m.fl. 2007:5). Som eksempelet med ungdommer på landsbygda i kapittel 2.3, identifiserer Olivia seg mer med andre kvaliteter, som hun opplever at andre steder har, som Fredrikstad. En mulig tolkning vil være at Olivia føler hun ikke passer inn i Moss. Olivia hevder man i Fredrikstad er mer sosiale, mens å være ute blant folk i Moss anses som rart, med mindre det er lørdag kveld og man er full. Dette kan knyttes til en følelse av å være *out of place* (Cresswell 2004). Til tross for at Olivia har vokst opp i byen, og kjenner de sosiale normene, opplever hun likevel at hun oppfører seg annerledes ved å være mye ute i bybildet, noe hun føler det er liten sosial aksept for i byen. Bildet av mossinger er jo nettopp at de ikke bruker byen, og at alle er sofaslitere.

Olivia forteller at hun ønsker å bosette seg et annet sted enn i Moss, men av praktiske årsaker som jobb, bor hun i byen likevel. Hun er med andre ord ikke fornøyd med bostedsvalget, slik Savage et al. (2005) legger til grunn for følelsen av tilhørighet. Dette støtter opp om tolkningen om Olivias identitet *mot* Moss. Det er også et interessant poeng når vi sammenlikner Olivia og Britt. Som Savage et al. konkluderer med, er det ikke nødvendigvis slik at bofaste (født og oppvokst på stedet) føler seg mer knyttet til

stedet enn innflyttere. Et annet poeng er videre at det kun er én informant som identifiserer seg *mot* Moss. Dette kan tolkes som en bekreftelse på tidligere tolkninger om at de fleste informantene føler en forholdsvis sterk tilhørighet til byen, også innflytteren.

Ingen identitet med stedet

Det er ingen av informantene som tydelig ikke føler noen identitet med stedet i det hele tatt. Pelle forteller at han flyttet tilbake til nabokommunen Rygge, da han fikk jobb i nærheten. Pelle har bodd utenbys mange år. Foruten å bo i Rygge, har han ellers liten tilknytning dit.

Intervjuer: "Føler du deg hjemme i Moss?"

Pelle: "Det har tatt en stund før jeg føler meg hjemme, ti år borte har gjort det, men det begynner å bli bra. Da jeg kom tilbake til Moss, var mange venner borte, og byen hadde forandret seg en del. Og det tar tid å komme inn igjen og føle det igjen."

Intervjuer: "Er det Moss eller Rygge du da tenker på som hjem?"

Pelle: "Hjem vil alltid være Moss, det er ikke noe problem det. Jeg flytta til Rygge av praktiske årsaker."

Det kan virke som Pelle synes det har vært vanskelig å knytte seg til Moss, fordi han har bodd utenbys mange år. Byen er forandret og mennesker han kjente før, bor ikke nødvendigvis i Moss lengre. Til tross for at det er i Rygge Pelle bor og arbeider, er det Moss han tenker på som hjem i dag. Det er derfor muligens en bedre tolkning at Pelle ikke føler noen tilhørighet med Rygge. Han har bosatt seg i Rygge av praktiske årsaker, og som Berg & Dale (2004) hevder, kan det å bosette seg et sted på "ufrivillig" grunnlag, som jobbmuligheter og økonomi, være med på å skape liten eller ingen identitet med stedet. I tillegg kan det virke som om lengden på booppholdet kan ha noe å si for tilhørigheten, da Pelle opplever tilhørigheten til Moss som sterkere med tiden. Til tross for at Pelle bor i Rygge, er det Moss han anser som hjem. En humanistisk tolkning vil forklare Pelles følelse av Moss som hjem (og ikke Rygge), med at han har røtter til byen. Det er i Moss han har hatt mye av barndommen og det er der familien hans bor. Hans opplevelse av økende tilknytning kan videre tolkes som økende *insideness* i Moss (Relph 1976). Med økt kjennskap til og kunnskap om (nye) Moss, øker også følelsen av å være tilknyttet byen.

7.5 Tilknytning på bynivå eller bydelsnivå?

Kapittel 7 har tatt for seg informantenes stedstilhørighet. Men til hvilke steder? Som vi vet, kan *sted* i et sosialkonstruktivistisk perspektiv omfatte alt fra en storby til et hus. Er det da byen som helhet, eller stedet man bor på i byen tilhørigheten knyttes til? Hva vil det si hvis informantene i stor grad kun knytter seg til eget boligområde eller kun føler seg hjemme i eget nabolag, og ellers føler liten tilhørighet til Moss som helhet?

Intervjuer: "Føler du deg mer knyttet til nabolaget du bor i eller Moss som by?"

Tobias: "Det er hele Moss som er hjem. Så jeg er mer tilknyttet Moss som by. Røttene mine er jo bare litt ned i gata her. Så det er klart, det er rota mi. Det er der jeg har vært fra jeg lærte å gå. Det gjør det til noe ekstra. Men akkurat der jeg bor nå har jeg ikke noe spesielt forhold til. Her jeg bor nå er bare tak over hodet. Jeg sier jo hjem til Moss uansett"

Intervjuer: "Føler du deg mer knyttet til Melløs eller til hele byen?"

Kalle: "Nei det er til Moss som by. Jeg er ikke mer tilknyttet en spesiell bydel nei. Sånn sett har jeg jo bodd på Skredderåsen og på Jeløya og Glassverket, så det er til hele byen."

Britt: "Det er byen Moss. At jeg bor her er bare en bonus. Jeg sier jo alltid at jeg skal hjem til Moss. Jeg har jo ikke alltid bodd her heller, så det er mer begrepet Moss, enn nabolaget her."

De fleste informantene føler altså en tilhørighet til *hele* byen, ikke til den bydelen de er bosatt. "Det er Moss som er hjem", er en gjentakende frase blant informantene. Dog er det noen unntak.

Intervjuer: "Føler du deg hjemme i byen?"

Inger: "Ikke i sentrum noe mer. Jeg er mer knyttet til Jeløya og der jeg bor nå. Før var det mye mer sentrum. Da tenkte jeg hjem som Moss, eller Krapfoss, men vi brukte jo byen mye mer før også. Det var lettere å bevege seg og kafeene var åpne. Det er ikke de noe mer. Jeg føler meg fremmedgjort i egen by. Men så er det Jeløya da. Det er hjemme. Det er egentlig veldig sterkt asså. Det merker jeg"

Intervjuer: "Er du mer knyttet til Kambo enn til Moss?"

Olivia: "Kambo er en del av Moss, men selvfølgelig er jeg knyttet til Kambo fordi jeg er derfra. Jeg er ikke stolt av å være fra Moss, men jeg er stolt av å være fra Kambo! Det skiller jeg. Jeg er Kambojente. Det har aldri vært en del av sentrum, men et samfunn på utsida, med en fin samhörighet."

Det er nettopp de informantene som er minst fornøyd med sentrumsfornyelsen, som også i liten grad føler tilhørighet til Moss by, men heller tilhørighet til eget boligområde. Shields (1991) er opptatt av at mennesker forholder seg til kompliserte sosiale miljøer, der man sjeldent definerer en klar avgrensning av steder, i form av en by eller et

nabolag. Selv om mange snakker om byen eller bydelen som en avgrenset ting, mener han at det i seg selv er en måte å rangere sted på, som er kulturelt betinget. Det er dette vi mener når vi snakker om steder som mer enn noe absolutt som kan avgrenses på et kart. Derfor er det også interessant, mener Shields, å se nærmere på *hvem sitt* sted det snakkes om.

Ingers og Olivias opplevelser tolkes som et uttrykk for en manglende følelse av Moss som *deres* sted. Relph (1976) sier at det å gjøre et sted til *hjem*, nettopp handler om å gjøre stedet til sitt *eget*. Olivia snakker om Kambo som *sitt sted*, et sted hun og familien er sterkt knyttet til. Inger omtaler også Jeløya som hjem, og forteller om sin opplevelse av tilhørigheten til Jeløya som veldig sterk. At disse informantene føler seg sterkt tilknyttet eget nabolag, men ikke til Moss, handler om et manglende eierforhold til byen, altså at de ikke anser byen Moss som "sin egen" by.

Videre kan den manglende tilknytningen til byen Moss, dreie seg om en følelse av å være *out of place* (Cresswell 2004). Tolkningen baserer seg på Olivias og Ingers syn på sentrumsfornyelsen, da begge mener Moss har forandret seg for mye, og har ført til at de ikke lengre vet hvordan de skal bruke byen. Begge informantene omtaler dagens sentrum som utilgjengelig og vanskelig å benytte seg av. Siden Olivia og Inger heller føler seg sterkere tilknyttet nabolaget, kan denne opplevelsen tolkes som at informantene føler seg *in place* her. Dette kan tyde på at nabolaget representerer det motsatte av sentrum, noe stabilt, og et sted som ikke rammes av slike endringer.

Man kan også tolke tilhørigheten på bydelsnivå som et uttrykk for *valgt tilhørighet*, i den forstand at disse informantene med omhu har *valgt* bosted og er fornøyde med det (Savage et al. 2005). Begrepet *valgt tilhørighet* handler om menneskers behov for å kunne redegjøre ovenfor seg selv og andre, hvorfor de har bosatt seg nettopp på ett bestemt sted. Til tross for Olivias identitet *mot Moss*, kan hun likevel føle identitet *med* Kambo. Olivias bilder av Moss er i tillegg svært negative, mye på grunn av sentrumsfornyelsen. Bildene av Kambo derimot, fremstiller hun som positive, og omtaler området som "hjem" og familiært. Hun velger altså ut ett sted å knytte seg til. Ingers følelse av tilhørighet til Moss, likner Olivias. Det er dog sentrumsområdet etter

fornyelsen Inger stiller seg mest negativ til. Inger har ikke en like sterk identitet mot Moss som Olivia, men knytter likevel sin identitet sterkt med Jeløya. Dette kan tolkes som at hennes nye, negative bilder av sentrum overføres til bildet av Moss. Som hun sier selv, føler hun seg fremmedgjort i egen by, selv om det er sentrum hun er negativ til. Inger er i tillegg blant informantene som har de mest positive bildene av Jeløya. Videre skiller hun klart mellom Jeløya og Moss som steder, som vi så under kapittel 6.1. Kambo og Jeløya er med andre ord steder Olivia og Inger har valgt å knytte seg til, som et supplement for manglende tilhørighet til byen Moss.

Turok (2009) advarer mot å være for opptatt av å skaffe byen et helt nytt image, fordi det er en fare for at byen mister sin identitet. Norberg-Schulz (1996) er i tillegg opptatt av hvordan stedets identitet ivaretas gjennom en bestemt byggeskikk eller arkitektur, og vektlegger ivaretagelsen av gammel bebyggelse, for å bevare stedets essens. Sosialkonstruktivisme legger vekt på at stedsbildene og stedsidentiteten er sosialt skapt og er dynamiske, fordi de alltid vil befinne seg i en sosial kontekst. Hvorvidt stedets *ånd*, som er en essensialistisk forståelse av sted, har forsvunnet med sentrumsfornyelsen, ligger utenfor min problemstilling. Olivias og Ingers opplevelser kan dog fortelle noe om de underliggende sosiale strukturene. Sentrumsfornyelse og imageendring er et forsøk på å møte endrede krav i samfunnet, der økonomisk konkurransevne og byens tiltrekningskraft er blitt viktig (Bergsli 2005). Olivias og Ingers holdninger til endringene som har skjedd, kan på samme måte sies å være en reaksjon på de "nye" sosiale strukturene. Som vi har sett i kapittel 6.2, reagerer Inger på de fysiske utslagene av entreprenørpolitikken. Olivia er i tillegg negativ til hvor lite byen har fått ut av sentrumsfornyelsen, i forhold til hva byen i hennes øyne har måtte "betale". Stedsidentiteten er med andre ord i endring blant informantene som ikke lengre føler seg knyttet til Moss, fordi Moss' identitet også er i endring i deres øyne. En for stor forandring i bybildet og byens identitet, kan som vi ser, ha en fremmedgjørende effekt på mennesker som mener stedets identitet ivaretas gjennom visse fysiske kvaliteter, som arkitektur, gatestruktur og historie. Informantene som ser på sentrumsfornyelsen som noe positivt for byens identitet, opplever ikke at byen mister seg selv, og da mister heller ikke informantene sin stedsidentitet, som er knyttet til byen.

8. OPPSUMMERING OG AVSLUTNING

Dette kapittelet tar sikte på å samle trådene fra analysen og oppsummere funnene. Som oppgaven ellers er også avslutningskapitlet tematisk tredelt, med vekt på hovedtrekkene fra stedsbruken, stedsbildene og stedsidentiteten til informantene. Jeg vil i tillegg se nærmere på sammenhengen mellom oppgavens tre hovedtema. Til slutt vil jeg diskutere oppgavens overførbarhet og nytteverdi.

8.1 Stedsbruk

"Hvordan brukes sentrum og andre områder av informantene i dag, i forhold til før sentrumsfornyelsen? Hvorfor er det endringer/ikke endringer?" Bruken av sentrum har endret seg relativt mye de siste 10-15 årene blant informantene. Årsaken ligger i byens endrede fysiske uttrykk, men også hvordan nye steder nå er tilrettelagt for bruk. Gågaten brukes blant de fleste informantene mindre i dag enn tidligere. Dog er det flere som ønsker å bruke den nyoppussede hovedgaten i sentrum mer, men synes det er vanskelig, fordi de opplever at de "blir nødt til" å bruke kjøpesenteret i stedet. Det er nettopp Amfikkjøpesenterets dominans som mange informanter er misfornøyd med. Det synes som at kjøpesenteret har overtatt rollen som hovedhandlested, en rolle flere informanter mener tilhører gågaten.

Tidligere industriområder, som Glassverket (ved Sjøbadet), Sundstredet og Møllebyen har blitt revitalisert og tilpasset endrede vaner i samfunnet. Områdene er blitt gentrifisert. Møllebyen blir mye brukt av informantene, som forteller at det er kulturtilbudene, som kino, bibliotek, museum og kafeene de bruker mye. Kanalen blir i mindre grad brukt. Lite bruk forklares med for få attraktive tilbud, i forhold til ønskene informantene har for området. Storgaten og området rundt kirken blir langt mindre brukt i dag enn tidligere, da butikker og virksomheter her i stor grad er nedlagt. Det synes som Møllebyen og Amfikkjøpesenteret har overtatt som to hovedsenter i byen. Møllebyen kan sies å ha overtatt rollen som sosial og kulturell møteplass blant informantene, mens Amfikkjøpesenteret har overtatt rollen som handelshovedsete.

Informantenes bruk av andre områder i Moss, legger i stor grad vekt på rekreasjon og turgåing. Jeløya, Mossemarka, Oslofjorden og Vansjø er alle meget populære brukerområder informantene trekker frem. Her har det vært liten forandring i bruken de siste årene.

8.2 Stedsbilder

"Hvordan konstruerer informantene stedet Moss; hvilke dominerende bilder kan avdekkes? Hvorfor er bildene i endring/ikke endring?" De positive bildene av Moss knyttes i stor grad til byens beliggenhet, tilgjengeligheten til naturen og til verden utenfor. Moss' mange strender og varierte naturområder i umiddelbar nærhet av sentrum, er trekk ved byen som det blant informantene er stor enighet om er flotte og unike. I tillegg blir Moss som småbyen trukket frem som et positivt bilde blant informantene som er opptatt av tette, mellommenneskelige forhold og lokale, sosiale nettverk. Moss representerer for dem et sted med "gemeinschaft- liknende" bånd, som man ikke finner i storbyer som Oslo, da disse informantene knytter storbyen til "gesellschaft-aktige", upersonlige nettverk (Knox & Pinch 2006).

Bildene av Moss sentrum fremstilles av de fleste informantene som et forbedret enkeltområde. De fleste stiller seg positive til at bykjernen har fått et løft og at det estetiske uttrykket er forbedret. Særlig Møllebyen og gågaten blir da trukket frem. Det er dog lite som tyder på at informantenes nye, positive bilder av sentrum har blitt overført til bildene av Moss som helhet, selv om det er noen unntak. Dette kan forklares med at de positive bildene av byen i stor grad knyttes til naturområdene og tilgjengeligheten, som vi så ovenfor, altså *naturlige* trekk ved byen.

De negative bildene av Moss knyttes til at byen ikke lengre har en tydelig karakter eller at den har en uønsket identitet. Det er særlig luktbyen informantene trekker frem som et negativt bilde, fordi det i deres øyne synes som at lukt og Moss alltid vil være koblet til hverandre, særlig etter at mosselukten har fått en "arvtaker", med søppelfyllingen. Den uklare identiteten kobles også til et bilde av byen i puberteten, fordi byens identitet fremstår som diffus og i stor forandring, uten at man vet hva byen skal bli i fremtiden. Videre knyttes manglende promotering av byen utad som et negativt bilde blant flere

informanter. Bildet gjenspeiler Moss som en by ingen reiser til, fordi utenforstående ennå ikke vet hvor mye positivt byen har å by på, i informantenes øyne.

Bildene av sentrum er for noen av informantene blitt negative etter sentrumsfornyelsen. Med fornyelsen, implisitt nedrivning av det gamle og nybygging, har byen derfor blitt nærmest identitetsløs i disse informantenes øyne. Det handler om en opplevelse av at myndighetene ikke har klart å benytte den gamle arkitekturen til å fronte Moss, men heller har forsøkt å skjule industrihistorien, ved å rive ned gamle bygninger. Møllebyen er dog unntaket. Derfor er Møllebyen et meget populært område, også blant disse informantene, fordi her er den gamle, vakre arkitekturen bevart. Dette bildet henger sammen med bildene av "byen slik den var". Bildet fremstilles av de eldste informantene, som trekker frem at byens identitet er i endring, men at overgangen ikke er fullendt ennå. Derfor ser man tilbake på industribyen som et fast holdepunkt. Altså er industribyen Moss med på å skape dagens bilder av byen for noen informanter. Flere informanter er særlig opptatt av at den gamle industriarkitekturen må ivaretas, for slik å ta vare på byens identitet. Det er altså især informantene som knytter Moss' fysiske trekk (arkitektur) og aktiviteter (industri) til byens identitet, som stiller seg kritiske til at Moss skal få en ny byidentitet.

Badebyen Moss og kunstbyen Moss er informantenes ideer om hvilket image Moss bør få i fremtiden, og som sier noe om hvilke bilder informantene har av dagens Moss. Noen informanter trekker frem at det er naturlige trekk ved byen Moss bør spille på videre, fordi det er noe unikt. Kunstbyen Moss trekkes frem av informantene som ønsker at Moss image skal gjenspeile Moss' mange kunstinstitusjoner. Slik kan man vise at Moss også er en by med en sterk, kulturell kapital, som er med på å gjøre byen attraktiv (Bourdieu 1997).

8.3 Stedsidentitet

"Hvordan knytter informantene egen identitet til Moss? Knytter informantene sin identitet til den kollektive stedsidentiteten (mossing)? Er identiteten i endring på grunn av byens endrede profil, eller andre endringer?" Maseys (1991) relasjonelle forståelse av forholdet mellom steder har vært nyttig i denne oppgaven, særlig i forhold til

tolkningene jeg har gjort av informantenes sammenlikninger av Moss med Oslo (gemeinschaft-gesellschaft) og Fredrikstad. Mossinger som kollektiv identitet relateres til begreper som "sære" og "klagetete", og en ide om at mossinger er svært dårlige til å benytte seg av kulturtilbudene i egen by. I dette ligger også at mossinger heller er flinkere til å bruke tilbudene og aktivitetene i andre byer, som Fredrikstad. Jeg har altså avdekket stedshierarkier, der Moss befinner seg under Fredrikstad, men Moss som helhet også befinner seg under Jeløya. Begge rangeringene knyttes til kulturell kapital, da både fredrikstadfolk og jeløyainnbyggere anses som innehavere av en sterk, kulturell kapital, henholdsvis på grunn av "den folkelige kulturen" i nabobyen, og kunsten, som knyttes til Jeløya.

Informantene flest anser seg som bypatrioter, men ser også patriotismen i forhold til Fredrikstad. Det er en forskjell mellom innbyggernes identitet, mener informantene, da mossingenes patriotisme relateres til å forsvare byen mot allmennkjente, negative stedsmyter, mens fredrikstadfolk i motsetning kan sole seg i glansen av å bo i en by med svært positive bilder. De kan lene seg tilbake og bekrefte etablerte, kollektive, positive stedsbilder fra omverdenen. Derfor anses mossingers patriotisme som svakere i sammenlikningen. De fleste informantene ønsker at mossinger som gruppe skal bli like patriotiske som fredrikstadfolk. For å bli det trengs en tydeligere stedsidentitet, men også en endring i holdningene til mossingene, mener informantene. Innflytterne anses derfor som et positivt bidrag til å endre mossingenes identitet, da den sosiokulturelle praksisen med dem vil endres, fordi de vil bruke byen mer. Derfor vil synet på mossingers identitet som sære også endres, i følge informantene. I tillegg er det også et poeng i seg selv at de aller fleste informantene stiller seg svært positive til innflyttere. Dette kan tolkes som en positiv og inkluderende del av mossingers sosiokulturelle praksis, og som en åpen og positiv mentalitet hos mossingene.

De fleste informantene føler en sterk tilhørighet til Moss, og ser på byen som hjem. Flere tar også opp at de tenker på byen som et sted de har røtter til, noe som er i samsvar med hvordan humanistene ser på båndet mellom mennesker og steder. Den ene innflytteren blant informantene opplever også en sterk tilhørighet til byen, men ikke på grunn av en følelse av å ha røtter i Moss. Derfor kan ikke forklaringen ligge kun i humanistenes teori

om at det bare er innfødte som kan føle en sterk stedsidentitet. Det er også mulig å knytte sin identitet til byen ved såkalt *valgt tilhørighet*, som kan oppnås hvis innflytteren er fornøyd med valgt av bosted og kan begrunne valget sitt ovenfor seg selv og andre (Savage et al. 2005).

Videre tolkes informantenes opplevelse av Moss som hjem, som en tilknytning til Moss som helhet. Sentrumsfornyelsen har i liten grad påvirket stedsidentiteten til informantene. Unntaket finnes hos de informantene som stiller seg negative til sentrumsfornyelsen, fordi de nå velger å knytte seg til byen på en annen måte enn tidligere. Dette kan relateres til en følelse av å være *out of place* i byen, grunnet byens endrede uttrykk. Dermed velger de (valgt tilhørighet) å knytte identiteten sterkere til eget boligområde. Fra et sosialkonstruktivistisk perspektiv vil ikke stedsidentiteten opphøre, selv om den kan endres eller svekkes.

8.4 Bruk, bilder og identitet i Moss

"Hvordan bruker og opplever informantene Moss i dag etter sentrumsfornyelsen, og hvordan knytter informantene seg til byen?" Veien fra å være tungindustriby, med yrende næringsliv, nok arbeidsplasser og generell optimisme, til å oppleve nedleggelse av viktige hjørnesteinsbedrifter og utflytting av industrien, kan sies å ha vært noe kronglet for østfoldbyen (Carlsson & Onsager 2005). Overgangen er ikke fullendt, da byen ikke synes å ha skapt en (fullstendig) ny identitet som har erstattet industribyidentiteten ennå. Endringene industribyens slutt har brakt med seg, har heller ikke gått upåaktet hen blant informantene, som opplever flere konsekvenser både i henhold til stedsbruken, stedsbildene og stedsidentiteten. Disse tre faktorene kan ikke tydelig skilles, da de i stor grad er sammenvevde. Aktiv bruk av naturområdene rundt byen har for eksempel sammenheng med de positive stedsbildene av byen. Samtidig kan vi knytte informantenes stedsidentitet til deres bilder av byen, men også til hvordan de bruker byen, gjerne i forhold til bruk av nabobyen Fredrikstad. Videre kan enkeltes opplevelse av ikke å passe inn i Moss påvirke bruken. Samtidig kan opplevelsen også ha negativ innvirkning på bildene av byen, i tillegg til å endre stedsidentiteten til menneskene det gjelder.

8.5 Oppgavens nytteverdi og overførbarhet

I kvalitativ forskning er det ikke et mål å finne generelle funn som skal gjelde hele befolkningen. Det som likevel er ønskelig å overføre fra gode forskningsprosjekter, er tolkningene. Overførbarhet i kvalitativ forskning innebærer at den teoretiske relevansen kan knyttes til andre sammenhenger. *Analytisk generalisering* (Yin 1994) innebærer en begrunnet vurdering av i hvilken grad funnene fra en studie kan brukes som rettleiding for hva som kan komme til å skje i en liknende situasjon et annet sted. I denne oppgaven har jeg ønsket å formidle hvordan innbyggere som bor i en by i endring, bruker og opplever bostedet sitt. Å bidra til forståelse rundt innbyggers opplevelse av å bo på et sted som Moss, kan anses som verdifullt i seg selv. Det har blitt gjort studier av lignende områder med et innenfra-perspektiv, for eksempel Vestbys (2003) undersøkelse av ungdommers bilder av landsbygda eller Carlsson (2001), som studerte noen drammenesers stedstilknytning og opplevelse av byens image. Min studie av Moss belyser andre sider ved byen, som ikke blir undersøkt ved tradisjonelle stedsanalyser, nettopp grunnet innenfra-perspektivet og utgangspunktet i sosialkonstruktivismen.

Før oppgaven ble påbegynt, valgte jeg bort fokuset på *stedsinteresser*, som er et tredje begrep i veilederen for sosiokulturell stedsanalyse (Ruud m.fl 2007). Dette fordi jeg i mindre grad var interessert i maktrelasjonene på stedet, enn stedsbruk, stedsbilder og stedsidentitet. Det er likevel interessant at noen av informantene tok opp tema som kunne vært knyttet til stedsinteresser, for eksempel hvordan ulike aktører hadde ulike interesser i kanalområdet. Stedsinteresser kan derfor være en interessant tematikk å jobbe med videre, både generelt, men også å se nærmere på ulike aktørers stedsinteresser i Moss .

Noen viktige tolkninger

Når man gjennomfører sentrumsfornyelsesprosesser kan man ikke forvente at alle stiller seg positive til regenereringen, da mennesker har ulik stedstilknytning og stedsoppfatning. Derfor må man være oppmerksom på hvilke konsekvenser fornyelsen kan få for innbyggerne. En storstilt sentrumsregenerering kan oppleves som for massiv, noe som også kan føre til en opplevelse av at stedet mister sin identitet eller endres kraftig, med konsekvenser for bruken og bildene av stedet. En annen potensiell følge av

satsing på sentrum, er kjøpesentre i bykjernen, da denne type institusjon gjerne anses som et middel til å lokke mennesker (tilbake) til sentrum (Hammershaug 2009). Slike handlesentre har potensial til å overta rollen de tradisjonelle handlegatene hadde tidligere, og bruken av sentrum utenom kjøpesenteret kan påvirkes negativt, da senteret oppleves som den eneste valgmuligheten.

Gentrifiserte områder kan som vi har sett i denne oppgaven, mottas både svært positivt eller mer negativt. Det er altså ikke gitt at områdene vil bli mye brukt eller knyttes til utelukkende positive bilder, selv om området opprustes. Estetikk er viktig i postmoderne byers regenereringsprosesser, men bruk og bilder avhenger også av tilbudene områdene tilbyr, og om de er i samsvar med innbyggernes behov og ønsker for stedene. Private aktørers interesser for de gentrifiserte områdene, er videre ikke alltid i samsvar med hva innbyggerne eller det offentlige ønsker seg ut av de "nye" stedene.

Tidligere industribyer kan i dag oppleves som byer med utydelige eller ufullstendige identiteter, fordi byen gjennomgår mange endringer samtidig, i et forsøk på å skape en ny, positiv identitet. Regenerering av tidligere industriområder er en populær strategi i stedsutviklingssammenheng, da man trekker frem estetiserende elementer fra industrihistorien. Dette ser vi i Møllebyen. Det er derfor tydelig at stedets identitet ikke bare avgjøres av hva stedet er, men hva stedet har vært og skal bli i fremtiden, da bildene av et sted ikke automatisk forsvinner, selv om byens fysiske eller sosiokulturelle trekk endres (Vestby 2009).

Bildene av et sted vil aldri være entydig positive eller negative, men er varierte og interrelaterte. I tillegg vil stedets identitet alltid være i endring, og stedets identitet vil knyttes til stadig nye fysiske utforminger og aktiviteter. Bildene av steder sees også i sammenheng med bildene man har av andre steder, gjerne steder i geografisk nærhet. Dette kan knyttes til stedshierarkier og byenes posisjon sett i forhold til andre byer. Hvordan man oppfatter andre innybyggers (andre steder) *kulturelle kapital* kan ha påvirkning på hvordan man oppfatter egen kollektive identitet, ut i fra hvilke (positive eller negative) sosiokulturelle praksiser man mener egen gruppe innehar i forhold til andre steder. Videre kan opplevelsen av å bo på steder med negative stedsimage påvirke

lokalpatriotismen. Man ser patriotismen i sammenheng med de negative bildene utenforstående har av stedet, så vel som hvordan man opplever andre steders identitet, gjerne som "bedre enn" stedet man selv bor på (Carlsson 2001/Massey 1991). *Kulturell kapital* kan også her være med på å forklare steders plassering i stedshierarkiet, og hvordan mennesker på steder knyttes til en attraktiv eller uattraktiv kultur. Kulturell kapital kan derfor også være med på å danne grunnlaget lokalpatriotismen bygger på.

Til slutt vil jeg også argumentere for at denne sosiokulturelle stedsanalysen kan være et viktig supplement til statistikk og andre typer større oversiktsstudier av liknende byer som Moss. Til sammen vil de kunne utfylle hverandre og gi en dypere forståelse av postmoderne byers utfordringer.

Litteratur

- Antonsen, K.M. 2001. *Sted- en teoretisk tilnærming til stedsbegrepet i nyere geografisk litteratur*. Hovedoppgave i Geografi. Geografisk institutt, NTNU.
- Aspen, J. 2005a. Introduksjon. *J. Aspen (red.). By og byliv i endring. Studier av byrom og handlingsrom i Oslo*. Spartacus Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag, Oslo.
- Aspen, J. 2005b. Gentrifisering som kulturell diskurs. *J. Aspen (red.). By og byliv i endring. Studier av byrom og handlingsrom i Oslo*. Spartacus Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag, Oslo.
- Balkøy, M.H. 2004. Kulturoppfølgingsprogram som virkemiddel for by - og stedsutvikling. *Plan, No 4*. 8-13.
- Berg, N.G. & B. Dale. 2004. Sted – begreper og teorier. *Berg, N.G. m.fl.(red.). Mennesker, steder og regionale endringer*. Tapir Forlag, Trondheim.
- Bergsli, H. 2005. Entreprenørpolitikk og byutvikling- Byutvikling og globale trender. *J. Aspen (red.). By og byliv i endring. Studier av byrom og handlingsrom i Oslo*. Spartacus Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag, Oslo.
- Bjørnskau, T. & R. Hjorthol. 2003. Gentrifisering på norsk: Urban livsstil eller praktisk organsiering av hverdagslivet" *Tidsskrift for samfunnsforskning, No 2*. 169–201.
- Bourdieu, P. 1995. *Distinksjonen – en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Pax Forlag A/S, Oslo.
- Bourdieu, P. 1997. The forms of capital. *Halsey, A.H. et. al. (ed). Education, Culture, Economy and Society*. University Press, Oxford.
- Bourdieu, P. 2002. *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. De norske bokklubbene, Oslo.
- Brattbakk, I. 1999. *Bakklandet- en bydel i endring. Gentrification, nærmiljø og identitet 1970-1997*. Hovedfagsoppgave Geografisk Institutt. NTNU, Trondheim.
- Carlsson, Y. 2001. *Et sted mellom Venezia og Harry-by. En utredning om stedsidentitet, stedsimage og stedskvalitet i Drammenog Drammensregionen*. NIBR prosjektrapport 2001:3.
- Carlsson, Y. & K. Onsager. 2005. *Trekk ved historien i bykommunene i Østfold og Buskerud*. NIBR-notat 2005:130.
- Cresswell, T. 2004. *Place – a short introduction*. Blackwell, Malden.
- Dear, M. & S. Flusty. 1998. Postmodern urbanism. *Annals of the Association of American Geographers, Vol. 88, No. 1*. 50- 72.
- Dicken, P. 2007. *Global shift: mapping the changing contours of the world economy*. Sage Publications, London.
- ECON-rapport. 2003. *Kulturarv og næringsutvikling - Møllebyen i Moss og Levanger-Inderøy-Verdal*. ECON-rapport 2003:121.

- Ellefsen, K.O. 2005. Studier av byers fysiske transformasjon. Oslos arkitektur i endring. *J. Aspen (red.). By og byliv i endring. Studier av byrom og handlingsrom i Oslo*. Spartacus Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag, Oslo.
- Florida, R. 2002. *The Rise of the Creative Class: and how it's Transforming Work. Leisure, Community and Everyday Life*. New York. Basic Books.
- Ford, L.R. 1998. Midtowns, Megastructures, and World Cities. *Geographical Review.* , Vol. 88, No. 4. 528- 547.
- Gergen, K.J. & M.M. Gergen. 2007. Social Construction and Research Methodology. *Outwaite, W. & S.P Turner. (ed.) The Sage Handbook of Social Science Methodology*. Sage Publications, Los Angeles.
- Giddens, A. 1984. *The Constitution of Society*. Polity Press, Cambridge.
- Halloway L. & P. Hubbard. 2001. *People and Place: The Extraordinary Geographies of Everyday Life*. Prentice Hall, London.
- Hammershaug, S.S. 2009. Strømmen Storsenter: - en by? *Plan No. 1*. 58–61.
- Hansen, F. & K. Simonsen. 2004. *Geografiens videnskapsteori: en introducerende diskussion*. Roskilde Universitetsforlag, Roskilde.
- Hall, S. 1997. The work of representation. *S. Hall (ed.) Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage Publications, London.
- Hall, T. 2006. *Urban Geography*. Routledge. Abingdon, NY.
- Harvey, D. 2000. *Spaces of Hope*. Edingburgh University Press, Edinburgh.
- Jessop, B. 1998. The Narrative of enterprise and the enterprise of narrative: place marketing and the entrepreneurial city. *Hall, T. & P. Hubbard. (ed.). The entrepreneurial city. Geographies of Politics, Regime and representation*. John Wiley & Sons, Chichester, New York m.fl.
- Knox, P. & S. Pinch. 2006. *Urban social geography. An introduction*. Pearson Education, Edinburgh.
- Massey, D. 1991. The political place of locality studies. *Environment and planning A. Vol. 23*. 267–281.
- Miles, S. & R. Paddison. 2005. Introduction: The rise and rise of culture-led urban regeneration. *Urban Studies, Vol. 42*. 833–839.
- Norberg-Schultz, C. 1996. *Stedskunst*. Gyldendal, Oslo.
- Næss, A. 2008. Kjøpesenterstoppen- virket den? *Plan, No. 6*. 28–33.
- Omholt-Jensen. 2006. Med kraft, tro og kjærlighet – hvordan lykkes med tettstedsutvikling. *Plan, No. 1*. 4-13.
- Paulgaard, G. 1997. Feltarbeid i egen kultur – innenfra, utenfra eller begge deler. *Fossåskaret, E. m.fl (red). Metodisk feltarbeid: produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget, Oslo.

- Plaza, B. 2006. The Return on Investment of the Guggenheim Museum Bilbao. *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 30. 452-467.
- Posthold, M.B. 2004. Kvalitativ forskning på praksis. Fra opprinnelse til forskerkunst. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, Vol. 01. 3-18.
- Relph, E. 1976. *Place and Placelessness*. Pion, London.
- Ringdal, N.J. 1989. *Moss bys historie. 1700–1880*. Utgitt av Moss Kommune, Moss.
- Ringdal, N.J. 1994. *Moss bys historie. 1880–1900*. Utgitt av Moss Kommune, Moss.
- Robbins, E. 2005. Byens transformasjon. *Aspen J. (red). By og byliv i endring. Studier av byrom og handlingsrom i Oslo*. Spartacus Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag, Oslo.
- Robins, K. 1997. Byens fanger: hva i all verden er en postmoderne by? *Aspen J. & J. Pløger (red). På sporet av byen. Lesninger av senmoderne byliv*. Spartacus Forlag, Oslo.
- Rose, G. 1995. Place and Identity: A Sense of Place. *Massey, D. & P. Jess (ed.). A Place in the World? Places, Cultures and Globalization*. Oxford University Press, New York.
- Ruud, M. E. m.fl. 2007. *Sosiokulturelle stedsanalyser: Veileder*. Akershus fylkeskommune.
- Røe, P.G. 2002. Sosiokulturelle stedsanalyser: Et supplement til de tradisjonelle stedsanalysene. *Plan Vol 4-5*. 76–81.
- Røe, P.G. m.fl. 2002. *Sandvika i Støpeskjeen. En sosiokulturell studie av stedsutvikling*. NIBR rapport 2002:14.
- Savage et al. 2005. *Globalization & Belonging*. Sage Publications, London.
- Shields, R. 1991. *Places on the Margin*. Routledge, London.
- Thagaard, T. 2009. *Systematikk og innlevelse*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Tuan, Y.F. 1975. Place: an experimental perspective. *Geographical Review*, Vol. 65, No. 2. 151-165.
- Turok, I. 2009. The distinctive city: pitfalls in the pursuit of differential advantage. *Environment and Planning A*, Vol. 41. 13- 30.
- Valentine, G. 2002. At the drawing board: developing a research design. *Limb, M & C. Dwyer, (ed). Qualitative Methodologies for Geographers*. Arnold Publishers, London.
- Vestby, G.M. 2003. *Ungdommens bilder av bygda og tanker om fremtida*. NIBR- notat 2003:119.
- Vestby, G. M. (red). 2005a. *Byens attraktivitet. Byutvikling som grunnlag for profilering og markedsføring*. NIBR rapport 2005:13.
- Vestby, G.M. 2005b. *Byenes attraktivitet - Moss i fokus*. NIBR- notat 2005:136.
- Vestby, G.M. 2009. *Stedsutvikling i Eidfjord- en sosiokulturell stedsanalyse*. NIBR rapport 2009:22.
- Vogt, J.H. 1970. *Moss som den var: gamle bilder fra byen*. Utgitt av selskapet til Moss bys vel, Moss.

Yin, Robert K. 1994. *Case Study Research. Design and Methods*. Sage Publications Inc., London.

Offentlige dokumenter

Moss Kommune. 2007. *Fakta om Moss 2007–2008*. Fulldistribuert informasjonsbrosjyre.

Tilgjengelig på

<http://www.moss.kommune.no/fil.asp?FilkategoriId=83&Mid1=3607>, besøkt første gang 5.01.10

Kommunedelplan sentrum. 2006. Rullert kommuneplan av 20. juni 2006. Tilgjengelig på

<http://www.moss.kommune.no/Artikkel.aspx?AId=274&back=1&Mid1=3607&Mid2=5337&Mid3=5339&>, besøkt 4.01.10

Appendiks

Vedlegg 1: Informasjonsskriv

Forsker i prosjektet: Marthe Jakobsen. martheja@student.sv.uio.no
Tlf: 41690563. Veileder: Ingar Brattbakk

Henvendelse angående intervju i forbindelse med en masteroppgave om Moss

Mitt navn er Marthe Jakobsen og jeg er mastergradsstudent ved samfunnsgeografi på Universitetet i Oslo. I min masteroppgave skal jeg gjennomføre en sosiokulturell stedsanalyse av Moss. Jeg skal undersøke stedsbruken, stedsbildene og stedsidentiteten til noen mossinger. For å finne ut av dette, ønsker jeg å intervju 10–15 personer i alderen 25–60, som enten er født og oppvokst i Moss, eller har bodd i Moss store deler av livet.

Jeg ønsker å gjøre et dybdeintervju, der jeg har forberedt en del spørsmål som jeg ønsker å få svar på. Å stille opp på intervju er helt frivillig. Informantene har mulighet til å reservere seg fra å svare på spørsmål, de kan på hvilket som helst tidspunkt under intervjuet trekke seg uten å gi en begrunnelse og da få opplysningene de har gitt anonymisert eller slettet. Innsamlede opplysninger om informanten anonymiseres alltid. Jeg vil under intervjuet bruke båndopptaker. Opptakene vil bli slettet når de er ferdig behandlet, senest i utgangen av januar 2010. Jeg regner med at intervjuet vil kunne ta 1 time, tid og sted for intervjuet blir vi sammen enige om. Nedenfor kommer en kort gjennomgang av prosjektet.

Moss sentrum har gjennomgått store fysiske endringer de siste årene. Med Amfi Kjøpesenter har det kommersielle tilbudet økt, og med Møllebyen fikk innbyggerne et flerkinoanlegg og nytt bibliotek. Gågaten har fått et nytt ansikt utad, der kunsten er i fokus. Jeg er interessert i å vite tanker og meninger rundt disse "nye" områdene i sentrum. Jeg er også interessert i hvordan innbyggere i Moss ser på byen generelt og tanker og følelser rundt det å være mossing.

Jeg har mottatt skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet og er villig til å delta i studien.

Dato: _____ Signatur: _____

Vedlegg 2: Intervjuguide benyttet ved intervjuene

Dette er en relativt åpen intervjuguide, da jeg benyttet meg av en delvis standardisert tilnærming. EO= eventuelle oppfølgingsspørsmål.

Personalia:

Navn, alder, bosted (område), utdanningsnivå, innfødt/innflytter?

Stedsbruk - sentrum:

1. Når er du i sentrum? EO: *Dagtid, kveld? Helg?*
2. Hvorfor er du i sentrum? EO: *Hvilke steder i sentrum pleier du i så fall å være på da?*
3. Hvor ofte er du på Amfisenteret og gågaten? EO: *Hvorfor?*
4. Benytter du deg av kulturtilbudene i Møllebyen? EO: *Hvorfor? Hva?*
5. Er det steder i sentrum du ikke vil bruke? EO: *Hvorfor/hvorfor ikke?*
6. Bruker du sentrum annerledes nå enn for 10 år siden? EO: *Møllebyen? Gågaten?*

Kanalen?

7. Er det steder i sentrum du brukte for 5-10 år siden, men ikke i dag, eller omvendt?
8. Benytter du deg av kunstgalleriene i Moss? EO: *Når? Hvorfor?*
9. Er du mer eller mindre i sentrum i dag enn du var for 10-15 år siden? EO: *Hvorfor?*
10. Er det noen problemer med Moss sentrum slik du ser det?

Stedsbilder, stedets identitet

1. Hvordan vil du beskrive Moss?
2. Hvis du skulle vise noen som ikke visste noe om Moss, hva ville du vist dem?
3. Hva er det beste med Moss?
4. Hva er det verste med Moss?
5. Når du møter nye mennesker, og forteller hvor du er fra, hvilke reaksjoner får du?

EO: *Er reaksjonene annerledes i dag enn for 10 år siden? Eventuelt hvorfor tror du? Hva skyldes i så fall det tror du?*

6. Kan du huske å ha sett Moss representert i riksmidia de siste årene? EO: *hva? Hvorfor?*

7. Hva synes du om Moss sentrum, slik det har blitt i dag? *EO: Generelt utseende? Hva synes du om kulturtilbudet, handlestilbudet?*

8. Hva slags type by er Moss? *EO: Kan Moss kan kalles en kunstby? Hva slags type by bør Moss være synes du?*

9. Har Moss en identitet eller image, synes du?

10. Synes du sentrumsfornyelsen har vært mest positiv eller negativ?

Stedsidentitet

1. Hva er typisk for Moss?

2. Hva er typisk for en mossaing?

3. Hvis du skulle vist turister, som aldri har vært i byen før noen steder i Moss, hva ville du vist dem? *EO: Hvorfor?*

4. Hvor er det fineste stedet i Moss?

5. Hvor er det fineste stedet i Moss sentrum?

6. Er du stolt av byen? *EO: Hvorfor/hvorfor ikke? Av hva?*

7. Har du inntrykk av at befolkningen i Moss har en tilhørighet eller identitet knyttet til stedet? *EO: Har du det?*

8. Er det noen steder i Moss du er spesielt glad i eller som betyr noe spesielt for deg?

9. Er du mer eller mindre tilknyttet et område i Moss enn du er Moss sentrum? *EO: Tilknytningen til eget boligområde?*

10. Hvorfor har du valgt å bli boende/flytte tilbake til Moss?

11. Tror du Moss er det beste stedet å bo for deg? *EO: Hvorfor/hvorfor ikke?*

12. Skiller Moss seg fra andre Østfoldbyer? *EO: På hvilken måte? Positivt eller negativt?*

13. Hvis du kunne sagt noe til bymyndighetene/ planleggerne/ politikerne i Moss, hva ville du sagt?

14. Noe mer du vil tilføye?